

WOLAŃSKI

PROJEKTY MIEJSKIE

pomagamy miastom mądrze się rozwijać

Badanie ewaluacyjne pt. „Ocena wpływu interwencji
w zakresie kompleksowej rewitalizacji
zdegradowanych obszarów miejskich w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa
Pomorskiego na lata 2014-2020”

Raport końcowy

dr hab. Michał Wolański, prof. SGH

Beata Paczek

Rajmund Ryś

Andrzej Brzozowy

Wiktor Kijania

dr Rafał Gajewski

Dominik Makurat

dr Dominika Zwęglińska-Gałecka

Michał Babicki

Karolina Orcholska

Współpraca:

Wojciech Szłapacki

Artur Dziubiński

Fundusze Europejskie
dla Pomorza

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Spis treści

Wykaz skrótów.....	4
Streszczenie	7
Summary	12
1. Wprowadzenie	17
1.1. Uzasadnienie realizacji badania	17
1.2. Opis przedmiotu badania, główne cele i założenia badania	17
2. Zastosowana metodyka i źródła pozyskania informacji.....	19
3. Ocena efektów realizacji projektów rewitalizacyjnych w RPO WP, w tym skuteczności i efektywności w osiągnięciu celów Programu	23
3.1. Rewitalizacja w województwie pomorskim w perspektywie 2014-2020 – ogólne założenia i przesłanki jej podjęcia oraz osiągnięte cele	23
3.1.1. Założenia wyboru obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji....	23
3.1.2. Wybór obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji	24
3.1.3. Kluczowe problemy na obszarach rewitalizacji.....	26
3.1.4. Skala i forma interwencji	31
3.1.5. Poziom realizacji założonych celów RPO WP	33
3.2. Projekty rewitalizacyjne z RPO WP - założenia, sposób realizacji i efekty.....	37
3.2.1. Działania rewitalizacyjne	37
3.2.2. Założenia projektowe i ich modyfikacje	53
3.2.3. Przyczyny realizacji działań społecznych	55
3.3. Jakość poddawanych interwencji przestrzeni.....	59
3.3.1. Konkursy architektoniczne	59
3.3.2. Percepcja zmian na obszarach rewitalizacji	66
3.4. Uwzględnianie potrzeb osób z niepełnosprawnościami w procesie rewitalizacji 70	
3.5. Realizacja zakładanych celów w programach rewitalizacji i możliwości poprawy efektywności procesu rewitalizacji	77
3.5.1. Stopień realizacji celów i możliwości zwiększenia skuteczności interwencji 77	
3.5.2. Nieprzewidziane efekty interwencji	87
3.5.3. Wyprowadzenie obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego	88
3.6. Finansowanie procesu rewitalizacji i osiągnięte efekty.....	90
3.7. Podsumowanie i wnioski cząstkowe	97
4. Ocena trafności, skuteczności i efektywności zastosowanych w RPO WP rozwiązań pod kątem wspierania realizacji celów Programu	100
4.1. Zintegrowany projekt rewitalizacyjny	100
4.2. Skuteczność instrumentu finansowego i jego komplementarność	104
4.3. Zaangażowanie partnerów	112
4.4. Zaangażowanie innych interesariuszy.....	117
4.5. Zastosowanie mechanizmu ZIT.....	121
4.6. Preferencje projektowe	126

4.7.	Podsumowanie i wnioski cząstkowe	128
5.	Rekomendacje wdrożeniowe dla perspektywy finansowej 2021-2027.....	131
5.1.	Dobre praktyki zidentyfikowane w perspektywie 2014-2020	131
5.2.	Założenia dot. wsparcia procesu rewitalizacji w ramach perspektywy 2021-2027 – kluczowe obszary i rekomendowane działania.....	159
6.	Wnioski i rekomendacje	163

Wykaz skrótów

CATI	Wywiad wspomagany ankietą telefoniczną (ang. Computer-Assisted Telephone Interview)
CAWI	Wywiad wspomagany ankietą internetową (ang. Computer-Assisted Web Interview)
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
FE	Fundusze Europejskie
FEP	Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027
FGI	Zogniskowany Wywiad Grupowy (ang. Focus Group Interview)
GPR	Gminny Program Rewitalizacji
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (ang. Individual In-depth Interview)
IP	Instytucja Pośrednicząca
ITI	Pogłębiony wywiad telefoniczny (ang. In-depth Telephone Interview)
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostka/i Samorządu Terytorialnego
MFiPR	Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej
MRiT	Ministerstwo Rozwoju i Technologii
NGO	Organizacje pozarządowe (ang. <i>Non governmental organisation</i>)
NID	Narodowy Instytut Dziedzictwa

OMGGS	Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot
OP	Oś priorytetowa
OPZ	Opis Przedmiotu Zamówienia
OR	Obszar Rewitalizacji
OZ	Obszar Zdegradowany
OzN	Osoby z niepełnosprawnościami
PBPR	Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego
PO	Program Operacyjny
PR	Program Rewitalizacji
RPO WP	Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020
SARP	Stowarzyszenie Architektów Polskich
SL2014	System wspierający realizację programów operacyjnych realizowanych w ramach Funduszy Europejskich 2014-2020
SZOP FEP	Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027
SZOOP RPO WP	Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020
TBS	Towarzystwo Budownictwa Społecznego
UE	Unia Europejska
UMWP	Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego
WPF	Wieloletnia Prognoza Finansowa

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej
rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich
w ramach RPO WP

ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZPR	Zintegrowany Projekt Rewitalizacyjny

Streszczenie

Cel i metodyka badania

Celem niniejszego badania była ocena wpływu interwencji RPO WP w zakresie przywracania funkcji społeczno-gospodarczych i poprawy jakości przestrzeni publicznych na zdegradowanych obszarach miejskich.

W ramach badania dokonano oceny: efektów realizacji projektów rewitalizacyjnych w RPO WP, w tym skuteczności i efektywności osiągania celów Programu oraz trafności, skuteczności i efektywności zastosowanych w RPO WP rozwiązań pod kątem wspierania realizacji celów Programu. Efektem badania ewaluacyjnego są rekomendacje wdrożeniowe służące skuteczniejszej realizacji programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027 (FEP) oraz zalecenia wykraczające poza politykę spójności.

Badanie obejmowało szereg metod i technik badawczych: analizę danych zastanych, badania ilościowe (5 badań z: JST biorącymi udział w rewitalizacji (24 ankiety); partnerami projektów z działań 6.1, 6.2 i 8.1 (kwestionariusze dla działań 6. i 8. oddzielne odpowiednio 22 i 29 ankiety – z 24 różnych umów); uczestnikami projektów EFS (270 ankiet) oraz członkami Komitetów Rewitalizacji (101 ankiet), wywiady jakościowe (13 wywiadów), analizę treści internetowych, studium przypadków, panel ekspercki – benchmarkingowy (dotyczący porównań założeń i przebiegu procesu rewitalizacji w woj. pomorskim i w innych częściach Polski) oraz warsztat rekomendacyjny.

Swoim zasięgiem badanie objęło obszar województwa pomorskiego – w szczególności 27 miast, w których wdrażano zintegrowane projekty rewitalizacyjne.

Aktywna integracja

W ramach Działania 6.1 wsparciem objęto 798 osób, z czego większość stanowiły kobiety. Najczęściej podejmowane działania obejmowały poradnictwo psychologiczne i psychospołeczne, warsztaty terapeutyczne oraz kursy i szkolenia zawodowe. Duże znaczenie miały także staże i poradnictwo zawodowe. Działania edukacyjne koncentrowały się głównie na aktywizacji edukacyjnej i rozwijaniu umiejętności uczestników. Realizacja projektów w dużym stopniu przyczyniła się do aktywizacji społecznej i zawodowej, jednak nie wszystkie wskaźniki osiągnęły zakładane wartości. Mimo tego, część rezultatów, takich jak liczba osób poszukujących pracy czy podejmujących działania edukacyjne, znacznie przekroczyła założone na początku interwencji. Respondenci wysoko ocenili skuteczność wsparcia psychologicznego oraz działań rozwijających zainteresowania i umiejętności zawodowe. Jednakże wskazano na potrzebę lepszego dostosowania działań do lokalnych rynków pracy, co mogłoby zwiększyć efektywność aktywnej integracji społeczno-zawodowej w przyszłości.

Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług społecznych

Działanie 6.2 koncentrowało się na zwiększeniu dostępu do usług społecznych, obejmując wsparcie 2 570 osób, z czego 60% stanowiły kobiety. Kluczowymi obszarami interwencji były: rozwój usług opiekuńczych, specjalistycznych usług asystenckich oraz wsparcie osób starszych i z niepełnosprawnościami. Szczególny nacisk położono na tworzenie miejsc wsparcia w istniejących i nowopowstałych ośrodkach oraz rozwój usług dziennych asystentów i opiekunów. Wysoko oceniono działania skierowane na wsparcie rodzin, w tym konsultacje specjalistyczne czy warsztaty umiejętności rodzicielskich. Mimo pozytywnych efektów, brak dedykowanych projektów z zakresu mieszkalnictwa wspomaganego wskazuje, że jest to obszar wymagający dalszego rozwoju. Ogólnie działania te przyczyniły się do poprawy jakości życia mieszkańców obszarów rewitalizacji oraz zwiększenia dostępności do usług wspierających osoby w codziennym funkcjonowaniu.

Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na zdegradowanych obszarach miejskich

Działania rewitalizacyjne podjęte w ramach RPO WP przyczyniły się do podniesienia jakości rewitalizowanych przestrzeni. W wyniku podjętych działań zrealizowano szereg projektów oddziałujących na przestrzeń publiczną: m.in. powstały nowe skwery, zrewaloryzowane zostały parki, infrastruktura transportowa (w tym także chodniki). Projekty obejmowały także remonty elewacji budynków na obszarach rewitalizacji, co przyczyniło się do ogólnej poprawy estetyki. Niepokojącym jest jednak stopień dewastacji odnowionych, zmodernizowanych przestrzeni, których nie odnawia się jeszcze w okresie trwałości projektu. Problemem są także remonty utrzymaniowe infrastruktury, kiedy po okresie gwarancji samorządy nie usuwają uszkodzeń na tyle szybko by zapobiegać dalszej degradacji.

Projekty miały także wpływ na zwiększenie dostępności przestrzeni publicznych dla osób z niepełnosprawnościami (84% badanych mieszkańców obszarów rewitalizacji ocenia wpływ jako duży lub bardzo duży). Mimo poprawy sytuacji podczas wizji lokalnych odnotowywano niewielką liczbę wysokojakościowych rozwiązań ukierunkowanych na potrzeby osób z niepełnosprawnościami. W części badanych przestrzeni identyfikowane było np. stosowanie nawierzchni utrudniającej poruszanie się osobom o ograniczonej mobilności. Brakuje rozwiązań skierowanych do osób niewidzących lub słabowidzących np. linii naprowadzających.

Unikatowe założenia rewitalizacji w województwie pomorskim

Jednym z aspektów wyróżniających pomorską rewitalizację jest zastosowanie zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego. Obejmował on przynajmniej dwa projekty, które były ze sobą powiązane tematycznie i ukierunkowane na osiągnięcie wspólnego celu dzięki ich realizacji. Projekty korzystały z funduszy Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) w

ramach OP 6. Integracja (Działanie 6.1. Aktywna integracja, Działanie 6.2. Usługi społeczne) oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), w ramach OP 8. Konwersja (Działanie 8.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne). Warto podkreślić, że działania finansowane z EFS miały charakter nadrzędny w porównaniu do tych z EFRR. Oznaczało to, że bez otrzymania dofinansowania na działanie z EFS nie była możliwa realizacja działania komplementarnego z EFRR.

Badanie pokazało, że decyzja o wspieraniu rewitalizacji poprzez projekty zintegrowane spowodowała wdrażanie kompleksowych i prawdziwie zintegrowanych działań rewitalizacyjnych w miastach. Uruchomiło to realizację złożonych i ambitnych przedsięwzięć dot. spójności społecznej, których w niektórych miastach, bez zastosowania projektów z integrowanych, nie byłoby w tej skali lub nie byłoby w ogóle.

Warte docenienia jest również zastosowanie podejścia polegającego na konieczności uzgodnienia zakresu projektów EFS i EFRR w rewitalizacji pomiędzy IZ RPO WP a miastami. Podjęte przez Zespół ds. rewitalizacji działania należy uznać za istotne wsparcie miast w podejmowaniu decyzji i zwiększaniu zrozumienia procesu rewitalizacji, a co za tym idzie również w kreowaniu bardziej celowanej, ukierunkowanej na rozwiązywanie problemów interwencji. Również przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego dzięki procesowi negocjacji z JST mogli w większym stopniu poznać potrzeby i zasoby miast.

Samorządy realizujące programy rewitalizacji dążyły do komplementarności źródeł finansowania i nieopierania się tylko na zintegrowanych projektach rewitalizacyjnych. Dotyczyło to zarówno innych środków z Funduszy Europejskich (inne działania RPO WP, programy krajowe), jak i różnych instrumentów krajowych (program inwestycji strategicznych itd.). Wsparcie działań rewitalizacyjnych było możliwe również poprzez pożyczkę rewitalizacyjną – woj. pomorskie było jednym z czterech województw, które oferowało wsparcie poprzez ten instrument (skorzystało z niego 13 podmiotów, które podpisały 15 umów). Jednocześnie obserwowane są nadal duże potrzeby w zakresie realizowania działań rewitalizacyjnych, co jest wyzwaniem w związku z kondycją finansową JST. Oznacza to konieczność dalszego wspierania rewitalizacji ze środków zewnętrznych – europejskich i krajowych, zarówno w formie dotacji, jak i pożyczek.

Wyróżnikiem procesu rewitalizacji w woj. pomorskim było szerokie zaangażowanie partnerów w podejmowane działania. Zidentyfikowano blisko 40 partnerów w ramach Działań OP 6 (głównie stowarzyszeń i fundacji) oraz ponad 600 w ramach Działań OP 8 (głównie wspólnot mieszkaniowych). Badanie pokazało, że partnerzy realizowanych projektów – w szczególności wspólnoty mieszkaniowe miały problemy z podejmowaniem efektywnych działań z uwagi na brak znajomości i doświadczenia w aspektach prawno-proceduralnych i związanych z wydatkowaniem środków unijnych. Dla podmiotów tych

(zwłaszcza małych) wyzwaniem było zastosowanie prawa zamówień publicznych, a brak znajomości przepisów powodował np. trudności z rozliczeniem projektu.

Mechanizmem, który zastosowano w celu m.in. włączenia lokalnej społeczności w działania rewitalizacyjne był instrument elastyczności. Za jego pośrednictwem opracowywano projekty i koncepcje zagospodarowania terenów zieleni i przestrzeni publicznych we współpracy z mieszkańcami. Wywiady pokazały, że dla wielu miast instrument elastyczności okazał się narzędziem trudnym i wymagającym dużo wysiłku przy jego realizacji. W części JST wyzwaniem okazało się znalezienie organizacji pozarządowej, która podejmie się działania i bez problemów przeprowadzi proces angażowania mieszkańców. Należy jednak zauważyć, że 70% badanych przedstawicieli miast uznało ten instrument za przydatny dla osiągnięcia celów rewitalizacji.

Czynniki wpływające na proces rewitalizacji

Czynniki, które będą determinowały wsparcie w ramach perspektywy finansowej 2021-2027, które nie występowały dotychczas w tak dużym natężeniu, to m.in. kondycja finansowa JST, starzenie się społeczeństwa i zapaść demograficzna w szczególności w oddaleniu od Obszaru Metropolitalnego, zwiększająca się świadomość zmian klimatycznych, potrzeba wsparcia mieszkalnictwa i zapewniania godnych warunków życia, konieczność dalszego kompleksowego wsparcia rodzin, potrzeba ożywienia gospodarczego obszarów rewitalizacji czy integracja migrantów. To właśnie te czynniki należy uwzględniać w programowaniu poszczególnych elementów systemu wsparcia rewitalizacji w Województwie Pomorskim w całym okresie wdrażania FEP. Obecne czasy cechują się niespotykaną dotąd dynamiką procesów społecznych, gospodarczych i politycznych, co powoduje jeszcze większą niż dotąd potrzebę uważności i elastyczności reagowania i dostosowywania strumieni FE w regionie.

Kluczowe rekomendacje

Przeprowadzone badanie pozwoliło na sformułowanie szeregu rekomendacji, które mogą przyczynić się do dalszego sukcesu i trwałości procesów rewitalizacyjnych. Przedstawione rekomendacje obejmują zarówno kontynuację sprawdzonych praktyk, jak i wdrożenie nowych rozwiązań odpowiadających na zmieniające się potrzeby miast i ich mieszkańców.

1. Kontynuacja zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych

Jednym z kluczowych wniosków badania jest pozytywne oddziaływanie na efekty procesu rewitalizacji formuły zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych. Dzięki temu podejściu udało się realizować kompleksowe i ambitne przedsięwzięcia, które znacząco wpłynęły na spójność społeczną w miastach regionu. W związku z tym rekomenduje się kontynuację tej formuły wsparcia, z uwzględnieniem rozszerzenia zakresu działań o nowe obszary, takie jak mieszkalnictwo, ochrona środowiska, dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami oraz

zachowanie dziedzictwa. Dalsze wsparcie tych działań ma kluczowe znaczenie dla utrzymania dynamiki rewitalizacji i odpowiadania na bieżące oraz przyszłe wyzwania rozwojowe regionu.

2. Rozwój potencjału zespołu ds. rewitalizacji

Istotną rolę w sukcesach rewitalizacyjnych odegrał Zespół ds. Rewitalizacji działający w Urzędzie Marszałkowskim. Badanie podkreśliło znaczenie długofalowej współpracy między Zespołem a gminami realizującymi projekty rewitalizacyjne. Rekomenduje się zatem kontynuację funkcjonowania Zespołu oraz jego większe zaangażowanie poprzez np. regularne wizyty doradcze i monitoringowe w miastach. Częstsze wizyty pozwolą na wsparcie lokalnych władz oraz podniesienie jakości realizowanych projektów.

3. Zwiększenie środków na rewitalizację i elastyczność instrumentów finansowych

Wyniki badania ujawniły ogromną lukę remontową w zasobie mieszkaniowym oraz powszechny deficyt środków finansowych na działania rewitalizacyjne. W związku z tym zaleca się przeznaczenie większej części Funduszy Europejskich na rewitalizację. Dodatkowo, wskazuje się na potrzebę lepszej informacji o alternatywnych możliwościach finansowania, takich jak Instrument Zielonej Transformacji Miast czy Premia Społeczna BGK. Ważnym aspektem jest także dalsze rozwijanie środków zwrotnych, które stanowią kluczowy element zwiększania dostępności finansowania na rewitalizację oraz stopniowego odchodzenia od tradycyjnych dotacji.

4. Uwzględnienie potrzeb osób z niepełnosprawnościami

Badanie wykazało, że pomimo pozytywnych ocen w zakresie dostępności przestrzeni publicznych, wciąż istnieją liczne braki w dostosowaniu budynków i infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W związku z tym rekomenduje się wprowadzenie obowiązkowych audytów dostępnościowych na etapie planowania inwestycji oraz zaangażowanie podmiotów posiadających doświadczenie w tym zakresie. Audyty te powinny być współfinansowane ze środków projektu i obligatoryjne w procesie ubiegania się o dofinansowanie.

5. Dbłość o wcześniejsze inwestycje

Badanie ujawniło, że niektóre zrealizowane inwestycje nie są utrzymywane w odpowiednim stanie, co prowadzi do ich degradacji. W odpowiedzi na ten problem rekomenduje się częstsze kontrole stanu infrastruktury oraz podnoszenie świadomości beneficjentów na temat konieczności dbania o zrealizowane projekty.

Summary

Purpose and methodology of the Study

The purpose of this study was to assess the impact of RPO WP (Pomeranian Regional Operational Program 2014-2020) interventions in restoring socio-economic functions and improving the quality of public spaces in degraded urban areas.

The study evaluated the effects of urban renewal projects implemented within RPO WP, including the effectiveness and efficiency of achieving the Program's goals, as well as the relevance, effectiveness, and efficiency of the solutions applied in RPO WP to support these goals. The evaluation results in implementation recommendations for the effective realization of the European Funds for Pomerania 2021-2027 (FEP) Program and recommendations extending beyond cohesion policy.

The study employed various methods and techniques: analysis of existing data, quantitative studies (5 studies including: local government units (JST) involved in urban renewal (24 surveys); project partners from Actions 6.1, 6.2, and 8.1 (separate questionnaires for Actions 6 and 8 – 22 and 29 surveys respectively from 24 different agreements); EFS project participants (270 surveys); and members of Urban Renewal Committees (101 surveys), qualitative interviews (13 interviews), content analysis of online materials, case studies, an expert benchmarking panel (comparing urban renewal processes in Pomeranian Voivodeship with other parts of Poland), and a recommendation workshop.

The study covered the Pomeranian Voivodeship, particularly 27 cities where integrated urban renewal projects were implemented.

Active integration

Under Action 6.1, 798 individuals received support, the majority of whom were women. The most frequently undertaken activities included psychological and psychosocial counselling, therapeutic workshops, as well as vocational courses and training. Internships and career counselling also played a significant role. Educational activities primarily focused on educational activation and skill development. The projects substantially contributed to social and professional activation, although not all indicators reached their target values.

Nonetheless, some results, such as the number of job seekers or individuals engaging in educational activities, exceeded initial intervention targets. Respondents highly rated the effectiveness of psychological support and actions aimed at developing vocational interests and skills. However, it was noted that activities need better alignment with local labour markets to enhance the efficiency of socio-professional integration in the future.

Improving access to high-quality social services

Action 6.2 focused on increasing access to social services, supporting 2570 individuals, of whom 60% were women. Key intervention areas included the development of caregiving services, specialized assistant services, and support for the elderly and persons with disabilities. Emphasis was placed on creating support facilities in existing and newly established centres and on developing day assistant and caregiver services. Actions supporting families, including specialized consultations and parenting workshops, were highly rated. Despite positive results, the lack of dedicated projects in supportive housing indicates an area requiring further development. Overall, these actions contributed to improving the quality of life for residents in revitalized areas and increasing the availability of services supporting daily functioning.

Restoring lost socio-economic functions in degraded urban areas

Urban renewal activities undertaken within RPO WP contributed to improving the quality of revitalized spaces. Numerous projects affecting public spaces were implemented, including the creation of new squares, the restoration of parks, and the development of transportation infrastructure (including sidewalks). Projects also included facade renovations in revitalized areas, enhancing overall aesthetics. However, the extent of damage to renovated spaces that are not maintained after the project's sustainability period is concerning. Maintenance-related issues were also observed, as municipalities fail to address infrastructure damages quickly enough to prevent further degradation.

Projects increased accessibility to public spaces for persons with disabilities (84% of surveyed residents of revitalized areas rated the impact as high or very high). Despite improvements, field observations revealed a low number of high-quality solutions targeting the needs of persons with disabilities. In some spaces, surfaces were noted that hindered mobility for individuals with limited movement, and there was a lack of solutions for blind or visually impaired persons, such as guiding lines.

Unique assumptions of urban renewal in the Pomeranian Voivodeship

One distinguishing feature of the urban renewal process in the Pomeranian Voivodeship is the application of integrated urban renewal projects. These projects included at least two thematically related initiatives aimed at achieving a common goal. The projects were funded by the European Social Fund (ESF) within priority axis 6 Integration (Action 6.1 Active Integration and Action 6.2 Social Services) and the European Regional Development Fund (ERDF) within priority axis 8 Conversion (Action 8.1 Comprehensive Urban Renewal Initiatives). It is important to highlight that ESF-funded activities took precedence over ERDF activities, meaning that complementary ERDF projects could not proceed without ESF funding.

The study revealed that supporting urban renewal through integrated projects enabled the implementation of comprehensive and genuinely integrated urban renewal efforts in cities. This approach facilitated complex and ambitious projects focused on social cohesion, which would not have been feasible in some cities without integrated projects on this scale or at all.

Another noteworthy aspect was the requirement to coordinate the scope of ESF and ERDF projects in the urban renewal process between the RPO WP Managing Authority and the cities. The actions taken by the Urban Renewal Team played an essential role in supporting cities in decision-making and understanding the urban renewal process, leading to more targeted, problem-solving interventions. Moreover, through negotiations with local government units (JST), representatives of the Marshal's Office gained a deeper understanding of the needs and resources of the cities.

Municipalities implementing urban renewal programs sought to complement funding sources, not relying solely on integrated urban renewal projects. This included other European Fund programs (additional RPO WP actions, national programs) and various national instruments (e.g., strategic investment programs). Urban renewal efforts were also supported through urban renewal loans – the Pomeranian Voivodeship was one of four regions offering this instrument, with 13 entities signing 15 loan agreements. Nevertheless, significant needs for urban renewal activities remain, presenting a challenge given the financial condition of local governments. This underscores the continued necessity for external funding – both European and national – in the form of grants and loans.

A hallmark of the urban renewal process in the Pomeranian Voivodeship was the extensive involvement of partners in the undertaken actions. Close to 40 partners were identified within priority axis 6 Actions (mainly associations and foundations) and over 600 within priority axis 8 Actions (primarily housing communities). The study showed that project partners, especially housing communities, faced challenges in effectively implementing activities due to a lack of knowledge and experience in legal and procedural aspects, including EU fund expenditures. For smaller entities, applying public procurement law was particularly challenging, with a lack of regulatory knowledge resulting in issues such as project settlement difficulties.

To involve local communities in urban renewal efforts, a flexibility instrument was applied. This tool facilitated the development of green space and public area concepts in cooperation with residents. Interviews revealed that the flexibility instrument proved to be challenging for many cities, requiring significant effort for its implementation. In some municipalities, finding a non-governmental organization (NGO) willing and able to carry out the process of engaging residents was difficult. However, 70% of surveyed city representatives considered the instrument useful for achieving urban renewal goals.

Factors influencing the urban renewal process

The study identified factors that will influence support under the 2021-2027 financial perspective, which were not previously as pronounced. These include:

- The financial condition of local government units,
- Aging populations and demographic decline, particularly in areas distant from the Metropolitan Area,
- Growing awareness of climate change,
- The need to support housing and ensure dignified living conditions,
- The necessity for continued comprehensive family support,
- Economic urban renewal of degraded areas, and
- The integration of migrants.

These factors must be considered when programming specific elements of the urban renewal support system in the Pomeranian Voivodeship throughout the implementation period of FEP. Current times are characterized by an unprecedented dynamic in social, economic, and political processes, increasing the need for attentiveness, flexibility, and adaptation of European Fund streams in the region.

Key Recommendations

The study led to a series of recommendations aimed at furthering the success and sustainability of urban renewal processes. These recommendations include continuing proven practices and implementing new solutions to address the evolving needs of cities and their residents.

Continuation of integrated urban renewal projects

One of the key findings is the positive impact of integrated urban renewal projects on the outcomes of the urban renewal process. This approach enabled the realization of comprehensive and ambitious initiatives that significantly enhanced social cohesion in the region's cities. It is therefore recommended to continue this support model, expanding its scope to include new areas such as housing, environmental protection, accessibility for people with special needs, and heritage preservation. Continued support for these actions is crucial for maintaining urban renewal momentum and addressing current and future regional development challenges.

Development of the urban renewal team's capacity

The Urban Renewal Team in the Marshal's Office has played a crucial role in urban renewal successes. The study emphasized the importance of long-term collaboration between the Team and municipalities implementing urban renewal projects. It is recommended to

continue the Team's activities and increase its involvement through regular advisory and monitoring visits to cities. Such visits will support local authorities and enhance the durability of implemented projects.

Increased funding for urban renewal and flexible financial instruments

The study revealed a significant maintenance gap in the housing stock and a general shortage of financial resources for urban renewal efforts. It is therefore recommended to allocate a larger portion of European Funds to urban renewal. Additionally, better dissemination of information on alternative financing options, such as the Green City Transformation Instrument or the BGK Social Bonus, is needed. Developing repayable financial instruments further is also essential, as they enhance access to urban renewal funding while gradually reducing reliance on traditional grants.

Addressing the needs of persons with disabilities

Despite positive assessments regarding public space accessibility, the study revealed ongoing shortcomings in adapting buildings and infrastructure to the needs of persons with disabilities. It is recommended to introduce mandatory accessibility audits during the planning stages of investments and involve entities with relevant experience. These audits should be co-financed through project funds and made obligatory for grant applications.

Maintaining previous investments

The study highlighted that some completed investments are not adequately maintained, leading to their degradation. To address this issue, it is recommended to conduct more frequent infrastructure condition inspections and raise beneficiaries' awareness of the importance of maintaining completed projects.

1. Wprowadzenie

1.1. Uzasadnienie realizacji badania

Niniejsze badanie zostało zrealizowane w ramach wymogu dotyczącego analizy stopnia, w jakim wsparcie Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych w zakresie rewitalizacji przyczyniło się do osiągnięcia celów Osi Priorytetowej (OP) 6. Integracja oraz 8. Konwersja w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 (RPO WP lub Program), zgodnie z art. 56 ust. 3 Rozporządzenia nr 1303/2013. Ponadto badanie zostało uwzględnione w Planie Ewaluacji RPO WP, a następnie przeniesione do Planu Ewaluacji Programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027.

1.2. Opis przedmiotu badania, główne cele i założenia badania

Cel badania: Celem głównym badania była ocena wpływu interwencji RPO WP w zakresie przywracania funkcji społeczno-gospodarczych i poprawy jakości przestrzeni publicznych na zdegradowanych obszarach miejskich.

Cel główny został zrealizowany poprzez następujące cele szczegółowe:

- Ocena efektów realizacji projektów rewitalizacyjnych w RPO WP, w tym skuteczności i efektywności osiągnięcia celów Programu.
- Ocena trafności, skuteczności i efektywności zastosowanych w RPO WP rozwiązań pod kątem wspierania realizacji celów Programu.
- Rekomendacje wdrożeniowe dla perspektywy finansowej 2021-2027.

Analizie poddano projekty rewitalizacyjne realizowane w oparciu o trzy priorytety inwestycyjne:

- 9i Aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności.
- 9iv Ułatwienie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym.
- 9b Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich.

Zakres czasowy: Badanie objęło okres od początku realizacji RPO WP tj. od 2015 r. do dnia przekazania projektu raportu końcowego, tj. 19 listopada 2024 roku.

Zakres przedmiotowy: projekty rewitalizacyjne realizowane (wybrane oraz podpisane umowy) i zakończone w ramach OP 6 i 8 RPO WP, prowadzone zarówno za pośrednictwem wsparcia dotacyjnego, jak i poprzez instrumenty finansowe.

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej
rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich
w ramach RPO WP

Zakres podmiotowy: beneficjenci i partnerzy projektów rewitalizacyjnych w OP 6 i 8, pośrednik finansowy (wraz z podmiotem wspierającym) i odbiorcy ostateczni w Działaniu 8.2 RPO WP, IZ RPO WP, Instytucja Pośrednicząca ZIT (Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot).

Zakres terytorialny: miasta w województwie pomorskim.

2. Zastosowana metodyka i źródła pozyskania informacji

Badanie obejmowało szereg metod i technik badawczych: analizę danych zastanych, badania ilościowe, wywiady jakościowe, analizę treści internetowych, studium przypadków, wywiad FGI (dotyczący zagadnień organizowania i wdrażania konkursów architektonicznych/urbanistycznych), panel ekspercki – benchmarkingowy (dotyczący porównań założeń i przebiegu procesu rewitalizacji w woj. pomorskim i w innych częściach Polski) oraz warsztat rekomendacyjny.

W ramach analizy danych zastanych pod uwagę wzięto m.in. ustawę z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 278) oraz szereg dokumentów strategicznych i operacyjnych – na poziomie krajowym i regionalnym, wśród których znalazły się m.in.:

- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – SOR; Krajowa Polityka Miejska 2023; Umowa Partnerstwa 2014-2020;
- Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020; Regionalny Program Strategiczny w zakresie aktywności zawodowej i społecznej „Aktywni Pomorzanie”; Regionalny Program Strategiczny w zakresie edukacji i kapitału społecznego; Regionalny Program Strategiczny w zakresie energetyki i środowiska „Ekoefektywne Pomorze”; Koncepcja zrównoważonej polityki miejskiej województwa pomorskiego; Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego 2030; Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020.

Wybrane dokumenty zostały wykorzystane do odtworzenia logiki interwencji.

Badaniem objęto także inne istotne z punktu widzenia badania pozycje takie jak materiały udostępniane w ramach Krajowego Centrum Wiedzy o Rewitalizacji czy materiały zawarte na stronie poświęconej rewitalizacji w RPO WP.

Przeanalizowano również dokumentację przekazaną przez Zamawiającego dot. pożyczek rewitalizacyjnych, wniosków o dofinansowanie, wniosków o płatność oraz dokumentację dot. naborów na projekty.

Naturalnie, najważniejsze źródło informacji o rewitalizacji w badanych miastach, stanowiły Gminne i Lokalne Programy Rewitalizacji, których **27¹ zostało przeanalizowanych** pod kątem m.in. przyczyn wyboru obszarów zdegradowanych i rewitalizacji, założeń procesu rewitalizacji – w tym zakładanych projektów czy

¹ Programy rewitalizacji wpisane do Wykazu programów rewitalizacji gmin województwa pomorskiego (Uchwała nr 1029/297/21 Zarządu Województwa Pomorskiego).

zaangażowania interesariuszy w proces przygotowania PR oraz założenia dot. ich włączenia w późniejsze działania.

Analiza treści internetowych obejmowała zarówno analizę treści publikowanych przez urzędników gminy, pozwalającą ocenić jakość i efektywność komunikacji z interesariuszami procesu, jak i analizę treści publikowanych w mediach informacyjnych oraz w mediach społecznościowych służącą ocenić jak postrzegany społecznie i odbierany jest proces rewitalizacji.

Badania ilościowe zostały zrealizowane przy wykorzystaniu 5 oddzielnych kwestionariuszy ankietowych² skierowanych do: JST biorących udział w rewitalizacji (24); partnerów projektów z działań 6.1, 6.2 i 8.1 (kwestionariusze dla działań 6. i 8. oddzielne odpowiednio 22 i 29 – z 24 różnych umów); uczestników projektów EFS (270); oraz członków Komitetów Rewitalizacji (101).

Zrealizowano także 13 wywiadów oraz 1 panel:

- z wybranymi członkami Zespołu ds. Rewitalizacji – 7 wywiadów;
- Z IP ZIT (OMGGS) – 1 wywiad;
- Z Pomorskim Biurem Planowania Regionalnego – 1 wywiad;
- Z Narodowym Instytutem Dziedzictwa – 1 wywiad;
- Z pośrednikiem finansowym i wybranymi ostatecznymi odbiorcami (wywiad indywidualny + wywiad grupowy) – 2 wywiady;
- Dot. konkursów urbanistycznych/architektonicznych – 1 wywiad;
- Panel benchmarkingowy – dot. porównania założeń procesu rewitalizacji i sposobu ich wdrożenia w woj. pomorskim z innymi województwami.

Zdecydowano się na realizację 4 case study miast korzystających ze wsparcia dotacyjnego w ramach RPO WP w zakresie działań rewitalizacyjnych.

W ramach studiów przypadków, odbyły się 4 wizje terenowe: w Słupsku, Czarnem, Malborku i Tczewie. Miasta te zostały szczegółowo zbadane pod kątem stopnia zaawansowania realizacji projektów rewitalizacyjnych względem założeń, a także dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, trwałości projektów i poczucia bezpieczeństwa za dnia i w nocy. Wykorzystano w tym celu metody badawcze: analizę danych zastanych, wywiady pogłębione, etnograficzną obserwację uczestniczącą, wizje lokalne z Service Safari, waloryzację zmian w przestrzeni oraz audyt przestrzenny

² W nawiasie wskazano liczbę wypełnionych ankiet.

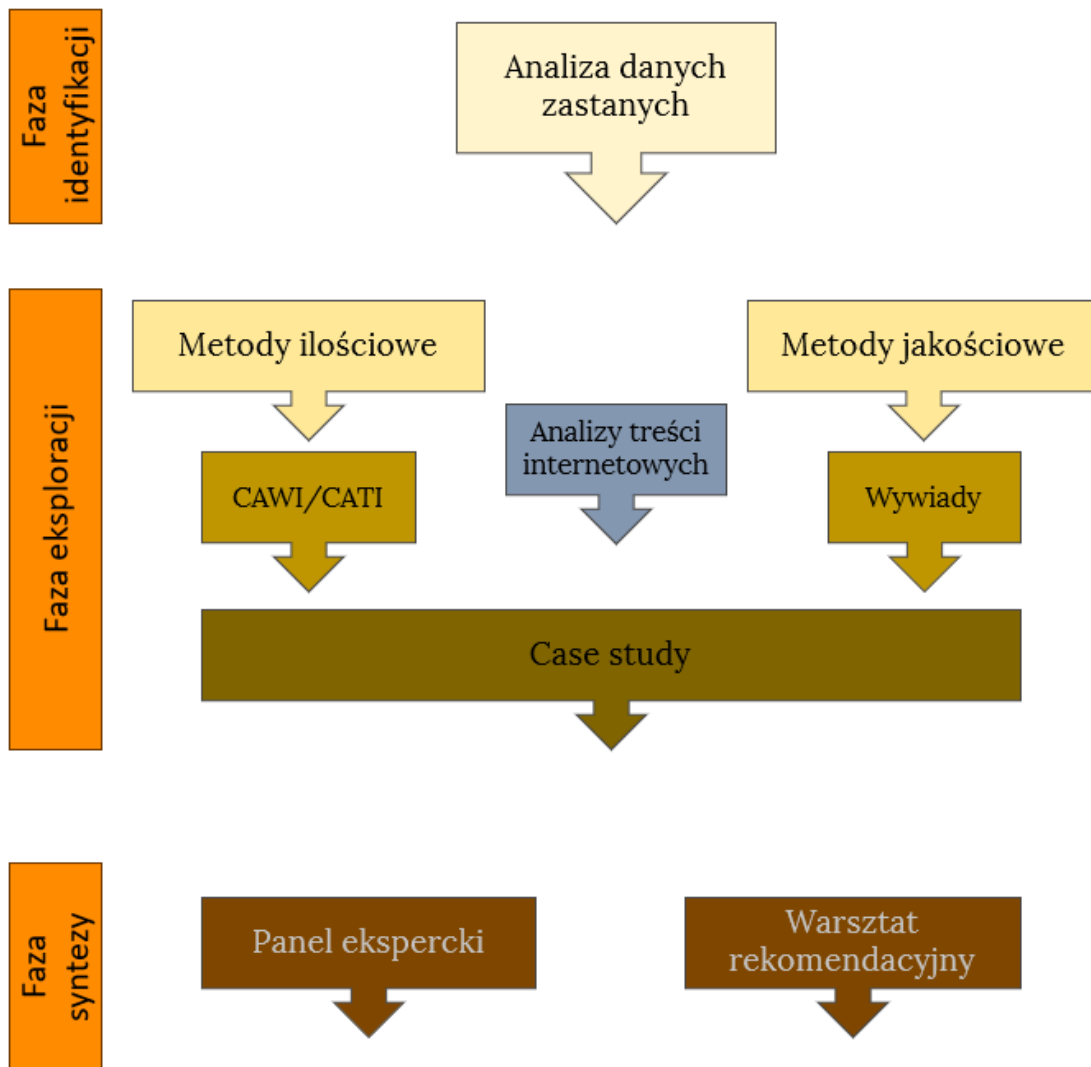

służący identyfikacji dobrych praktyk w zakresie zastosowania rozwiązań służących adaptacji miast do zmian klimatu.

Zwieńczeniem procesu badawczego był warsztat rekomendacyjny, w którym oprócz członków zespołu badawczego wzięło udział 6 przedstawicieli Urzędu Marszałkowskiego.

Schemat pokazujący przebieg badania zawarto na kolejnym rysunku (Rysunek 1).

Rysunek 1. Logika badania - etapy realizacji badania

Źródło: opracowanie własne

3. Ocena efektów realizacji projektów rewitalizacyjnych w RPO WP, w tym skuteczności i efektywności w osiągnięciu celów Programu

3.1. Rewitalizacja w województwie pomorskim w perspektywie 2014-2020 – ogólne założenia i przesłanki jej podjęcia oraz osiągnięte cele

W podrozdziale odpowiadano na pytania:

Jakie były powody wyboru przez miasta obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji do podjęcia na nich działań rewitalizacyjnych w ramach RPO WP?

Jaki jest/będzie poziom realizacji założonych celów RPO WP zdefiniowanych w opisie Programu w ramach celów szczegółowych, rezultatów, wskaźników programowych i ukierunkowania interwencji w PI 9i, 9iv oraz 9b? Jakie czynniki go determinują?

3.1.1. Założenia wyboru obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji

Kompleksowa rewitalizacja i rozwój przestrzeni publicznych były jednym z kierunków działań wskazywanym w Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. Również w innych dokumentach strategicznych województwa³ wskazywano uspołecznioną rewitalizację i kreowanie przestrzeni publicznych jako jedno z najważniejszych wyzwań w perspektywie do 2020r. a zdegradowane (przestrzenie i społecznie) obszary miejskie zostały wyznaczone jako Obszary Strategicznej Interwencji na Pomorzu. Warto przy tym zaznaczyć, że województwo pomorskie zdecydowało się na wsparcie rewitalizacyjne jedynie obszarów miejskich co stanowiło rozwiązanie unikatowe w skali kraju⁴.

³ Na przykład: Regionalny Program Strategiczny w zakresie aktywności zawodowej i społecznej „Aktywni Pomorzanie”, przyjęty w analizowanym kształcie Uchwałą nr 376/322/18 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 17 kwietnia 2018 r.

⁴ Identyfikowane były województwa, w których dopuszczano wsparcie w ramach RPO dla gmin miejskich i miejsko-wiejskich np. województwo opolskie. W województwie pomorskim dedykowano wsparcie w obszarze rewitalizacji dla gmin miejskich oraz gmin miejsko-wiejskich (w tym przypadku interwencja mogła dotyczyć jedynie obszaru miasta).

Kompleksowa rewitalizacja w ramach Zintegrowanego Projektu Rewitalizacyjnego mogła być podejmowana wyłącznie na obszarach zdegradowanych uzgodnionych z IZ RPO WP, które zostały wskazane w programach rewitalizacji.

W wytycznych dotyczących programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych, w celu ubiegania się o środki finansowe w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 wskazano katalog wskaźników obowiązkowych oraz fakultatywnych, których wykorzystanie miało przyczynić się do szczegółowej analizy sytuacji w mieście i w jego poszczególnych częściach – jednostkach urbanistycznych.

Wskaźniki zostały ujęte w trzech sferach:

- społecznego,
- gospodarczego,
- przestrzennego⁵.

Zdecydowano się na zobligowanie miast do odnoszenia wartości wskaźników obowiązkowych do średnich wartości w regionie. Wskazywano przy tym, że za obszary, które powinny podlegać wsparciu należy uznać te, w których wartości wskaźników obligatoryjnych są w zależności od wskaźnika wyższe bądź niższe niż wartość referencyjna dla województwa (w zależności od podsystemu możliwość wyboru co najmniej trzech, co najmniej dwóch bądź co najmniej jednego) oraz nie mniej niż określona liczba (odpowiednio trzech, jednego lub dwóch w zależności od podsystemu) wskaźników fakultatywnych (wybranych z katalogu lub zaproponowanych przez samorząd miasta). Rozwiązanie takie miało na celu pozwolić na wybór najbardziej problemowych obszarów, zarówno w skali miasta jak i województwa i uniknąć pojawiającego się w wielu województwach w badanym okresie „sterowania” wyborem wskaźników by wybrać obszar najbardziej adekwatny dla lokalnych decydentów, a nie najbardziej wymagający wsparcia.

3.1.2. Wybór obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji

Badanie pokazuje, że miasta rzeczywiście wybierały obszary zdegradowane/rewitalizacji wykorzystując do tego wskaźniki obligatoryjne, wskazane przez Urząd Marszałkowski. Można zatem stwierdzić, że powodem wyboru obszaru do wsparcia była gorsza (od średniej w regionie) sytuacja mieszkańców, związana z doświadczaniem przemocy,

⁵ Z uwagi na zapisy art. 9 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji dalsze analizy dot. problemów na obszarach zdegradowanych i obszarach rewitalizacji oparto o podział na 5 sfer: społeczną, gospodarczą, przestrzenno-funkcjonalną, techniczną i środowiskową.

przestępczości, ale również wynikająca z konieczności korzystania z różnych form pomocy i zamieszkiwania zdewastowanych budynków wymagających remontu. Analiza gminnych i lokalnych programów rewitalizacji w woj. pomorskim pokazała również, że miasta, oprócz wskaźników obligatoryjnych, wykorzystywały zarówno zaproponowane przez Urząd Marszałkowski wybrane wskaźniki fakultatywne pozwalające na ocenę sytuacji w poszczególnych sferach⁶. W toku analizy programów rewitalizacji zaobserwowano, że regułą było również używanie wskaźników fakultatywnych spoza listy Urzędu Marszałkowskiego. Praktycznie każde badane miasto korzystało również z innych zaproponowanych wskaźników o charakterze społecznym/gospodarczym. Warto jednak podkreślić, że najczęściej te wskaźniki były tematycznie zbliżone do wskaźników fakultatywnych zaproponowanych przez Urząd Marszałkowski i pełniły funkcje ich zamiennika lub uszczegółowienia. Częściowo wynikało to z dostępności danych (w niektórych programach rewitalizacji pojawiały się informacje np. na temat możliwości pozyskania ze statystyk policyjnych danych jedynie zagregowanych do całego miasta a nie do jednostek urbanistycznych) oraz specyfiki konkretnego miasta (np. przedstawianie konkretnego zjawiska w liczbach bezwzględnych ze względu na mylący charakter zastosowania wskaźnika do charakterystyki zjawiska na obszarach lub fragmentach obszarów jednostek urbanistycznych ekstensywnie zabudowanych – o niskiej liczbie mieszkańców i gęstości zaludnienia). Inne dane dotyczyły m. in. wykluczenia społecznego, spożywania alkoholu w przestrzeni publicznej lub bezrobocia w konkretnych grupach wiekowych (np. osób po 50 roku życia).

Poniżej wskazano wskaźniki fakultatywne, które były najczęściej wykorzystywane w programach rewitalizacji do analizy sytuacji w poszczególnych podsystemach.

W podsystemie **społecznym** najczęściej wykorzystywanymi wskaźnikami fakultatywnymi spośród zaproponowanych przez Urząd Marszałkowski były:

- wielkość zasiłków pomocy rodzinie w przeliczeniu na rodzinę (22 programy);
- liczba ofiar przemocy na 1000 osób (21 programów);
- czyny karalne nieletnich na 1 tys. ludności (20 programów);
- liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych aktywnych na analizowanym obszarze (16 programów).

W podsystemie **gospodarczym** najczęściej wykorzystywanymi wskaźnikami fakultatywnymi spośród zaproponowanych przez Urząd Marszałkowski były:

⁶ Wśród wyszczególnianych w wytycznych wskaźnikach fakultatywnych, w każdym z podsystemów znajdował się również zapis o „innych zaproponowanych wskaźnikach” pokazujących sytuację w danej sferze.

- poziom dochodów ludności określany poprzez wielkość podatku dochodowego od osób fizycznych na analizowanym obszarze względem średniej miasta (11 programów);
- wielkość dochodów gminy z tytułu podatku od nieruchomości (10 programów);
- średnia wartość gruntu na analizowanym obszarze (8 programów).

W podsystemie **przestrzennym** najczęściej wykorzystywanym wskaźnikiem fakultatywnym spośród zaproponowanych przez Urząd Marszałkowski był:

- udział budynków wymagających remontu (19 programów).

Należy zaznaczyć, że istotnym wyzwaniem, z którym mierzyły się miasta przygotowując delimitację obszarów: zdegradowanego i rewitalizacji była dostępność danych. W rejestrach krajowych (np. urzędy skarbowe, geoportale geośrodowiskowe, System Informacji Oświatowej) są zgromadzone dane – często dokładnością do poszczególnych punktów adresowych, z których można byłoby bezpośrednio korzystać do robienia diagnoz delimitacyjnych i pogłębionych, gdyby były wypracowane procedury i narzędzia i możliwości sięgania po nie. Doświadczenia pokazują, że dotychczas nie stworzono jednolitej procedury ich pozyskiwania i łatwych w obsłudze narzędzi informatycznych do ich analizy. Wykorzystanie danych pozwoliłoby miastom na przygotowanie bardziej szczegółowych diagnoz i precyzyjniejsze zaadresowanie wsparcia.

3.1.3. Kluczowe problemy na obszarach rewitalizacji

Dokonano szczegółowej analizy gminnych i lokalnych programów rewitalizacji pod kątem kluczowych problemów zdiagnozowanych na obszarach rewitalizacji w podziale na sferę społeczną, gospodarczą i przestrzenno-funkcjonalną, techniczną i środowiskową.

Kluczowe problemy w sferze społecznej

Do najczęściej diagnozowanych problemów w sferze społecznej na obszarach rewitalizacji należą ubóstwo lub niskie dochody mieszkańców oraz problemy rodzinno-wychowawcze. Dodatkowo zwracano uwagę na brak, bądź niedostateczną ofertę spędzania czasu wolnego dla mieszkańców i turystów. Wszystkie te problemy zostały zidentyfikowane w 22 miastach. Warto przy tym zaznaczyć, że tematyka problemów rodzinno-wychowawczych wiązana była często z problemami takimi jak uzależnienia, przestępczość i ubóstwo.

W 18 miastach na obszarach rewitalizacji identyfikowane były zjawiska takie jak depopulacja i wysokie obciążenie demograficzne; niski kapitał społeczny lub niska aktywność społeczna mierzone m.in. frekwencją w wyborach; oraz wykluczenie społeczne (lub zagrożenie wykluczeniem społecznym np. ze względu na

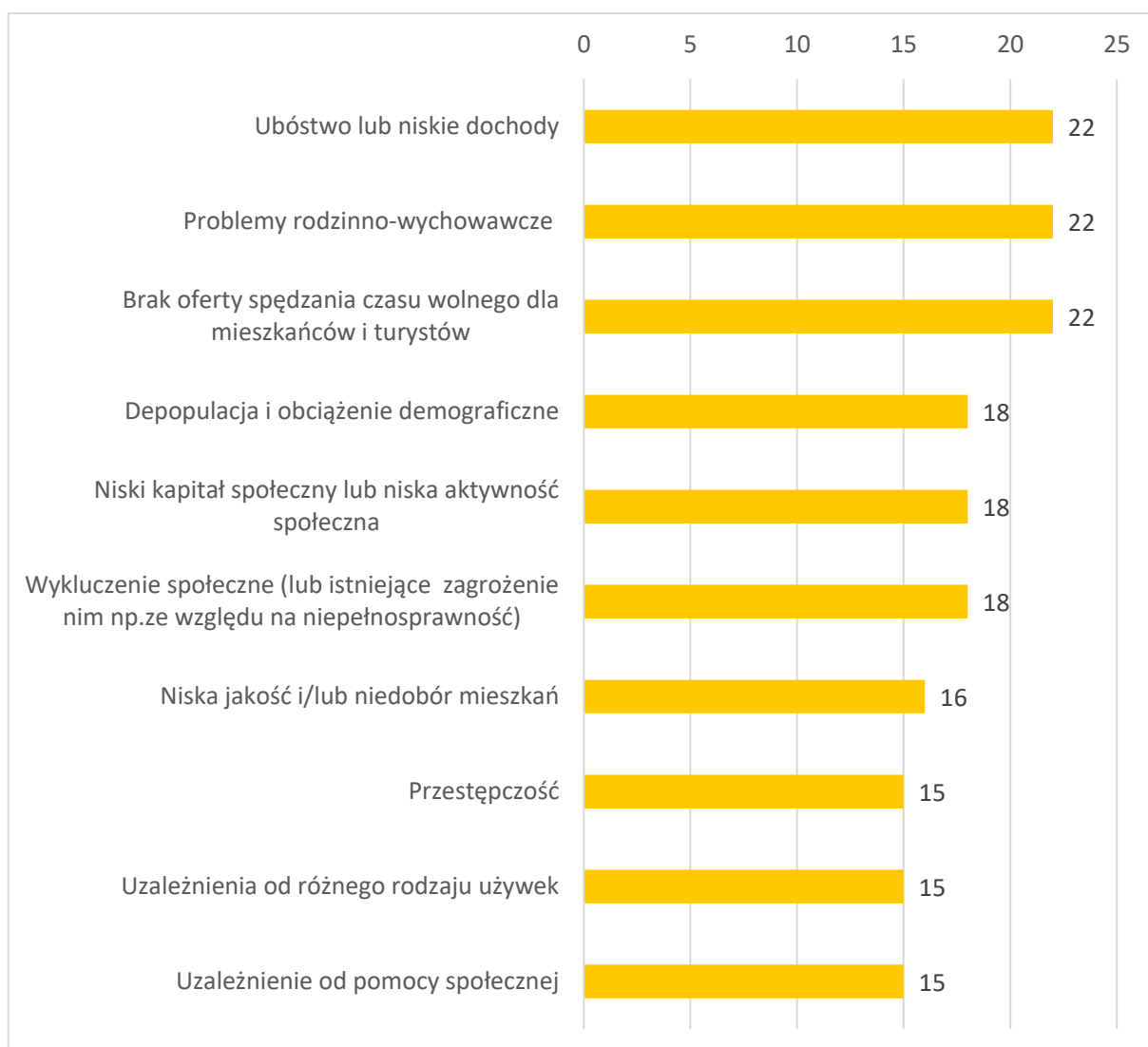

niepełnosprawność). W ramach problemów społecznych wyszczególnianych w diagnozach, w 16 analizowanych Programach Rewitalizacji zwrócono uwagę na niską jakość i/lub niedobór mieszkań.

Listę najczęściej występujących problemów wpływających na wybór obszarów rewitalizacji zamykają wysoki poziom przestępczości, uzależnienia od różnego rodzaju używek a także uzależnienie od pomocy społecznej – zostały one wskazane w 15 dokumentach.

Należy zaznaczyć, że w wielu diagnozach wskazywano, że część problemów jest od siebie współzależna, często dziedziczona i ma charakter długotrwały.

Wykres 1. Główne problemy w sferze społecznej, które zostały zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji - liczba wskazań w programach rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy Programów Rewitalizacji obowiązujących w miastach w woj. Pomorskim (N=27)

Kluczowe problemy w sferze gospodarczej

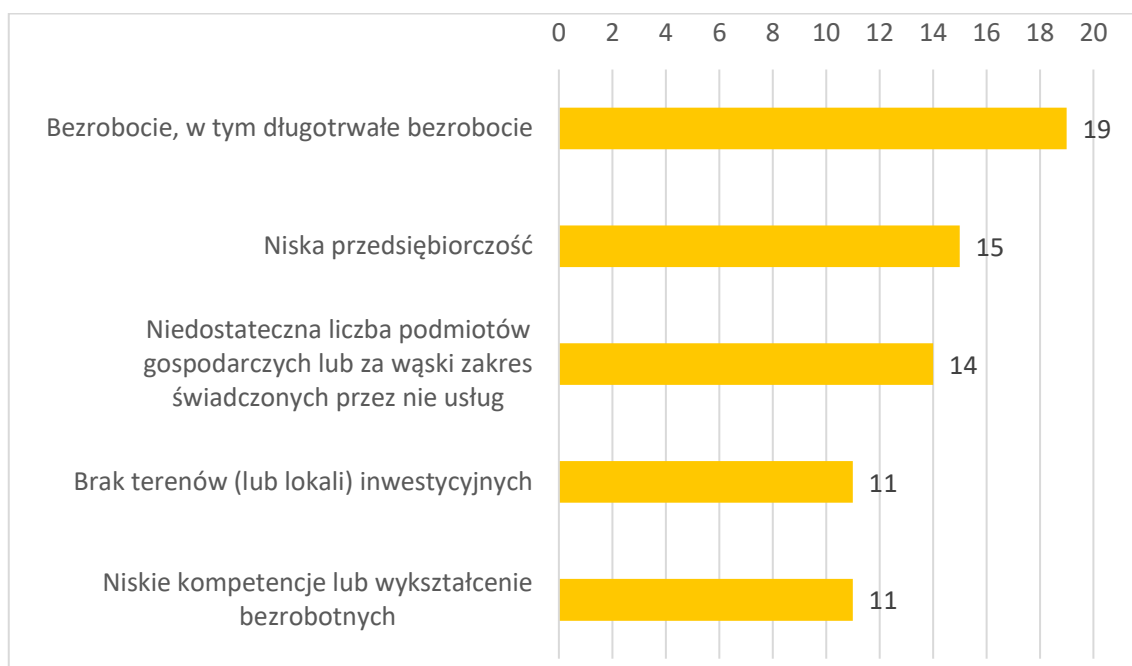
Istotnym aspektem, na który należy zwrócić uwagę w kontekście analizy kluczowych problemów w sferze gospodarczej jest umieszczenie w nich zagadnień związanych z bezrobociem. Mimo, iż w ustawie o rewitalizacji aspekt ten jest włączony do zagadnień społecznych to w analizowanych programach rewitalizacji był umieszczany w sferze gospodarczej – stąd jego obecność w niniejszym rozdziale.

Najczęstszą przyczyną wyboru obszarów zdegradowanych i rewitalizacji w sferze gospodarczej było właśnie bezrobocie, w tym długotrwałe bezrobocie, które zidentyfikowano w 19 Programach. W opracowaniach późniejszych – np. aktualizacjach Programów czy badaniach ewaluacyjnych/monitoringowych pojawiały się wnioski, że bezrobocie nie jest problemem w takim stopniu, w jakim było przed przystąpieniem do interwencji. Zmniejszenie bezrobocia w skali kraju miało przełożenie również na obszary zdegradowane. Kwestia bezrobocia długotrwałego nie straciła jednak wyraznie na aktualności – i to przede wszystkim na niej koncentrowały się późniejsze zapisy Programów.

Innym powodem wyboru obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji była niska przedsiębiorczość – wymieniona w 15 dokumentach. Ta przyczyna jest silnie związana z niedostateczną liczbą podmiotów gospodarczych lub za wąskim zakresem świadczonych przez nie usług – 14 wskazań. Pod pewnymi względami przyczyny te powinny być rozpatrywane łącznie – z racji częstego współwystępowania w dokumentach. Kolejne problemy identyfikowane na obszarach zdegradowanych i rewitalizacji (oba po 11 wskazań) to brak terenów (lub lokali) inwestycyjnych oraz niskie kompetencje lub wykształcenie bezrobotnych.

Wykres 2. Główne problemy w sferze gospodarczej, które zostały zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji - liczba wskazań w programach rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy Programów Rewitalizacji obowiązujących w miastach w woj. pomorskim (N=27)

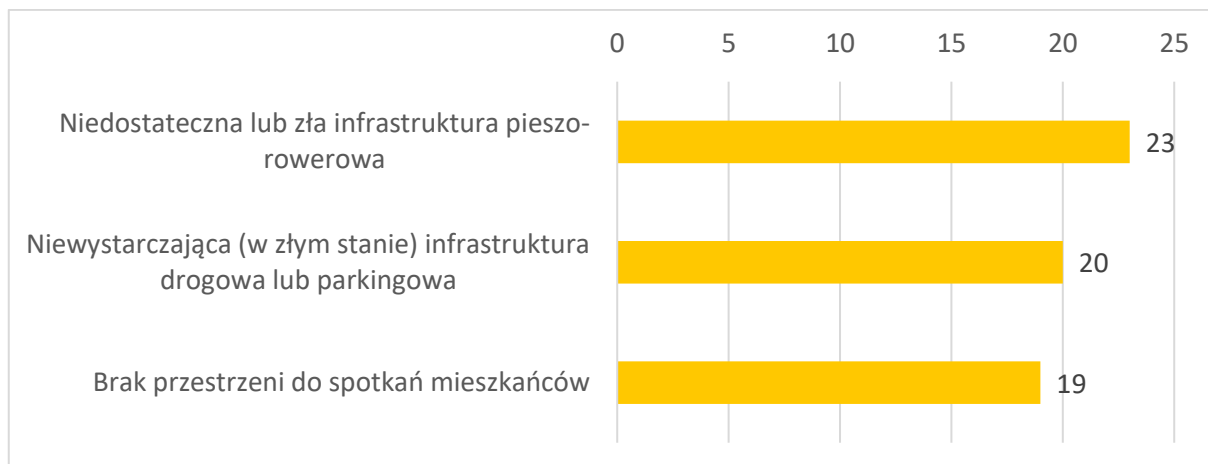
Kluczowe problemy w sferze przestrzenno-funkcjonalnej

W sferze przestrzenno-funkcjonalnej, powracającym problemem ujętym w Programach Rewitalizacji była niedostatecznie rozwinięta bądź charakteryzująca się złą jakością infrastruktura pieszo-rowerowa. Problem ten był powszechny, co znalazło odbicie w 23 Gminnych i Lokalnych Programach Rewitalizacji.

Podobnie często (20 Programów) wskazywana była zła jakość infrastruktury drogowej oraz parkingowej, co w dokumentach było często przedstawiane łącznie z wskazanym wcześniej problemem tj. złym stanem infrastruktury pieszo-rowerowej na danym obszarze.

Trzecim, najczęściej wskazywanym powodem wyboru obszaru zdegradowanego w sferze przestrzenno-funkcjonalnej, był brak przestrzeni do spotkań mieszkańców. Dało się go zidentyfikować w 19 analizowanych dokumentach.

Wykres 3. Główne problemy w sferze przestrzenno–funkcjonalnej, które zostały zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji - liczba wskazań w programach rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy Programów Rewitalizacji obowiązujących w miastach w woj. pomorskim (N=27)

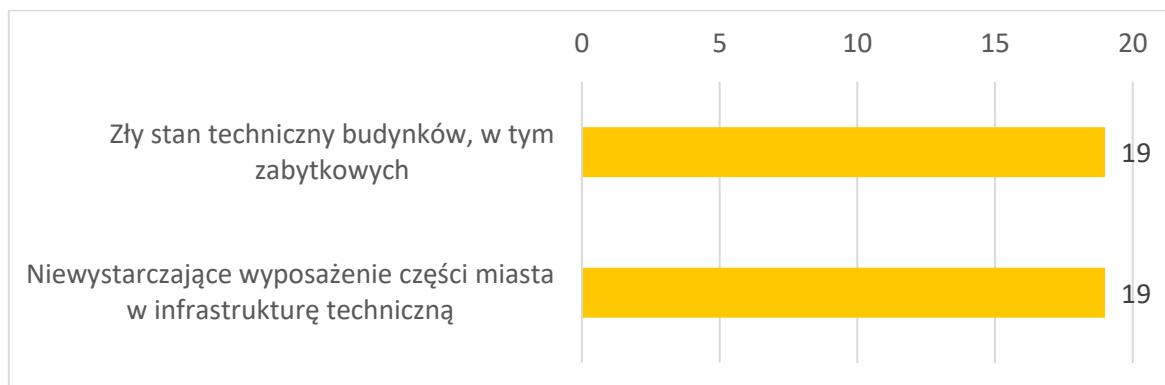
Kluczowe problemy w sferze technicznej

Problemy zidentyfikowane w sferze technicznej koncentrowały się na dwóch aspektach:

- 1) złym stanie technicznym budynków (w tym zabudowy zabytkowej – realizacja projektu wymagała trudnych negocjacji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków);
- 2) niewystarczającym zaopatrzeniem w infrastrukturę techniczną lub złym dostępem do niej – zjawisko powszechnie opisywane w ramach delimitacji obszarów rewitalizacji, często związane z historyczną lub substandardową zabudową.

Oba powody zostały wskazane w 19 programach rewitalizacji.

Wykres 4. Główne problemy w sferze technicznej, które zostały zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji - liczba wskazań w programach rewitalizacji

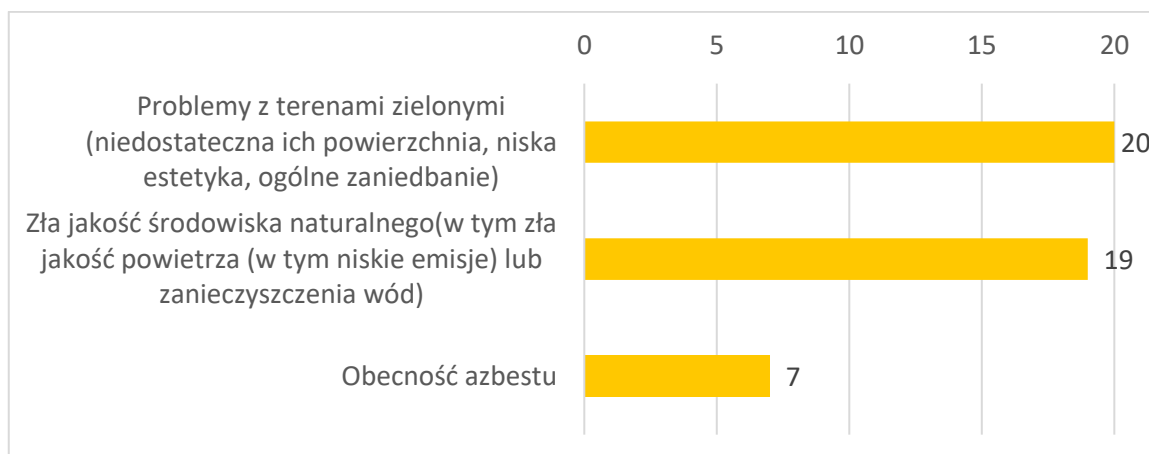
Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy Programów Rewitalizacji obowiązujących w miastach w woj. pomorskim (N=27)

Kluczowe problemy w sferze środowiskowej

W obszarze środowiska w programach rewitalizacji dominowały zapisy obrazujące problemy związane z terenami zielonymi, takimi jak np. ich niedostateczna powierzchnia, niski poziom estetyki, ogólne zaniedbanie - wskazania w 20 analizowanych dokumentach oraz złą jakością środowiska naturalnego, w tym złą jakością powietrza lub zanieczyszczeniem wód (problemy wskazywane w 19 programach rewitalizacji). Zła jakość powietrza wiąże się z wcześniej opisywanymi brakami w infrastrukturze (np. brakiem centralnego ogrzewania) i w stanie technicznym budynków (brak termomodernizacji).

Trzecim w kolejności powodem, chociaż widocznie rzadziej występującym bądź analizowanym (zidentyfikowanym w 7 programach rewitalizacji), było stwierdzenie obecności azbestu na terenie przyszłego obszaru zdegradowanego/rewitalizacji.

Wykres 5. Główne problemy w sferze środowiskowej, które zostały zidentyfikowane na obszarze rewitalizacji - liczba wskazań w programach rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy Programów Rewitalizacji obowiązujących w miastach w woj. pomorskim (N=27)

3.1.4. Skala i forma interwencji

Aby móc przezwyciężyć zdiagnozowane problemy, 27 miast otrzymało wsparcie w ramach RPO WP na wdrażanie zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego (Tabela 1).

Tabela 1 Lista gmin, które korzystały/korzystają ze wsparcia na zintegrowane projekty rewitalizacyjne w ramach RPO WP

L.p.	Gmina
1.	Gmina Miejska Kościerzyna
2.	Gmina Kartuzy
3.	Gmina Miasta Gdyni

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej
rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich
w ramach RPO WP

L.p.	Gmina
4.	Gmina Miejska Człuchów
5.	Gmina Miasta Malborka
6.	Gmina Miejska Chojnice
7.	Miasto i Gmina Debrzno
8.	Gmina Bytów
9.	Miasto Słupsk
10.	Gmina Miasto Ustka
11.	Gmina Miasta Gdańska
12.	Gmina Miasta Lęborka
13.	Gmina Gniew
14.	Gmina Miasta Tczewa
15.	Gmina Czersk
16.	Gmina Brusy
17.	Gmina Miasta Puck
18.	Gmina Skarszewy
19.	Gmina Miasta Wejherowa
20.	Gmina Miasta Starogard Gdański
21.	Gmina Nowy Dwór Gdański
22.	Gmina Miejska Rumia
23.	Gmina Czarne
24.	Gmina Nowy Staw
25.	Miasto Kwidzyn
26.	Gmina Żukowo
27.	Gmina Pelplin

Źródło: opracowanie własne

Zintegrowany projekt rewitalizacyjny obejmował przynajmniej dwa projekty, które były ze sobą powiązane tematycznie i ukierunkowane na osiągnięcie wspólnego celu jakim jest zniwelowanie lub likwidacja negatywnych zjawisk społecznych, gospodarczych czy przestrzennych zachodzących na danym obszarze zdegradowanym. Projekty te finansowane były z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach OP 6. Integracja (Działanie 6.1. Integracja, Działanie 6.2. Usługi społeczne) oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach OP 8. Konwersja (Działanie 8.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne). Warto podkreślić, że działania finansowane z EFS miały

charakter nadrzędny w porównaniu do tych z EFRR. Oznaczało to, że bez otrzymania dofinansowania na działanie z EFS nie była możliwa realizacja działania komplementarnego z EFRR. Więcej informacji na temat formuły projektu zintegrowanego znajduje się w rozdziale 4.1.

3.1.5. Poziom realizacji założonych celów RPO WP

Celem szczegółowym Działania 6.1 było zwiększenie szans na zatrudnienie osób dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem społecznym. Realizacja tego celu opierała się na wdrażaniu aktywnej integracji społecznej, zapewniającej indywidualne i kompleksowe wsparcie uczestników. Kluczowe znaczenie miały wskaźniki rezultatu bezpośredniego, umożliwiające monitorowanie stopnia, w jakim wdrażanie RPO WP przyczyniało się do osiągnięcia zakładanych efektów, w tym:

- liczby osób podejmujących zatrudnienie po zakończeniu Programu (w tym prowadzących działalność na własny rachunek),
- liczby osób uzyskujących kwalifikacje lub nabywających kompetencje po zakończeniu Programu,
- liczby osób aktywnie poszukujących pracy po zakończeniu Programu.

Projekty realizowane w ramach Działania 6.2 miały na celu zwiększenie liczby miejsc, w których trwale świadczone są usługi społeczne. Interwencja w tym obszarze była ukierunkowana na rozwój zdeinstytucjonalizowanych, zindywidualizowanych i zintegrowanych usług społecznych. Rezultaty tych działań obejmowały nie tylko tworzenie nowych miejsc świadczenia usług społecznych, lecz także zwiększenie liczby osób poszukujących pracy dzięki dostępowi do odpowiedniego wsparcia.

W zakresie OP 6 związanej z Integracją, działania rewitalizacyjne prowadzone były w ramach Działania 6.1 Integracja (z Poddziałaniami 6.1.1 i 6.1.2) oraz 6.2 Usługi społeczne (z Poddziałaniem 6.2.1 i 6.2.2)⁷. Zestawienie wskaźników wraz z procentowym osiągnięciem ich realizacji przedstawiono w kolejnej tabeli (Tabela 2.). Zgodnie z zapisami SZOOP RPO WP oraz analizą wniosków o dofinansowanie do wyżej wymienionych Poddziałania, ostatecznie przypisano 13 wskaźników (rezultatu bezpośredniego, produktu i horyzontalnych) pozwalających na ocenę zrealizowanych celów zdefiniowanych w opisie programu.

⁷ Kwestia wyróżnienia poddziałań miała związek z wydzieleniem części ZIT.

Tabela 2. Wskaźniki powiązane z realizacją Działań rewitalizacyjnych w ramach OP6

Typ wskaźnika	Nazwa wskaźnika	osiągnięcie wskaźnika [%]
Horyzontalne	Liczba osób objętych szkoleniami / doradztwem w zakresie kompetencji cyfrowych	127%
Horyzontalne	Liczba osób objętych wsparciem w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19	100%
Horyzontalne	Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami	100%
Produktu	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie (C)	159%
Produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami społecznymi świadczonymi w interesie ogólnym w programie	138%
Produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych usługami wspierania rodziny i pieczy zastępczej w programie	1463%
Produktu	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie [osoby]	101%
Rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy po opuszczeniu programu	172%
Rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu	98%
Rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	84%
Rezultatu bezpośredniego	Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	94%
Rezultatu bezpośredniego	Liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu	556%
Rezultatu bezpośredniego	Liczba wspartych w programie miejsc świadczenia usług społecznych istniejących po zakończeniu projektu	103%

Źródło: opracowanie własne na podstawie SL2014

Realizacja wskaźników realizowanych w ramach omawianych Poddziałań kształtuje się na poziomie od 84 do 1463%. Stuprocentowego wypełnienia nie osiągnięto dla trzech wskaźników rezultatu bezpośredniego:

- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poszukujących pracy, uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu, zdobywających kwalifikacje, pracujących (łącznie z prowadzącymi działalność na własny rachunek) po opuszczeniu programu – 98% (zabrakło 4 osób do osiągnięcia 100%);
- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek) (zabrakło 39 osób do osiągnięcia 100%);
- Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu (zabrakło 22 osób do osiągnięcia 100%).

Można przypuszczać, że niedostateczne ograniczenie problemów opiekuńczo-wychowawczych częściowo wynika z niewystarczającego zaangażowania partnerów społecznych lub organizacji pozarządowych. Presja osiągania wskaźników może wpływać na niższą jakość realizowanych projektów. Jak wskazał jeden z respondentów badania, połączenie potrzeby ich osiągania ze skracającym się harmonogramem, może prowadzić do wniosku, iż należy sięgać po uczestników bardziej chętnych do udziału w projektach - nie skupiając się odpowiednio na osobach najbardziej wymagających pomocy. Można wnioskować, że w realizację projektów powinno się w większym stopniu włączać partnerów lokalnych i organizacje pozarządowe, które wykorzystując swoje doświadczenie – mogą w większym stopniu trafić do odbiorców docelowych.

Uogólniając, można stwierdzić, że założone wskaźniki rezultatu bezpośredniego dla Działań 6.1 i 6.2 w znacznym stopniu przyczyniły się do realizacji celów związanych ze wzrostem szans na zatrudnienie osób dotkniętych lub zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym oraz liczby miejsc świadczenia usług społecznych. Choć nie wszystkie wskaźniki zostały osiągnięte w pełni, część z nich znacząco przekroczyła zakładane wartości. Przykładem jest wyższa od prognoz liczba osób poszukujących pracy po zakończeniu programu. Ponadto, liczba miejsc świadczenia usług wsparcia rodzin i pieczy zastępczej oraz miejsc świadczenia usług społecznych znacznie przewyższyła planowane wartości, co można uznać za istotny sukces realizacji RPO WP. Takie wyniki świadczą o skuteczności podjętych działań oraz ich pozytywnym wpływie na poprawę jakości życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Celem szczegółowym Działania 8.1 było zwiększenie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców zdegradowanych obszarów miejskich. Jednakże w

dokumentach SZOOP RPO WP nie określono wskaźników pozwalających na precyzyjną ocenę bezpośrednich rezultatów udzielonego wsparcia. Kluczowymi miarami w tym zakresie pozostały liczba mieszkańców zamieszkujących obszar objęty rewitalizacją oraz powierzchnia rewitalizowanych terenów. Działanie 8.2 miało na celu zwiększenie aktywności społecznej i gospodarczej zdegradowanych obszarów miejskich, przy czym efekty działań były mierzone wyłącznie wskaźnikiem produktu odnoszącym się do powierzchni rewitalizowanych obszarów. Wskaźnik ten nie uwzględniał jednak bezpośredniego wpływu na aktywność społeczno-gospodarczą mieszkańców, ograniczając się do wymiaru przestrzennego interwencji.

W OP 8 RPO WP występowały dwa wskaźniki produktu (por. Tabela 3).

Tabela 3. Lista wskaźników produktu dla Działań w ramach OP 8

Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Wartość docelowa	Wartość osiągnięta	realizacja wskaźnika [%]
Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	2000	1460,63	73
Ludność mieszkająca na obszarach objętych zintegrowanymi strategiami rozwoju obszarów miejskich	osoby	1013518	936432	92,39

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie oraz danych z SL 2014.danych z SL 2014 (w zakresie powierzchni obszarów objętych rewitalizacją) oraz Głównego Urzędu Statystycznego w zakresie ludności – stan na 12.2023.

Rozliczone do tej pory projekty w zakresie OP 8 stanowią ok. ¾ wartości zakładanego wskaźnika dotyczącego powierzchni obszarów objętych rewitalizacją. Jednocześnie szacuje się, że po zsumowaniu wielkości rozliczonych projektów z projektami nieposiadającymi zatwierdzonych wszystkich wniosków o płatność, wartość podanego wskaźnika wynosić będzie 149%.

Nie można jednoznacznie określić w jakim stopniu realizacja projektów przyczyniła się do osiągnięcia założonych dla Działań 8.1 i 8.2. Nie wskazano oczekiwanych bezpośrednich rezultatów, zaś sama powierzchnia obszaru i liczba mieszkańców nie wskazuje jednoznacznie na zwiększanie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców zdegradowanych obszarów miejskich.

3.2. Projekty rewitalizacyjne z RPO WP - założenia, sposób realizacji i efekty

W podrozdziale odpowiedziano na pytania:

Jakie działania rewitalizacyjne w zakresie EFS i EFRR (w tym poprzez instrumenty finansowe) i w jakim zakresie zostały podjęte w projektach RPO WP w celu przywrócenia funkcji społeczno-gospodarczych i poprawy jakości przestrzeni publicznych na zdegradowanych obszarach miejskich? Jak należy ocenić skuteczność i efektywność tych działań?

W jakim zakresie zostały/zostaną zrealizowane pierwotne założenia projektowe? Czym były/są podyktowane ewentualne zmiany w projektach RPO WP i jakie powoduje to skutki na przyszłość?

Jakie były przyczyny realizacji projektów EFS dotyczących aktywnej integracji, a jakie projektów EFS z zakresu usług społecznych we wspartych miastach? Jak można ocenić ten wybór z perspektywy czasu i uzyskanych/przewidywanych efektów?

Jakie korzyści z udziału w projektach RPO WP odnieśli/odniosą mieszkańcy obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji (w tym w szczególności uczestnicy projektów EFS)? Które wsparcie i dlaczego przyniosło największe efekty? Jaki był/jest zakres działań społecznych podejmowanych w projektach EFRR RPO WP (w ramach finansowania krzyżowego)? Jakie korzyści przyniosły/przyniosą te działania? Czy, a jeśli tak to jakie były negatywne skutki realizowanych działań?

Czy i w jakim stopniu zrealizowane/ realizowane projekty RPO WP przyczyniły/ przyczynią się do ograniczenia szeroko rozumianego problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach objętych działaniami rewitalizacyjnymi?

3.2.1. Działania rewitalizacyjne

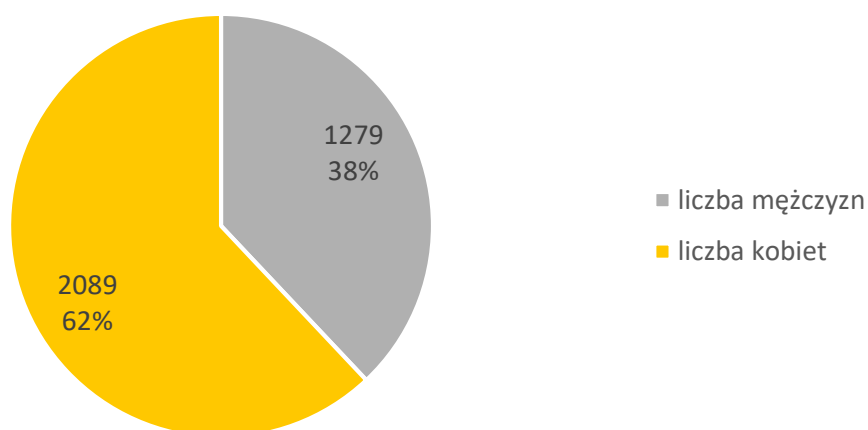
Zespół badawczy przeanalizował wnioski o dofinansowanie z Działań 6.1., 6.2., 8.1⁸. Warto zaznaczyć, że projekty obejmujące OP 6 były ukierunkowane na działania społeczne. Działania w ramach OP8 dotyczyły twardych projektów inwestycyjnych z komponentem społecznym w ramach instrumentu elastyczności).

W ramach projektów w OP 6, zgodnie z przyjętym wskaźnikiem produktu, wsparciem planowano objąć 3 368 osób, przy czym zdecydowaną większość stanowiły kobiety. Wynikać to może z niższej aktywności zawodowej w tej grupie, co jednocześnie czyni ją

⁸ Projekty z Działania 8.2 przeanalizowano w rozdziale 4.2.

grupą mocniej narażoną na uzależnienie materialne oraz marginalizację społeczną (por. Wykres 6).

Wykres 6 Liczba kobiet i mężczyzn (wskaźniki produktu) planowana do objęcia interwencją w ramach Działania 6.1 i 6.2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=35)

Wsparciem w ramach Działania 6.1. zostało objętych w sumie 798 osób (32% stanowili mężczyźni, 68% kobiety). Wyróżnić można trzy główne typy działań, które zostały skierowane do odbiorców. Należą do nich działania społeczne, działania o profilu zawodowym oraz profilu edukacyjnym.

W zakresie działań społecznych (por. Wykres 7) najbardziej popularnym rodzajem wsparcia było poradnictwo psychologiczne oraz psychospołeczne, które zostało ujęte w 6 projektach realizowanych na terenie województwa pomorskiego. Drugą grupą projektów zrealizowanych w ramach społecznych działań rewitalizacyjnych były warsztaty terapeutyczne oraz poradnictwo prawne i obywatelskie. Mniej powszechnie było wdrażanie działań w zakresie wsparcia środowiskowego oraz pracy socjalnej.

Wykres 7 Rodzaj wsparcia udzielonego w ramach Działania 6.1 w grupie zagadnień społecznych (liczba realizowanych projektów obejmujących dane Działanie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=6)

Kolejna grupa dedykowanego wsparcia obejmowała zagadnienia zawodowe. Zdecydowanie najczęściej realizowanym rodzajem działań było oferowanie staży, kursów i szkoleń oraz poradnictwa zawodowego. Rzadziej oferowano wsparcie w postaci subsydiowanego zatrudnienia czy zajęć reintegracyjnych u pracodawców. Nie skupiono się na projektach związanych z pośrednictwem pracy i usługami asystenckimi związanymi z uzyskaniem i utrzymaniem zatrudnienia. W wywiadach zwracano uwagę, że w ostatnich kilku latach nastąpiła istotna zmiana na rynku pracy.

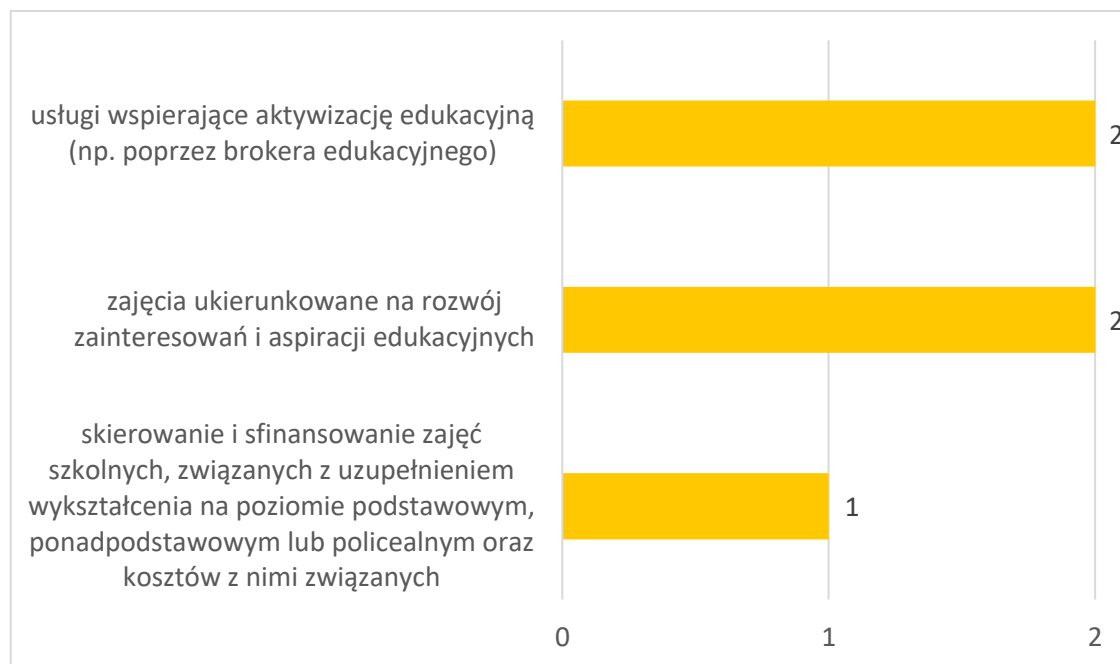
Wykres 8 Rodzaj wsparcia udzielonego w ramach Działania 6.1. w grupie zagadnień zawodowych (liczba realizowanych projektów obejmujących dane Działanie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=6)

W zakresie działań edukacyjnych najczęściej występowały projekty związane z aktywizacją edukacyjną oraz zajęciami ukierunkowanymi na rozwój zainteresowań i aspiracji zawodowych. Tylko jeden projekt polegał na sfinansowaniu działań związanych z uzupełnieniem wykształcenia.

Wykres 9 Rodzaj wsparcia udzielonego w ramach Działania 6.1. w grupie zagadnień edukacyjnych (liczba realizowanych projektów obejmujących dane działanie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=6)

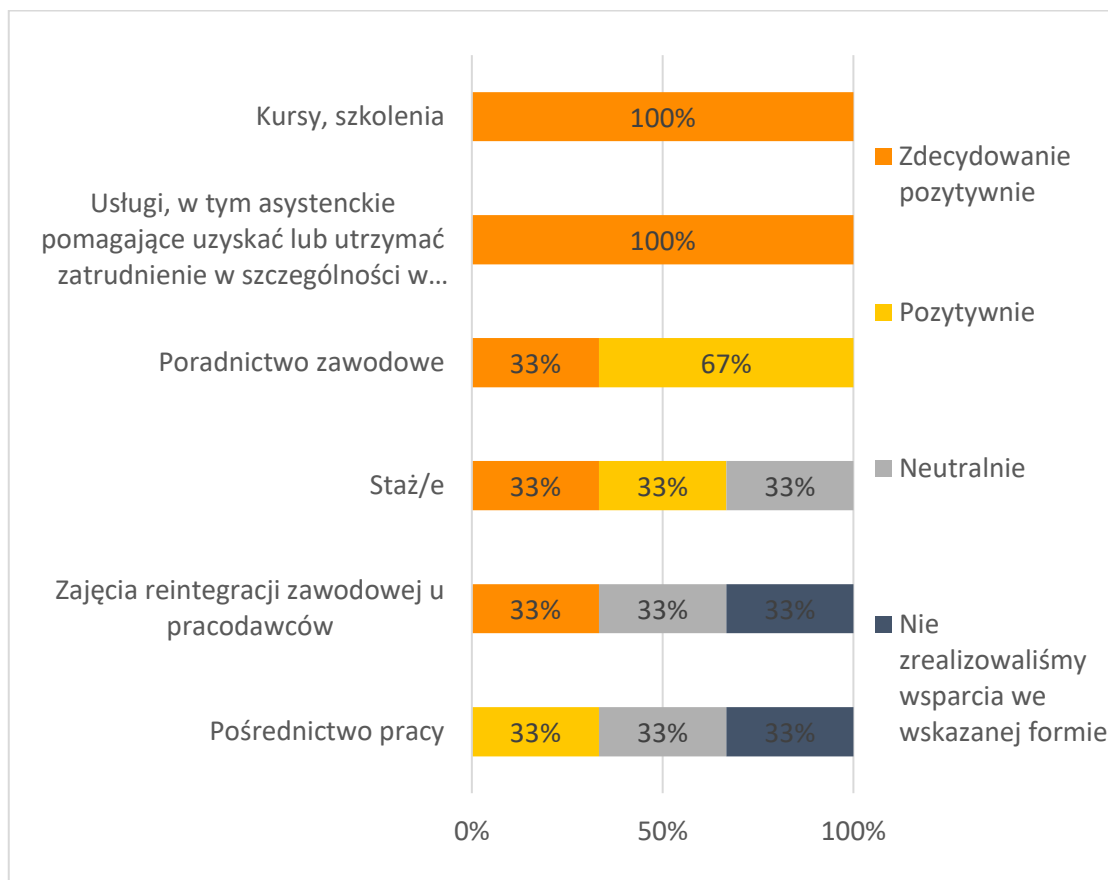
Kolejną grupą działań były projekty ukierunkowane na zwiększenie zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Pomoc w tym zakresie odbywała się za pomocą istniejących podmiotów świadczących usługi społeczne. Tylko w jednym przypadku (Kościerzyna) powstał w tym celu nowy podmiot. Prawdopodobnie wynikało to z braku jednostki wsparcia społecznego, mogącej skutecznie wdrożyć działania na terenie miasta w tym zakresie.

W przypadku działań ukierunkowanych na zwiększenie zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami, nie zidentyfikowano typowych projektów realizujących takie wsparcie. Działania włączające osoby z niepełnosprawnościami w różnym stopniu zostały ujęte w Działaniu 6.2.

W opinii partnerów realizujących projekty w ramach Działania 6.1. kursy, usługi (w tym asystenckie) i poradnictwo zawodowe zostały ocenione w całości pozytywnie. Zajęcia reintegracji zawodowej u pracodawców zostały ocenione zdecydowanie pozytywnie w jednej trzeciej przypadków, w takim samym odsetku neutralnie. Taka sama część odpowiadających nie otrzymała wsparcia w tej formie

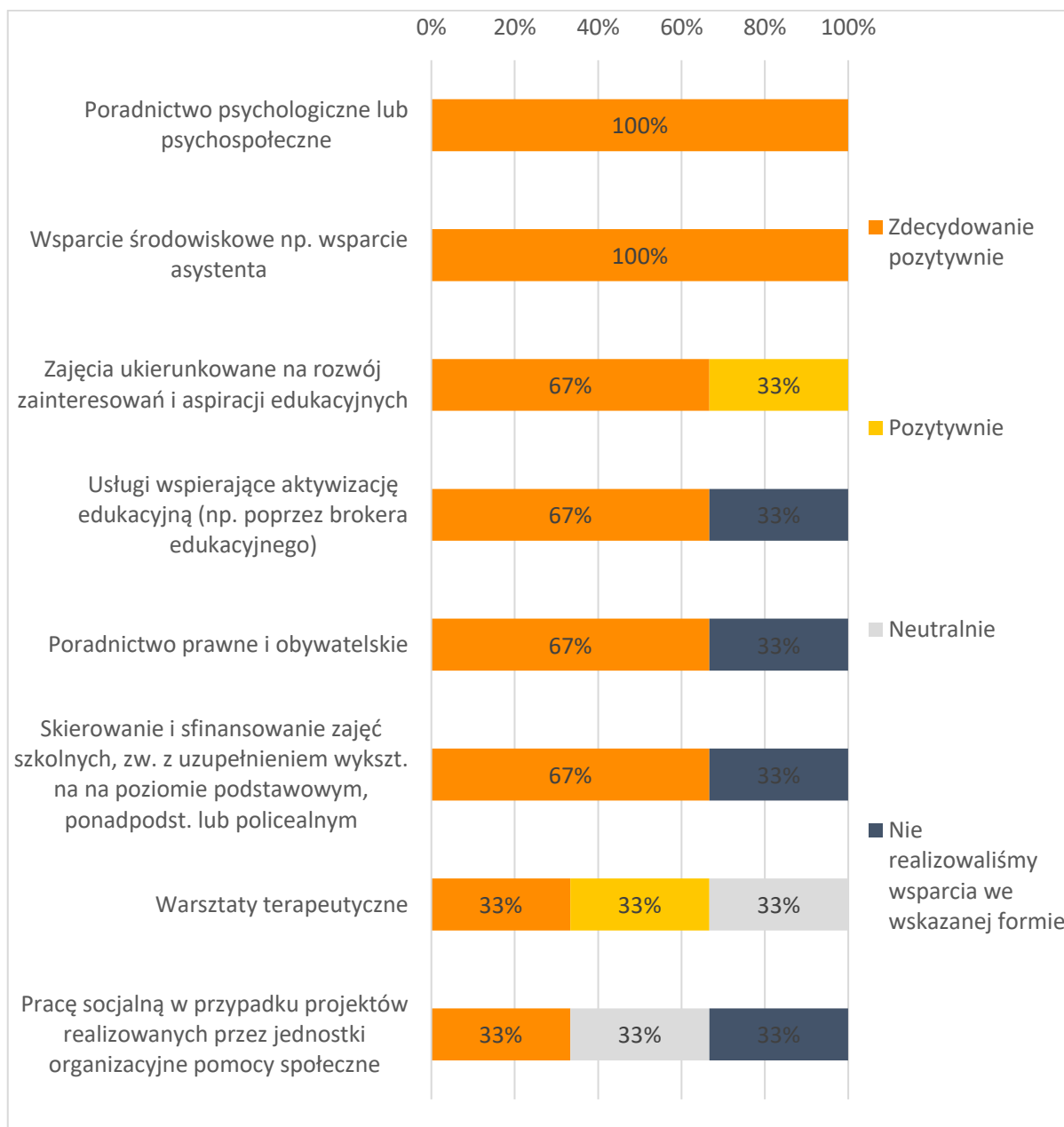
Wykres 10. Ocena skuteczności wsparcia udzielanego przez wskazane formy w ramach projektu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z partnerami Działania 6.1 i 6.2 (N=22)

W zakresie skuteczności wsparcia w ramach Działania 6.1 pozytywnie oceniono poradnictwo psychologiczne lub psychospołeczne oraz wsparcie środowiskowe np. wsparcie asystenta (100% pozytywnych ocen). Podobnie ocenione zostały zajęcia ukierunkowane na rozwój zainteresowań i aspiracji edukacyjnych. Dwie trzecie respondentów oceniło zdecydowanie pozytywnie skuteczność wsparcia dla usług wspierających aktywizację edukacyjną (np. poprzez brokera edukacyjnego); poradnictwo prawne i obywatelskie oraz sfinansowanie zajęć szkolnych, związanych z uzupełnieniem wykształcenia na poziomie podstawowym, ponadpodstawowym lub policealnym (działaniami ukierunkowanymi na osiągnięcie pełnego wykształcenia na danym poziomie). Najmniej pozytywnych ocen w zakresie oceny skuteczności wsparcia uzyskały działania związane z pracą socjalną.

Wykres 11. Ocena skuteczności realizowanego wsparcia w ramach projektu

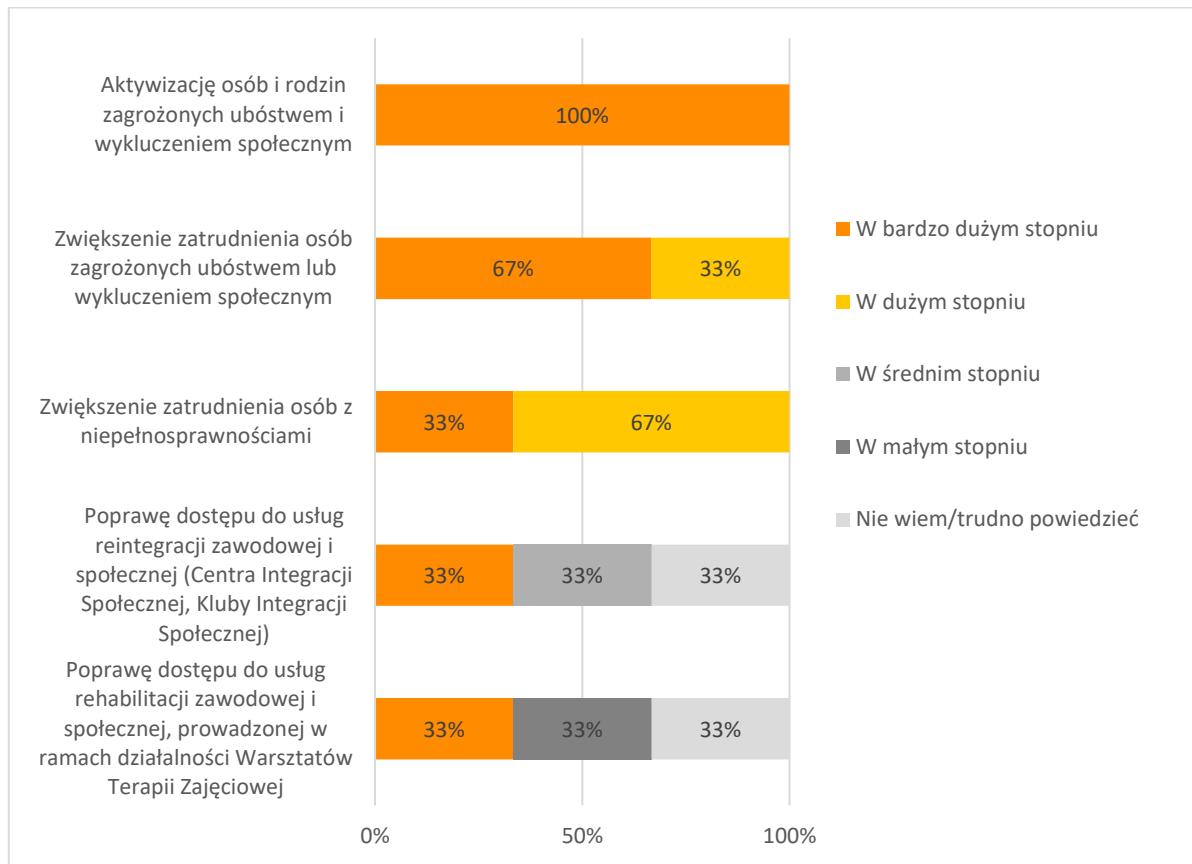

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z partnerami Działania 6.1 i 6.2 (N=22)

Zdaniem wszystkich respondentów, realizowane w ramach Działania 6.1 projekty wpłynęły na aktywizację osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w bardzo dużym stopniu. Dwie trzecie ankietowanych uznało, że w takim samym stopniu projekt wpłynął na zwiększenie zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Wykres 12. Stopień w jakim projekt wpłynął na wymienione kwestie

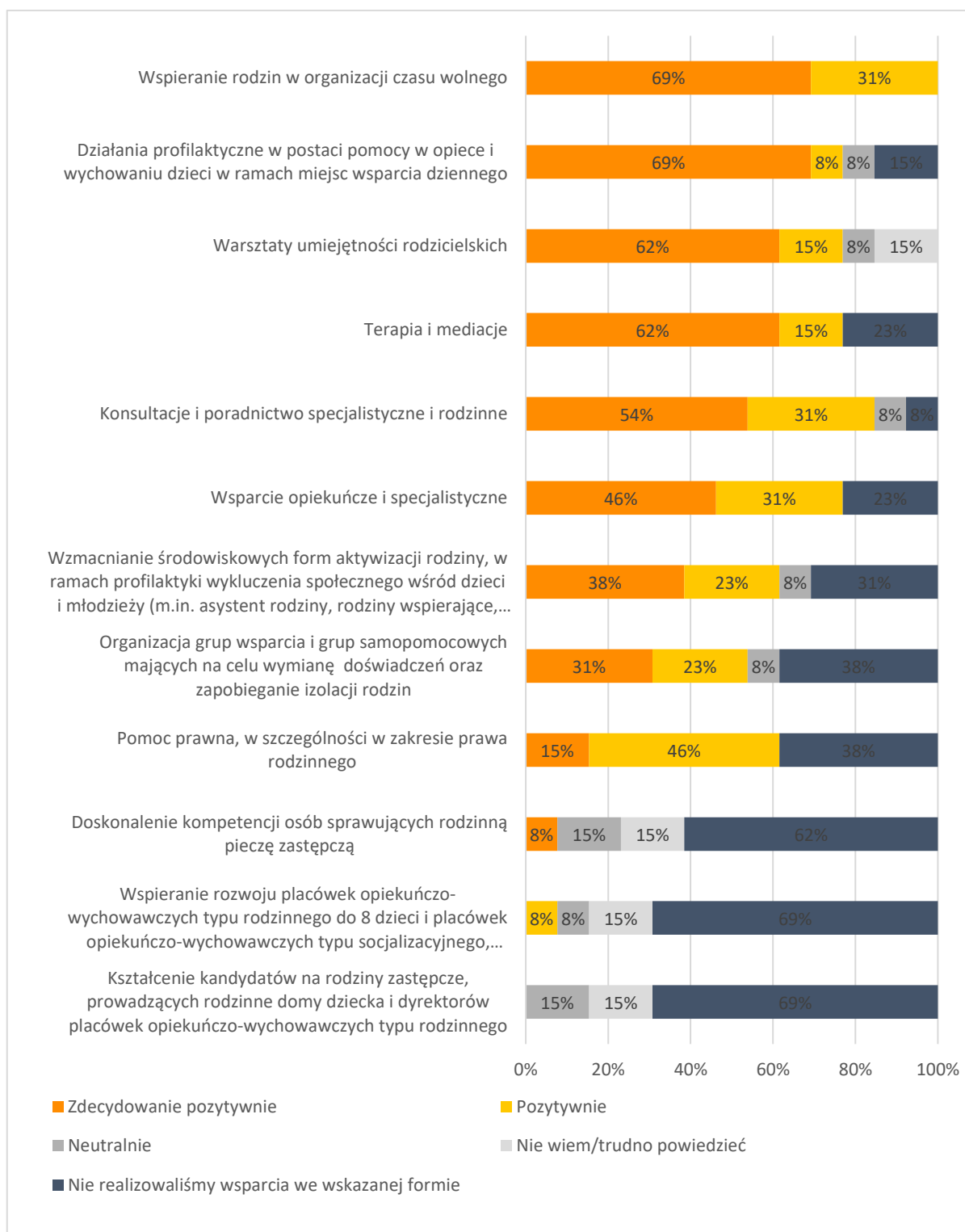

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z partnerami Działań 6.1 i 6.2 (N=22)

W opinii partnerów Działań 6.1 i 6.2 najlepiej ocenianym działaniem było wspieranie rodzin w organizacji czasu wolnego. Dalej wskazywano na konsultacje i poradnictwo specjalistyczne i rodzinne. Wysoko oceniano również działania profilaktyczne w postaci pomocy w opiece i wychowaniu dzieci w ramach miejsc wsparcia dziennego. Na pozytywną ocenę zasługiwały zdaniem ankietowanych również warsztaty umiejętności rodzicielskich oraz terapia i mediacje.

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

Wykres 13. Ocena wskazanych form udzielanego wsparcia w ramach projektu finansowanego z 6.1 bądź 6.2 RPO WP

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z partnerami Działania 6.1 i 6.2 (N=22)

W zakresie Działania 6.2., które obejmowało interwencje w zakresie projektów nastawionych na wsparcie seniorów oraz wspieranie szeroko pojętych usług społecznych, w tym pieczy zastępczej, wsparciem zostało objętych w sumie 2 570 osób (40% mężczyzn i 60% kobiet). Ze względu na bardzo rozbudowaną strukturę potencjalnego wsparcia, zapisaną w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetowych, na potrzeby niniejszego badania dokonano uproszczenia, polegającego na włączeniu działań związanych z pieczą zastępczą do działań związanych z szeroko rozumianym wsparciem rodziny. Z jednej strony pozwoliło to na ujęcie wszystkich interwencji podjętych przez samorządy, z drugiej pozwoliło na uproszczenie zestawienia i wskazanie najistotniejszych/najczęstszych działań, które zostały pojęte przez JST.

Pierwsza grupa działań była związana ze wsparciem grupy senioralnej i osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. W jej skład wchodziły 3 rodzaje działań, które tworzyły kompletny blok tematyczny. Były to:

- rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych oraz usług asystenckich,
- rozwój usług w zakresie wsparcia i aktywizacji społecznej osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu,
- działania wspierające opiekunów faktycznych w opiece nad osobami potrzebującymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.

Wykres 14 Działania podjęte w ramach polityki senioralnej, wsparcia osób z niepełnosprawnościami oraz mających problemy w codziennym funkcjonowaniu (liczba realizowanych projektów obejmujących dane działanie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=29)

Najczęściej podejmowanym działaniem było tworzenie miejsc wsparcia w istniejących i nowopowstałych ośrodkach oraz usługi dziennych asystentów i opiekunów osób z niepełnosprawnościami. Na przeciwległym biegunie były działania związane z aktywizacją społeczno-zawodową osób z niepełnosprawnościami, czy tworzenie krótkookresowych miejsc pobytu w zastępstwie za opiekunów. Z przedstawionego

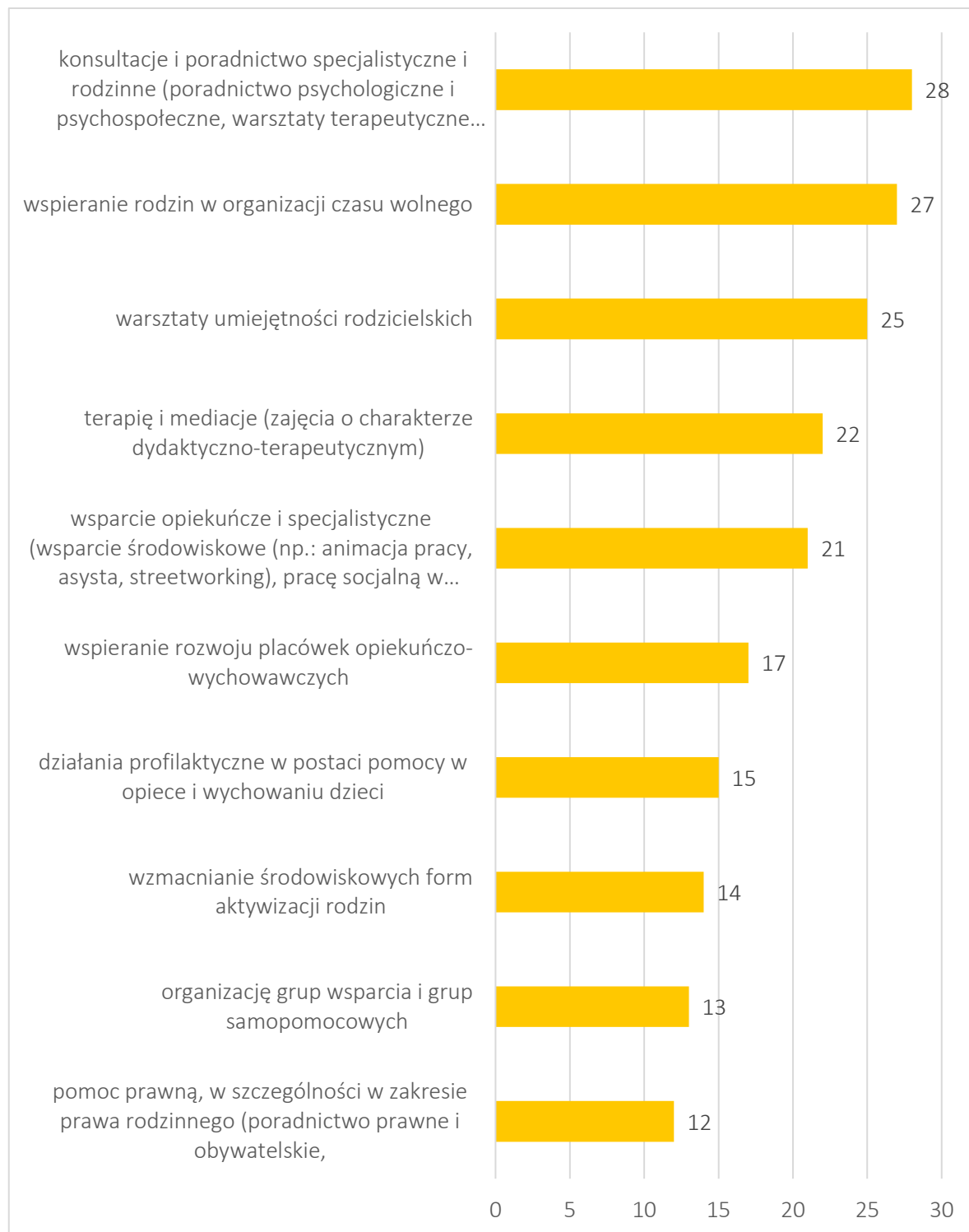

zestawienia wynika, że tam, gdzie była możliwość, starano się utrzymać i powiększyć bazę stałego zaplecza wsparcia w ramach istniejących lub nowo powstałych jednostek wsparcia społecznego.

Kolejną grupę stanowiły działania na rzecz rozwoju mieszkalnictwa chronionego i wspomaganego, jednak analiza przekazanej dokumentacji nie wykazała dedykowanych projektów z tego zakresu w ramach RPO WP.

Trzecią, największą dedykowaną grupą działań był rozwój usług wspierających rodzinę w prawidłowym jej funkcjonowaniu oraz działania związane z pieczą zastępczą. Ze względu na duże rozdrobnienie działań oraz ich ukierunkowanie na wsparcie rodzin bądź w ramach pieczy zastępczej dokonano odpowiedniej ich agregacji.

Wykres 15. Działania podjęte w zakresie rozwoju usług wspierających rodzinę
w prawidłowym pełnieniu jej funkcji (w nawiasie dołączono zakres pieczy zastępczej)
(liczba realizowanych projektów obejmujących dane działanie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=29)

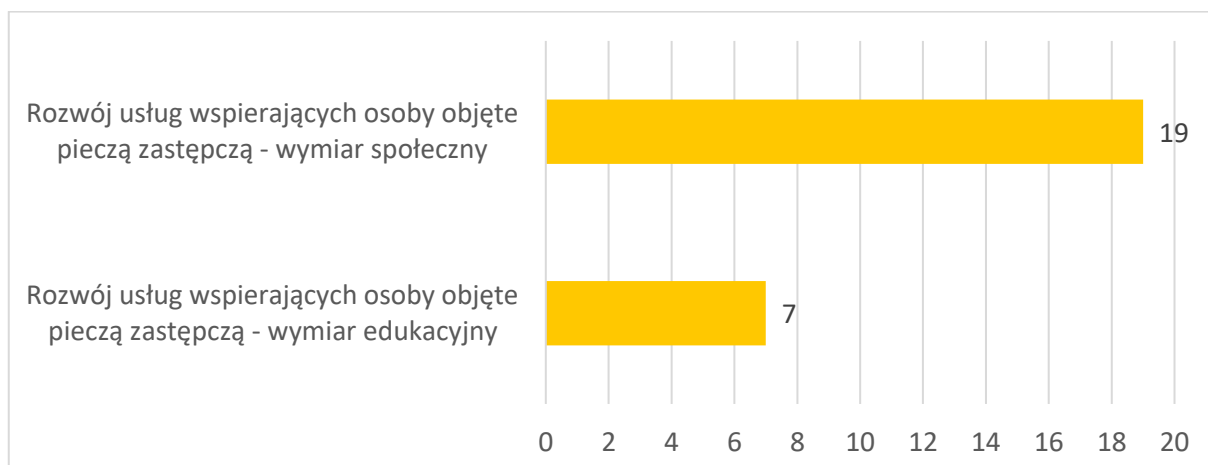

Zdecydowanie największą grupą realizowanych działań było wsparcie specjalistyczne (psychologiczne), zwiększanie umiejętności rodzicielskich oraz szeroko rozumiane wsparcie w bieżącym funkcjonowaniu rodzin. Warto wspomnieć, że generalnie wszystkie działania zawarte w SZOOP RPO WP zostały ujęte w mniejszym lub większym stopniu w zadaniach realizowanych przez JST.

W ramach przeprowadzonej analizy zagadnień związanych z pieczęią zastępczą przypisano poszczególne działania do grup interwencji (wymiar społeczny, zawodowy i edukacyjny). Osoby objęte pieczęią zastępczą mogły liczyć na następujące wsparcie:

- rozwój usług wspierających osoby objęte pieczęią zastępczą – wymiar społeczny,
- rozwój usług wspierających osoby objęte pieczęią zastępczą – wymiar zawodowy,
- rozwój usług wspierających osoby objęte pieczęią zastępczą – wymiar edukacyjny,
- usługi w postaci mieszkalnictwa wspomagane i chronione dla osób opuszczających pieczę zastępczą (por. Wykres 16)

Wykres 16. Zbiorcze podsumowanie w zakresie działań związanych z osobami objętymi pieczęią zastępczą (liczba realizowanych projektów obejmujących dane działanie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=29)

Działania związane z pieczęią zastępczą zostały ujęte w wymiarze społecznym i edukacyjnym. Wymiar zawodowy oraz kwestia mieszkalnictwa wspomagane i chronione, zgodnie z analizą wniosków o dofinansowanie, nie stanowiły przedmiotów projektów w żadnej JST.

Kwestie dotyczące jakości przestrzeni i zmian jakie w niej zaszły, były realizowane w ramach OP8. Katalog możliwych zadań w ramach działania 8.1. oraz 8.2. posiadał podobną listę możliwych do realizacji typów projektów. W OP 8 zostały ujęte projekty inwestycyjne, które były powiązane z działaniami społecznymi (OP 6).

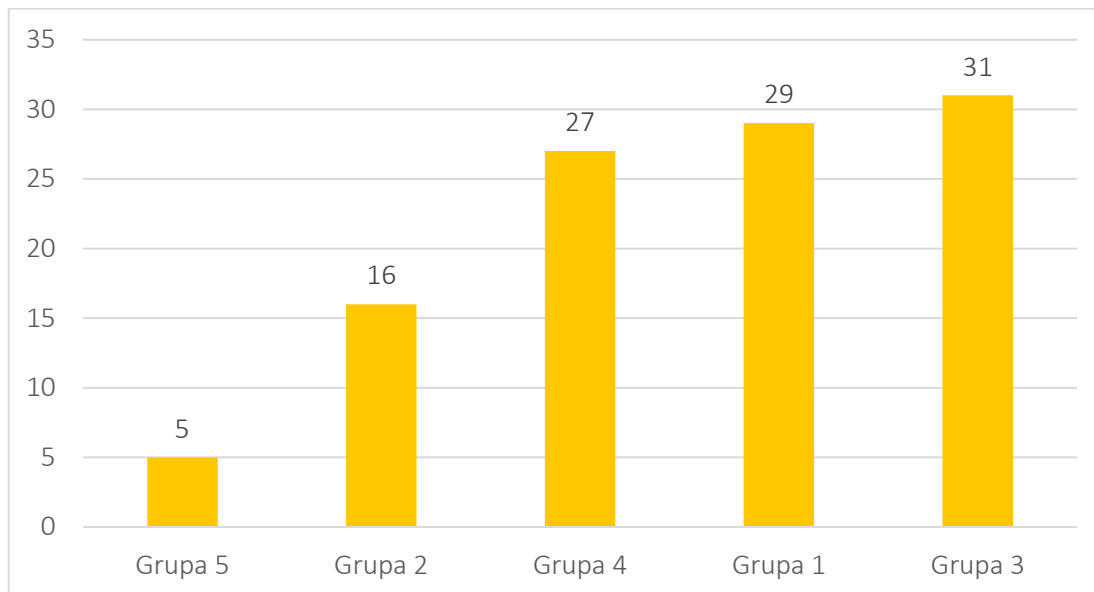
W ramach działań rewitalizacyjnych z EFRR istniała możliwość uzyskania wsparcia projektów w ramach pięciu grup inwestycji (typów projektów). W celu zwiększenia czytelności zestawienia (por. Wykres 17), działania zostały pogrupowane (nadając też numerację grupom):

- Grupa 1 - renowacja, rewaloryzacja, przebudowa i remont istniejącej zabudowy w tym zabytkowej, pełniące funkcje edukacyjne, kulturalne, sportowe, rekreacyjne, gospodarcze oraz inne społeczne, także w uzasadnionych przypadkach wybrane elementy wspólne w budynkach mieszkalnych wraz z wyposażeniem i zagospodarowaniem bezpośredniego otoczenia;
- Grupa 2 - adaptacja historycznej zabudowy na cele: edukacyjne, kulturalne, sportowe, rekreacyjne, gospodarcze i inne społeczne, wraz z wyposażeniem i zagospodarowaniem bezpośredniego otoczenia (prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane);
- Grupa 3 - kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych i półpublicznych o lokalnym charakterze (w tym: renowacja parków, skwerów, zieleńców) i odnowa istniejących terenów zielonych wraz z budową małej architektury (w szczególności małej architektury dedykowanej konkretnym projektom i miejscom, w tym wybieranej w trybie konkursów architektonicznych i urbanistycznych) wraz z tworzeniem zagospodarowania miejskiego dedykowanego rozwojowi drobnych usług okołomiejskich;
- Grupa 4 - budowa, rozbudowa i przebudowa podstawowej infrastruktury komunalnej (m.in. drogowej, rowerowej i pieszej, jak również sieci lub urządzeń wodociągowych, kanalizacyjnych, ciepłowniczych, elektrycznych, gazowych lub telekomunikacyjnych) na obszarze objętym projektem, w celu zapewnienia dostępu do podstawowych usług komunalnych obiektom i terenom rewitalizowanym;
- Grupa 5 - budowa nowej, publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji m.in. gospodarczych, kulturalnych, edukacyjnych, społecznych, rekreacyjnych (w szczególnych przypadkach).

Do najliczniejszych inwestycji rewitalizacyjnych, możemy zaliczyć działania z grup: 1, 3 i 4, a więc te związane z kompleksowym zagospodarowaniem przestrzeni publicznych i półpublicznych, renowacją, rewaloryzacją, przebudową i remontami istniejącej zabudowy oraz budową, rozbudową i przebudową podstawowej infrastruktury komunalnej. Mniejszą popularnością cieszyła się adaptacja historycznej zabudowy, natomiast realizacja nowej publicznej zabudowy stanowiła najmniejszy udział inwestycji. Mniejsze zainteresowanie realizacją nowych inwestycji kubaturowych, wynika ze specyfiki działań rewitalizacyjnych, których celem jest adaptacja i renowacja nowej infrastruktury na obszarach dotkniętych, np. wykluczeniem społecznym.

Wykres 17 Podział na zadania inwestycyjne, które były realizowane w ramach działań rewitalizacyjnych (liczba realizowanych projektów obejmujących dane działanie)

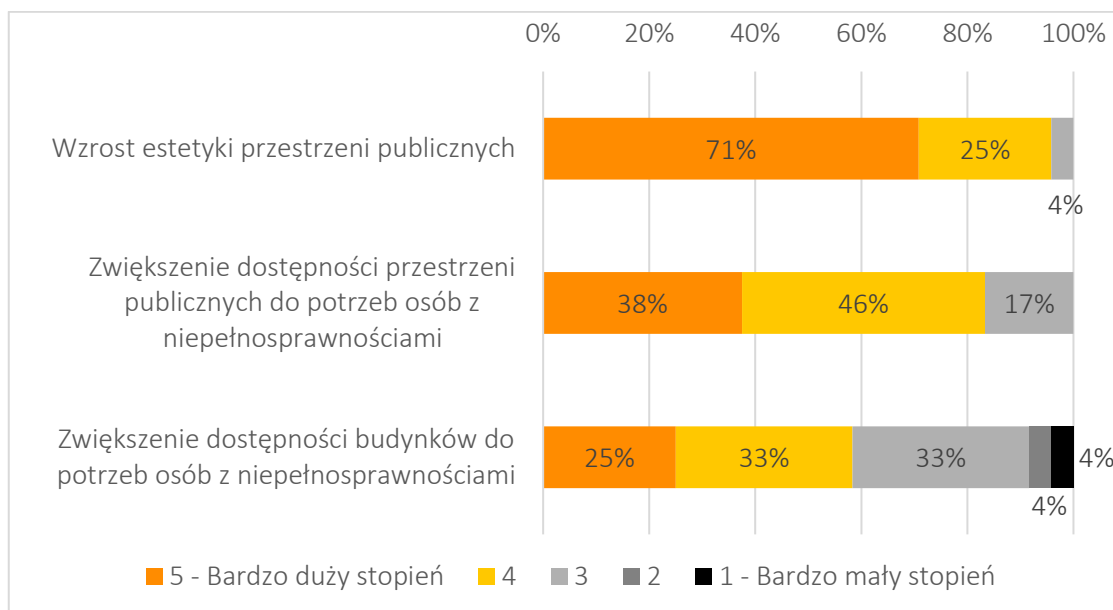

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=32)

Samorządy dobrze oceniają efektywność i skuteczność podjętej interwencji. Co ciekawe, JST zwracały uwagę również na wzrost atrakcyjności gospodarczej i turystycznej obszaru rewitalizacji, objawiające się zwiększeniem cen mieszkań i pojawieniem się zainteresowania obszarem ze strony inwestorów. Działanie takie nie zawsze pozytywnie wpływa na rozwój lokalnej społeczności (choćby Dolne Miasto w Gdańsku, które staje się miejscem najmu krótkoterminowego mieszkań dla turystów). Zidentyfikowano również wzrost chęci mieszkańców do dbania o otaczające ich przestrzenie, w tym do poszukiwania źródeł finansowania remontów kamienic.

Zdaniem prawie wszystkich respondentów badania skierowanego do JST, realizowane projekty wpłynęły na wzrost estetyki przestrzeni publicznych w bardzo dużym (71%) i dużym (25%) stopniu. Projekty miały także wpływ na zwiększenie dostępności przestrzeni publicznych dla osób z niepełnosprawnościami (84% badanych ocenia wpływ jako duży lub bardzo duży) (por. Wykres 14).

Wykres 18. Stopień wpływu projektów na poszczególne aspekty

Źródło: opracowanie własne na bazie wyników badania ankietowego z JST (N=24)

Z badania przeprowadzonego z partnerami działań w zakresie OP 8 wynika, że realizacja projektu przyczyniła się do poprawy estetyki otoczenia oraz poprawy stanu technicznego budynków. Poprawę w zakresie efektywności energetycznej budynku dostrzegło 59% respondentów.

W najmniejszym stopniu, podobnie jak w przypadku badania JST dostrzega się efekty w postaci poprawy dostępności budynków dla osób z niepełnosprawnościami - 59% badanych nie dostrzegło żadnej poprawy w tym zakresie.

Efektywność projektów rewitalizacyjnych, rozumiana jako stosunek poniesionych nakładów finansowych do osiągniętych celów, zasługuje na pozytywną ocenę. Realizacja wskaźników rezultatu bezpośredniego, z których większość przekroczyła zakładane wartości (szczególnie w obszarze projektów społecznych), przy ograniczonych zasobach finansowych, jest wyraźnym sukcesem. Skala efektywności została jednak częściowo zaburzona przez czynniki zewnętrzne, takie jak pandemia, wojna, czy wysoka inflacja. Beneficjenci wskazywali, że ograniczone środki finansowe wpływały na skalę i zakres realizowanych działań. Można zatem przypuszczać, że w warunkach przewidywanych na etapie programowania wsparcia efekty byłyby jeszcze wyższe. Takie wnioski świadczą nie tylko o skuteczności procesu realizacji projektów, ale także o wysokim zaangażowaniu beneficjentów.

Efektywność projektów realizowanych w ramach OP 8 również można ocenić pozytywnie. Pewne wątpliwości budzą jednak standardowe rozwiązania w zakresie udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami. Przy odpowiednim wykorzystaniu

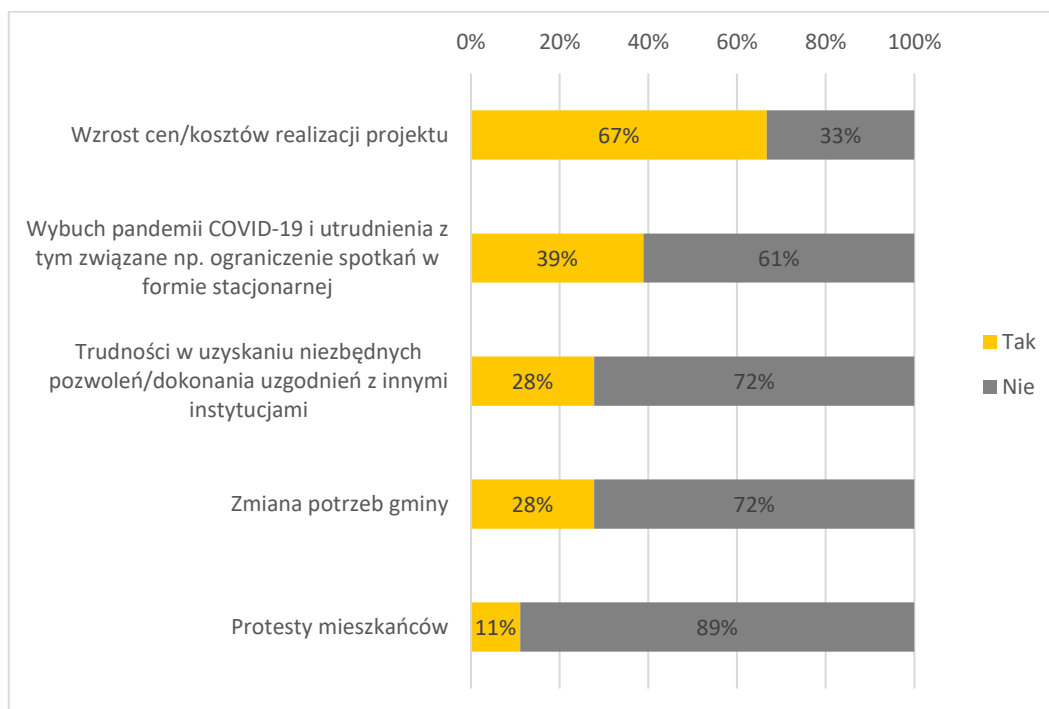

dostępnych środków możliwe było zastosowanie bardziej zaawansowanych rozwiązań, które znacząco zwiększyłyby skuteczność działań. Należy jednak podkreślić, że wszystkie realizowane projekty były zgodne z obowiązującymi przepisami, zwłaszcza budowlanymi, oraz opierały się na procedurach przetargowych, w których najczęściej decydującym kryterium była cena. Wyższe zaangażowanie samorządów w aspekty estetyczno-użytkowe mogłoby wpłynąć na ogólną efektywność, choć nie miało bezpośredniego wpływu na skuteczność interwencji. Podsumowując, efektywność projektów realizowanych w ramach OP 8 należy ocenić jako zadowalającą, mimo istniejących ograniczeń oraz wyzwań zewnętrznych.

3.2.2. Założenia projektowe i ich modyfikacje

75% z badanych samorządów zadeklarowało, że w toku realizacji zmodyfikowały pierwotne założenia projektów współfinansowanych ze środków RPO WP. Wśród najpopularniejszych powodów konieczności modyfikacji założeń projektów znalazły się przede wszystkim problemy ze wzrostem cen, powodujące wzrost kosztów realizacji projektu (ponad 66% odpowiedzi) i wybuch pandemii COVID-19 wraz z problemami z tym związanymi (blisko 40% odpowiedzi). Istotne były także trudności związane z uzyskaniem niezbędnych pozwoleń i zaleceń od innych instytucji (np. zaleceń konserwatorskich). Protesty mieszkańców przyczyniły się do zmiany założeń projektowych w 11% odpowiadających gmin.

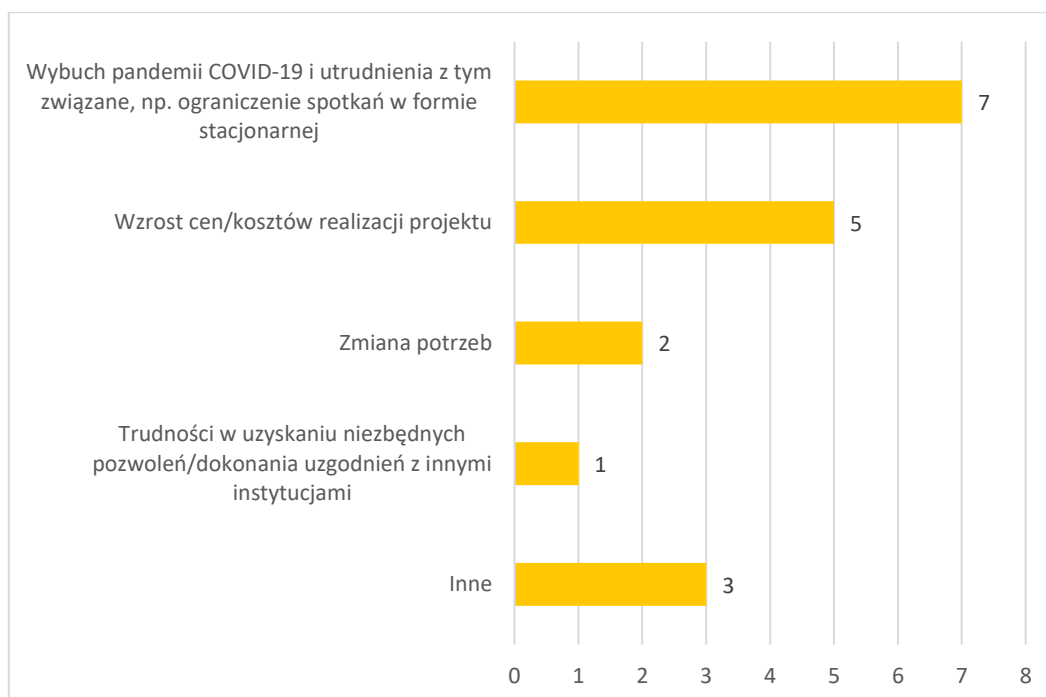
Wykres 19. Powody konieczności modyfikacji założeń projektów przez JST

Źródło: opracowanie własne na bazie wyników badania ankietowego z JST (N=24)

Badanie partnerów działań prowadzonych w ramach OP 6 wykazało, że modyfikacje pierwotnych założeń projektów wprowadziło 41% badanych podmiotów. Wskazano na problemy związane bezpośrednio z pandemią (ograniczenie możliwości spotkań) oraz rosnące koszty organizacji. Wskazywano także na późne podpisanie umowy oraz napływ uchodźców wojennych po wybuchu wojny w Ukrainie.

Wykres 20. Wskazane powody modyfikacji założeń projektów rewitalizacyjnych w toku ich realizacji przez Partnerów Działań 6.1 i 6.2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z partnerami Działań 6.1 i 6.2 (N=22)

Wprowadzane modyfikacje były związane m.in. z zakupem koniecznego sprzętu, zwiększaniem liczby usług (np. kursów), zmianą formy prowadzonych spotkań (ze stacjonarnych na on-line – co doprowadziło nawet w jednym z przypadków – partnera z OP 6 z Kwidzyna – do powstania oszczędności pozwalających na przedłużenie projektu o 12 miesięcy). Jeden z beneficjentów wskazał przypadek, w którym ze względu na ograniczone zasoby kadrowe w mieście i powiecie, realizacja projektu rozpoczęła się w późniejszym terminie, zaś przyczyna leżała w konieczności zwrócenia się z prośbą o wyłączenie zakazu powiązań osobowych w planowanym do przeprowadzenia postępowaniu w oparciu o zasadę konkurencyjności. Najbardziej kompetentne i będące inicjatorami procesu osoby stanowiły równocześnie trzon specjalistów.

Pozwala to na wysnucie wniosków w zakresie realizacji projektów w przyszłości. Istotna jest elastyczność zarządzania projektami- mając na uwadze wzrost kosztów realizacji czy niespodziewane zdarzenia warto opracować strategię zarządzania ryzykami kosztowymi lub procedury umożliwiające szybką adaptację założeń projektowych w odpowiedzi na zmieniające się warunki. Istotnym jest usprawnienie współpracy między instytucjami, aby problematyczne uzyskiwanie niezbędnych pozwoleń nie spowalniało realizacji projektów. Ważnym jest, aby na początkowym etapie realizacji projektu uwzględniać potrzeby społeczne i ewentualne konflikty społeczne. Warto angażować społeczność lokalną już od momentu projektowania, aby unikać nieporozumień, czy jasno wskazywać na partycypację społeczną.

3.2.3. Przyczyny realizacji działań społecznych

W celu odpowiedzi na pytanie związane z przyczynami realizacji projektów EFS dotyczących aktywnej integracji oraz usług społecznych we wspartych miastach, dokonano analizy charakterystyki problemów występujących na obszarach rewitalizacji. Zarówno aktywna integracja, jak i usługi społeczne są ze sobą powiązane, czego wyrazem była kompleksowość projektów realizowanych przez poszczególne JST, która jednocześnie nie pozwalała zawsze na jasny podział pomiędzy integracją a usługami społecznymi. Co więcej, rozpatrywanie tych zagadnień osobno sprawiłoby wrażenie fragmentaryzacji projektów EFS, realizowanych w ramach RPO WP. Ze względu na różne podejście gmin do nazewnictwa, w ramach prac analitycznych dokonano pogrupowania działań, usystematyzowania nazewnictwa i kwantyfikacji wyników łącznie dla aktywnej integracji i usług społecznych. Ważnym czynnikiem jest fakt, że dane problemy mogły występować łącznie w poszczególnych JST. W związku z tym powstało 9 grup przyczyn realizacji interwencji:

- Obszar zamieszkania – przyczyną było zamieszkanie na obszarze dotkniętym problemami społecznymi (obszar zdegradowany);
- Wiek – w tej grupie mamy do czynienia z dwiema podgrupami. Pierwszą stanowią dzieci i młodzież, które zostały dotknięte problemami lub wykluczeniem społecznym. Drugą grupę stanowią osoby starsze z problemami: brak zorganizowania czasu wolnego, wtórnej socjalizacji w zakresie świata współczesnego oraz problem z niedomaganiem fizycznym, stanowi największy problem;
- Sytuacja rodzinna – dotyczy rodzin dysfunkcyjnych;
- Status materialny i środowisko pochodzenia – niskie dochody rodzin, w tym bieda dziedziczna powiązane z problemem dziedziczenia złych wzorców zachowań czy samego statusu społecznego;
- Niepełnosprawność – dotyczy osób z niepełnosprawnościami;

- Status na rynku pracy – dotyczy osób, które zostały wykluczone z rynku pracy (np. przez długą absencję od podejmowania pracy zarobkowej);
- Płeć – dotyczy kobiet w aspekcie wykluczenia z rynku pracy lub powrotu na rynek pracy. zauważana również w kontekście uzależnienia materialnego od innych osób;
- Niskie kwalifikacje - dotyczą osób o dużych brakach w edukacji, co powoduje trwałe wykluczanie z rynku pracy.

Z perspektywy czasu można stwierdzić, że kierunek realizacji projektów został wybrany dobrze, mimo że miasta charakteryzowały się złożonością i różnorodnością problemów. W ocenie mieszkańców obszarów, na których realizowane były projekty, w małym stopniu odpowiedziały na problemy związane ze statusem materialnym czy sytuacją na rynku pracy. Zwracali oni uwagę na kwestie nie w pełni dostosowanej oferty do możliwości lokalnych rynków pracy. Warto zauważyć, że projekty w ramach OP 6 były jedną ze składowych wpływających na ogólnie postrzegany problem statusu materialnego czy sytuacji na rynku pracy. Większa uwaga powinna być skupiana na kwestiach związanych z potrzebami lokalnego rynku pracy, czy możliwościami w powiązaniu z innymi działaniami realizowanymi przez samorządy (zarówno w ramach projektów unijnych jak i krajowych i działań własnych gmin).

Zaobserwowane korzyści z udziału w projektach RPO WP dotyczą zarówno sfery przestrzennej (poprawa estetyki otoczenia, bezpieczeństwa, dostępności miejsc odpoczynku) jak i społecznej (zwiększona liczba wydarzeń edukacyjnych i kulturalnych). Sami uczestnicy wskazywali na korzyści wynikające z udziału w projektach EFS, takie jak: udział w wartościowych warsztatach lub nauka przydatnych umiejętności, możliwość spotkania z innymi ludźmi, kontakt z zaangażowanymi w swoją pracę prowadzącymi oraz otrzymane wsparcie psychologiczne.

Wsparcie psychologiczne zostało uznane za najbardziej przydatne zdaniem uczestników projektów EFS. Zaraz za nim znalazła się możliwość integracji, wsparcia opiekuńczego i samorozwoju.

Z przeprowadzonego badania ankietowego z przedstawicielami JST wynika, że zrealizowane/realizowane w ramach RPO WP projekty przyczyniły się pozytywnie do ograniczenia wykluczenia społecznego – odpowiedziało tak 92% badanych, z czego tylko 13% wskazało zdecydowanie pozytywny wpływ (pozostali wskazali raczej pozytywny wpływ). W zakresie ubóstwa, pozytywnie wpływ projektów oceniło 46% badanych, z czego tylko 8% oceniło ten wpływ zdecydowanie pozytywnie, a 13% odpowiadających przedstawicieli samorządów wskazało, że nie realizowali projektów nastawionych na ten aspekt. Zdecydowanie wyżej od tych elementów (biorąc pod uwagę odpowiedź „zdecydowanie pozytywnie”) oceniono poprawę jakości i przestrzeni publicznych,

poprawę dostępności do przestrzeni publicznych dla OzN, poprawę dostępności do usług publicznych czy poprawę warunków mieszkaniowych (por. Wykres 21).

Wykres 21. Wpływ działań rewitalizacyjnych podjętych w gminie na konkretne aspekty

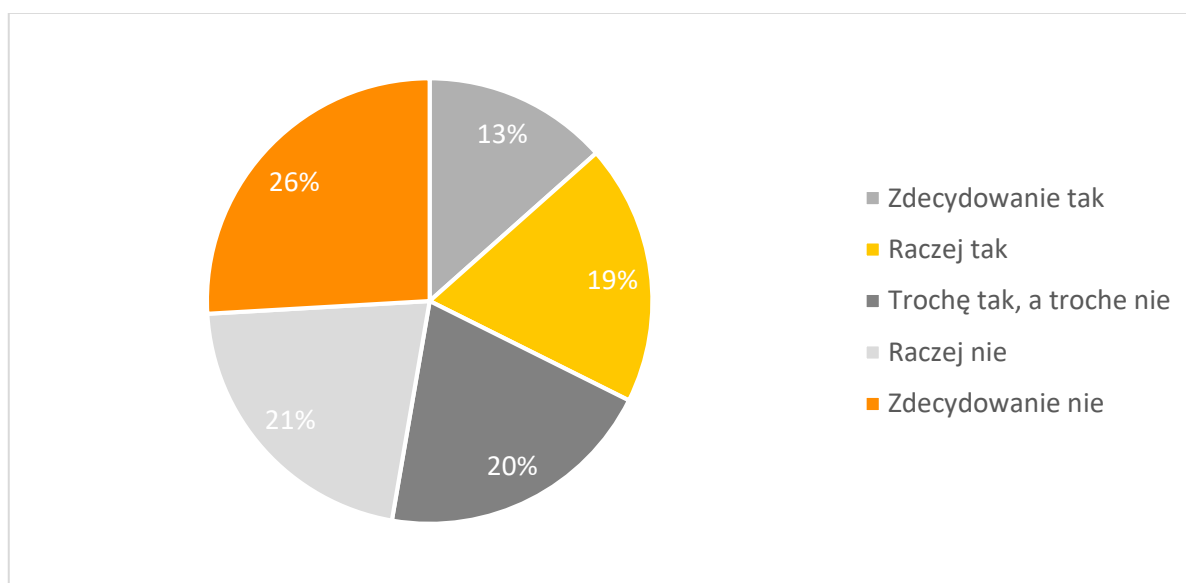
Źródło: opracowanie własne na bazie wyników badania ankietowego z JST (N=24)

Co istotne, partnerzy projektów realizowanych w ramach OP 6 wskazują, że realizowany projekt wpłynął w bardzo dużym stopniu na aktywizację osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Kwestie ubóstwa, w opinii podmiotów uczestniczących w wywiadach indywidualnych można połączyć z problemami w znalezieniu pracy. Dlatego można wnioskować, że

projekty nastawione na poprawę sytuacji na rynku pracy powinny pozytywnie wpływać na poprawę problemu ubóstwa – i idącego za tym - wykluczenia społecznego. Analiza badań ankietowych przeprowadzonych z uczestnikami projektów EFS wskazuje natomiast, że 32% osób oceniło, że projekt polepszył ich sytuację na rynku pracy – por. Wykres 22.

Wykres 22. Opinia uczestników projektów EFS czy udział w projekcie poprawił sytuację ankietowanych na rynku pracy

Źródło: opracowanie własne na bazie wyników badania ankietowego z uczestnikami projektów EFS (N=270)

Zdaniem niemalże dwóch trzecich uczestników projektów EFS (64%) udział w projekcie nie poprawił ich sytuacji materialnej. Pozytywnie ten wpływ oceniło 22% badanych.

Na bazie przeprowadzonych ankiet, biorąc pod uwagę opinię JST, posiadających informacje o bieżących problemach mieszkańców (głównie w zakresie ubóstwa i wykluczenia społecznego) oraz opinii samych uczestników projektów można wnioskować, że realizowane projekty w małym stopniu przyczyniły się do ograniczenia szeroko rozumianego problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach objętych działaniami rewitalizacyjnymi.

Potwierdzają to także częściowo wnioski z przeprowadzonych wywiadów swobodnych z mieszkańcami obszarów rewitalizacji w Słupsku, Czarnem, Tczewie i Malborku, gdzie mieszkańcy nie identyfikowali, aby do ograniczania ubóstwa czy wykluczenia społecznego bezpośrednio przyczyniały się programy rewitalizacyjne. Mieszkańcy zwracali uwagę na poprawę sytuacji materialnej związanej z działaniami rządowymi – program 500+ (później 800+), który w przypadku rodzin z dziećmi w największym stopniu przyczynił się do ograniczania ubóstwa w rodzinach (szczególnie

wielodzietnych), co wynika również ze skali interwencji. Jednocześnie zwraca się uwagę, na fakt, że wykorzystanie nowych kompetencji zawodowych nabytych przez uczestników projektów wymagałoby od samorządów np. podejmowania działań w zakresie wspierania tworzenia miejsc pracy, których brakuje szczególnie poza Aglomeracją Trójmiejską.

Efektywność działań realizowanych w ramach projektów EFS, w szczególności w obszarach aktywnej integracji i usług społecznych, można ocenić jako zadowalającą. Z jednej strony projekty przyczyniły się do osiągnięcia wielu istotnych rezultatów, takich jak aktywizacja osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym czy poprawa dostępności do usług społecznych – co znajduje odzwierciedlenie w osiągniętych wskaźnikach. Ponadto uczestnicy projektów docenili wsparcie psychologiczne, integrację społeczną oraz możliwość rozwijania umiejętności w ramach warsztatów.

Jednakże analiza wskazała na pewne ograniczenia w skuteczności interwencji. Znaczna część mieszkańców i uczestników projektów nie dostrzegła bezpośredniego wpływu działań na poprawę swojej sytuacji materialnej czy zawodowej. Pełną ocenę efektywności działań ograniczały także czynniki systemowe i zewnętrzne, takie jak brak dostosowania działań do lokalnych rynków pracy czy silny wpływ programów rządowych, takich jak 500+, które w większym stopniu przyczyniały się do poprawy sytuacji materialnej rodzin wielodzietnych. Były to jednak czynniki na które IZ RPO WP ani beneficjenci nie mieli wpływu. Można więc ocenić, że odnosząc się do możliwości jakie zostały postawione przed RPO WP – działania społeczne cechowały się zadowalającą efektywnością.

3.3. Jakość poddawanych interwencji przestrzeni

W podrozdziale odpowiedziano na pytanie:

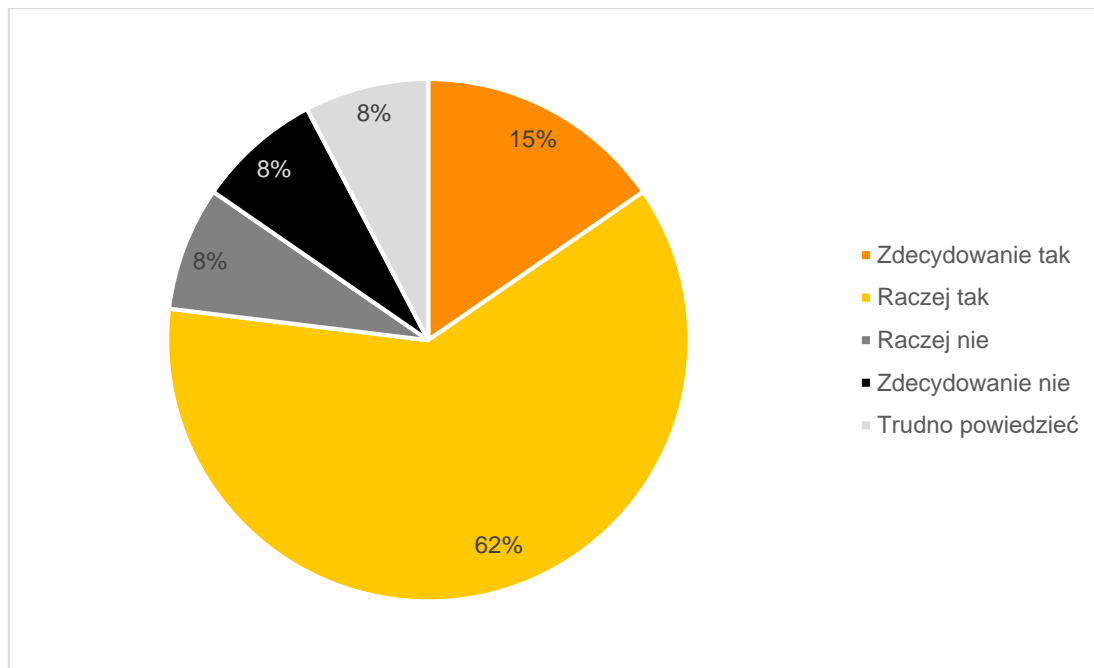
Na ile skuteczne dla podniesienia jakości rozwiązań projektowych i ładu przestrzennego, okazało się zastosowanie narzędzia w postaci konkursów architektonicznych?

3.3.1. Konkursy architektoniczne

W ponad połowie objętych rewitalizacją miast województwa pomorskiego, zastosowano konkursy architektoniczne, z których zdecydowana większość dotyczyła opracowania koncepcji zagospodarowania wybranej przestrzeni miejskiej. Badanie ankietowe pokazało, że wypracowane koncepcje udało się wdrożyć w ok. 80% miast, w których zastosowano formułę konkursu architektonicznego. Prawie wszystkie projekty, w ocenie

ankietowanych przedstawicieli miast, wpłynęły bądź mogą wpłynąć pozytywnie na podniesienie jakości przestrzeni.

Wykres 23. Ocena czy zastosowane narzędzie konkursu architektonicznego/konkursów architektonicznych wpłynęło na podniesienie jakości rozwiązań projektowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI/CAWI mixed mode z przedstawicielami JST (N=13) – odpowiedzi przedstawicieli miast, którzy zastosowali wskazane narzędzie

Zadowolające efekty odnotowano także w kontekście tworzenia tożsamości miejsca, w nawiązywaniu do charakteru i historii oraz zwiększaniu szansy na zastosowanie „nieszablonowych rozwiązań”.

Główne uwagi w zakresie konkursów architektonicznych odnosiły się do wydłużonego czasu ich przeprowadzania i rozstrzygnięcia. W opinii ankietowanych taka forma wyboru projektów nie wszędzie powinna być narzucana, także ze względu na ograniczenie możliwości partycypacji społeczności lokalnej oraz zalecenia konserwatorskie stojące na przeszkodzie realizacji części prac.

Wśród propozycji zmian pojawiły się takie rozwiązania jak wprowadzenie nagród finansowych oraz zaproszenie środowiska akademickiego do udziału w konkursach architektonicznych. Proponowano także zwiększenie otwartości na innowacyjne rozwiązania, bardziej profesjonalne podejście i lepszą promocję wydarzeń. Wprowadzenie w życie wniesionych uwag powinno się przełożyć na lepszą jakość i większą różnorodność prac zgłaszanych w konkursach. Istotnie powinno się zwracać także uwagę na kwestie projektowania uniwersalnego i przedstawiania rozwiązań dla

osób z niepełnosprawnościami – czego zabrakło w wyłonionych projektach w ramach konkursów architektonicznych minionej perspektywy finansowej.

Odpowiedź na pytanie o jakość rozwiązań projektowych wyłanianych w konkursach architektonicznych przeprowadzonych w ramach procesów rewitalizacji w województwie pomorskim nie jest jednoznaczna. Rewitalizacyjne przedsięwzięcia zrealizowane w oparciu o wyniki konkursów architektonicznych na terenie województwa zaowocowały wieloma znaczącymi nagrodami. Część z nich dotyczyła „całokształtu” – a więc walory architektoniczne lub urbanistyczne były tylko jednym z czynników oceny. Wskazuje się także na nagrody, co do których nie ma wątpliwości, że zostały przyznane za jakość rozwiązań projektowych.

W tym kontekście zdecydowanie na czoło wysuwa się najwyższe z wyróżnień w najważniejszym polskim konkursie architektonicznym. W roku 2024 GRAND PRIX Nagrody Rocznej Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP) (a także nagrodę w kategorii „inny budynek użyteczności publicznej”), przyznano projektowi Przystani Widna 2A – kompleksowi obejmującemu centrum sąsiedzkie oraz filię miejskiej biblioteki. Jest to przedsięwzięcie zrealizowane w ramach Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Gdyni na lata 2017-2026, wyłonione we wcześniejszym konkursie architektonicznym. Nagroda ta ma szczególne znaczenie, ponieważ ogólnopolskie środowisko architektoniczne doceniło projekt, który nie tylko w programie funkcjonalnym, ale i formie przestrzennej jest silnie przesiąknięty ideą rewitalizacji. Założeniem projektu Przystani Widna 2A było ukształtowanie kameralnej przestrzeni skierowanej do wnętrza osiedla podkreślającej lokalny charakter założenia. Dokonano tego „odwracając” fronty dwóch budynków Przystani od ruchliwych ulic w kierunku osiedla, któremu ma ona służyć. Stało się to w odpowiedzi na oczekiwania mieszkańców, którzy wyrażali zapotrzebowanie na miejsce sąsiedzkich spotkań i aktywności, do którego będą mieli łatwy dostęp. Dostrzec można, że wytworzona przez architektów przestrzeń ma być przyjazna dla mieszkańców i zapraszać do aktywności i integracji. Miejsce to powinno znajdować się „w dyspozycji” lokalnej społeczności. To chyba najbardziej spektakularny przykład w Polsce tak zdecydowanego odzwierciedlenia ducha rewitalizacji w formie architektonicznej. Warto, aby był promowany jako inspiracja dla innych architektów i osób związanych z rewitalizacją.

W odniesieniu do jakości rozwiązań przestrzennych i kształtowania ładu przestrzennego wymienić należy przede wszystkim Słupsk, który w 2023 r. został wyróżniony w konkursie Towarzystwa Urbanistów Polskich za najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Polsce. Śródmiejski Odcinek Bulwarów Rzeki Słupi, przedsięwzięcie rewitalizacyjne, którego kształt i funkcjonalność zostały określone na podstawie wyników konkursu architektoniczno-urbanistycznego, otrzymał nagrodę w kategorii „Nadwodna przestrzeń publiczna”. Należy równocześnie odnotować, że inwestycja ta

nie charakteryzuje się jednak wystarczającymi udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnościami. Nie uwzględniono w niej bowiem ścieżek naprowadzających (wypukłe lub wklęsłe linie wyznaczające drogę do określonych miejsc) oraz pól uwagi (wypuklenia na powierzchni chodnika np. w formie pinezek ostrzegające przez niebezpieczną sytuację np. schody, uskok itp.). Brakuje również jakichkolwiek oznaczeń dla osób z ograniczeniami wzroku. Przy czym deficyty te nie są konsekwencją procedury konkursowej, gdyż na tym etapie formułowano jedynie koncepcję przedsięwzięcia. Dopiero na jej podstawie wykonano projekt budowlany, do którego odnosi się powyższa uwaga.

Inną ważną nagrodą, którą należy wymienić w tym kontekście jest wręczona przy okazji 22. Europejskiego Tygodnia Regionów i Miast nagroda REGIOSTARS, w kategorii „Europa bliżej obywateli”, która w 2024 roku trafiła do Gdyni za projekt „Gdynia OdNowa”, pod którym to hasłem przebiega w tym mieście wdrażanie Gminnego Programu Rewitalizacji. Działanie to zostało wsparte środkami RPO WP poprzez trzy projekty zintegrowane, adresowane do podobszarów rewitalizacji na Witominie, Oksywiu oraz w rejonie ulic Opata Hackiego-Zamenhoffa. Wspomniana nagroda ma oczywiście całościowy charakter i akcentuje aktywne zaangażowanie mieszkańców w procesy decyzyjne. Niemniej nie można oddzielić ogólnego odbioru tego procesu od wizualnych i funkcjonalnych efektów przeprowadzonych działań – niewątpliwie miały one znaczenie dla przyznania nagrody. A na efekty te wpływ na pewno miały rezultaty zorganizowanych w Gdyni konkursów architektonicznych w ramach procesu rewitalizacji – jak choćby w przypadku już opisanego Przystani Widna 2A. Nie wszystkie przeprowadzone konkursy doprowadziły wprost do realizacji wyłonionych w nich projektów, ale bez wątpienia wyniki tych procesów miały wpływ na ostateczny kształt wdrożonych rozwiązań projektowych.

Warto też odnotować jedną z „nagród branżowych”, niezwiązanych z rewitalizacją, ale nadal stanowiących potwierdzenie docenienia formy architektonicznej obiektu, wyłonionej w konkursie architektonicznym, w ramach procesu rewitalizacji. Z okazji Światowego Dnia Turystyki 2024 regionalne wyróżnienie za „Inwestycje w turystyce” trafiło do Rumii za urządzenie na terenie Góry Markowca kompleksu turystyczno-rekreacyjnego obejmującego m.in. wieżę widokową, górkę saneczkową, amfiteatr, mini park linowy, ścieżkę edukacyjną, ściankę wspinaczkową i trasę kolarstwa górskiego.

Powyższa lista nagród i wyróżnień dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych zrealizowanych z wykorzystaniem środków RPO WP na pewno nie wyczerpuje tematu i nie jest skończona. Wymienione powyżej przedsięwzięcia rewitalizacyjne (ale i także inne) zostały zakwalifikowane do drugiego etapu konkursu Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Pomorskiego 2024.

Ostatecznie Bulwary na rzeką Słupią otrzymały w tym konkursie główną nagrodę, a zagospodarowanie Góry Markowca nagrodę specjalną. Wyróżnienie trafiło do innego przedsięwzięcia rewitalizacyjnego pt. „Park leśny na Oksywiu. Połączenie piesze między Oksywiem Górnym a Oksywiem Dolnym w Gdyni”. Podstawę dla opracowania nagrodzonego projektu stanowiła koncepcja także i w tym przypadku wyłoniona w konkursie architektonicznym.

Zasadnym mogłoby być wyciągnięcie prostego wniosku, że skoro konkursy architektoniczne w procesach rewitalizacji i realizacji na ich podstawie zostały nagrodzone, a także cieszą się zadowoleniem odbiorców (co można wywnioskować np. z opinii członków Komitetów Rewitalizacji) to należałoby stwierdzić, że podejście do konkursów architektonicznych lub architektoniczno-urbanistycznych w ramach RPO WP było wolne od problemów, powszechnie przyniosło korzystne rezultaty i należałoby je bez zmian kontynuować w przyszłości. Jednak należy wziąć pod uwagę aspekty związane z występującymi problemami.

Wnioskodawcy, wypełniając wniosek o dofinansowanie projektu w ramach RPO WP, zobligowani byli opisać, czy przy planowanych działaniach infrastrukturalnych i zamierzeniach inwestycyjnych wykorzystano formułę konkursu architektonicznego, urbanistyczno-architektonicznego lub urbanistycznego. W ramach Poddziałania 8.1.1 (ZIT) realizacja konkursu była obowiązkowa, natomiast w Poddziałaniu 8.1.2 za wykorzystanie konkursu architektonicznego, urbanistyczno-architektonicznego lub urbanistycznego dana gmina mogła uzyskać większą liczbę punktów przy ocenie wniosku. W efekcie – jak przyznawali przedstawiciele badanych miast – system, a także przedstawiciele Zespołu ds. Rewitalizacji w ramach indywidualnej współpracy – zachęcali ich do uwzględnienia organizacji konkursu w procesie przygotowania przedsięwzięć inwestycyjnych wchodzących w zakres projektu zintegrowanego. W rezultacie 15 z 27 miast „rewitalizacyjnych” zadeklarowało we wniosku o dofinansowanie zamiar wykorzystania konkursu na potrzeby określenia kształtu przedsięwzięć. Dalsze szczegółowe prześledzenie losów poszczególnych procedur we wszystkich z tych miast natrafia na pewne problemy. Co wynika z niedostatku rzetelnych i kompletnych informacji w tym zakresie, szczególnie w odniesieniu do mniejszych miast. Nawet w oparciu o najpełniejszą informację o procesach pomorskiej rewitalizacji, jaką jest strona Urzędu Marszałkowskiego omawiająca rewitalizacyjne „historie sukcesu”, która jednak problematykę konkursów architektonicznych porusza zdawkowo, nie udaje się ustalić pełnego obrazu spraw. Niemniej jednak na bazie częściowych informacji z różnych źródeł (w tym wywiadów indywidualnych, nieformalnych rozmów, źródeł internetowych), wyłania się złożony obraz tego, czy i w jakim stopniu wyniki konkursów faktycznie przełożyły się na ostateczny kształt zrealizowanych inwestycji. Symptomatyczne było także to, że Zespół Badawczy natrafił na problemy w pozyskaniu rozmówców z mniejszych miast do wywiadu grupowego poświęconego konkursom

architektonicznym. W każdym z pięciu takich miast zaproszonych do wywiadu okazało się, że osoby posiadające wiedzę o organizacji i przebiegu konkursu i mające pogląd na jego przydatność w procesie rewitalizacji już w urzędzie nie pracują. W efekcie w wywiadzie grupowym uczestniczyli przedstawiciele trzech największych miast województwa oraz Rumii. O ile problemy w pozyskaniu rozmówców i informacji mogą być wyłącznie przypadkiem, to w połączeniu z pozostałą uzyskaną wiedzą, można domniemywać, że w pewnym stopniu uzupełniają nie w pełni jednoznaczny obraz rezultatów stosowania konkursów przez miasta w ramach procesów rewitalizacji. Sprowadza się on do zawartych poniżej spostrzeżeń i wniosków:

1. Miasta, które zastosowały konkursy architektoniczne, architektoniczno-urbanistyczne lub urbanistyczne (i przynajmniej część z nich przyniosła konkretne rezultaty), są zasadniczo zadowolone z tego narzędzia. Konkretnie rezultaty to albo uwzględnienie wyników konkursu przy realizacji przedsięwzięć (w pełnym zakresie lub – gdy konkurs miał charakter koncepcyjny - wykorzystanie przynajmniej części pomysłów) albo przełożenie koncepcji konkursowej na treść aktów planowania przestrzennego. Nawet fakt niepowodzenia części z konkursów ani inne występujące trudności nie zmieniają tej opinii.
2. Przedstawiciele miast wykazują ponadstandardową troskę o jakość rozwiązań przestrzennych i architektonicznych – wynika to z ich wypowiedzi, ale również jakości projektów, które zostały już wdrożone. Świadczą o tym nie tylko wspomniane powyżej nagrody, ale i „województwa średnia”, niewątpliwie przewyższająca „średnią ogólnopolską”. Jednym z dowodów na taką tezę jest brak spektakularnych przypadków „betonozy” wśród pomorskich realizacji (choć do mniejszych kontrowersji jednak dochodzi). Niewątpliwie do wysokiego stopnia świadomości problematyki przestrzeni publicznych wśród urzędników przyczyniają się działania edukacyjno-promocyjne prowadzone ze szczebla wojewódzkiego przez Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego. Wśród nich należy wskazać Pomorską Akademię Planowania Przestrzeni Publicznej jako jeden z instrumentów realizacji Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030, ale także inne inicjatywy, np. opracowanie katalogu dobrych praktyk w ramach sporządzonej oceny pomorskich rozwiązań urbanistycznych i architektonicznych wdrożonych w ramach wybranych przedsięwzięć infrastrukturalnych współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej.
3. Miasta odnotowują, że procedura konkursu jest długotrwała i pracochłonna oraz natrafia na szereg trudności formalnych. Jako główną barierę uznać można „wewnątrz urzędową” opozycję, a więc osoby (np. specjalistów z zakresu

zamówień publicznych), które nie są przekonane do sensowności i zasadności stosowania skomplikowanej procedury konkursu. Zróżnicowane opinie występują w odniesieniu do zaangażowania Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP) – niektórzy chwalą sobie współpracę, inni z niej zrezygnowali z racji znacznych kosztów dyktowanych przez SARP. Szczególna pozycja SARP, jaką w środowisku architektonicznym, a zwłaszcza w odniesieniu do organizacji konkursów posiada ta organizacja, przekłada się na wysokie koszty organizacji konkursów prowadzonych przy udziale jej przedstawicieli.

4. Odnotowano także, że u części władarzy występuje brak wystarczającego zrozumienia idei konkursów oraz zasad rządzących tego typu procedurami, co może utrudniać skuteczne przeprowadzenie konkursu.
5. Tam, gdzie konkursy się nie udały, panuje opinia, że niepotrzebne było skłanianie miast, zwłaszcza przy braku przekonania z ich strony, do organizacji tej skomplikowanej procedury. Można domniemywać, że brak tego przekonania miał choć częściowy związek z niepowodzeniem procesu.
6. Beneficjenci zwracają uwagę, że w określonych okolicznościach konkurs architektoniczny nie jest właściwym narzędziem. W szczególności dotyczy to obszarów objętych ochroną konserwatorską. Przesłanką do takiego stwierdzenia nie są wyłącznie ponadstandardowe kłopoty, jakie napotkało miasto Gdańsk, próbując uzyskać przychylność ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do wyników konkursów. Istota tej tezy opiera się na fakcie, że uwarunkowania konserwatorskie stwarzają za dużo ograniczeń, aby formuła konkursu mogła być wykorzystana w pełni do prezentacji szerokiej palety twórczych wizji projektantów.
7. Wybrzmiał dość zgodny głos, że inną sytuacją, gdy konkurs architektoniczny może nie być właściwym narzędziem, są przypadki zbyt małych przedsięwzięć, w tym dotyczących małych przestrzeni publicznych. Wówczas projektant ma ograniczone możliwości wykazania się kreatywnością, a praco- i czasochłonna procedura może nie przynieść satysfakcjonującej wartości dodanej.
8. Choć mechanizm konkursu na pierwszy rzut oka nie idzie w parze z partycypacją społeczną (bo sąd konkursowy wybiera „w zaciszu gabinetu” propozycje zgłaszane arbitralnie przez projektantów), to osoby uczestniczące w badaniu sygnalizowały możliwość połączenia tych dwóch mechanizmów. Przedstawiciele miast podnosili zwłaszcza znaczenie konkursów koncepcyjnych, z których wyników można czerpać, przedstawiając stronie społecznej paletę możliwych rozwiązań. Z kolei niezależna ekspertka wskazywała na stosowanie w miastach innych regionów specyficznych procedur umożliwiających uwzględnienie głosu

interesariuszy w ostatecznych rozwiązaniach projektowych przedstawianych do oceny w konkursie (np. tzw. formuła flamandzka konkursu⁹).

9. W obliczu przeważającej pozytywnej oceny konkursów wśród uczestników wywiadu grupowego zaskakująca okazała się deklaracja większości z nich (z wyjątkiem Rumii), że w kolejnej perspektywie budżetowej nie zamierzają korzystać w procesach rewitalizacji z formuły konkursu architektonicznego lub urbanistycznego. Wyjaśnienie tego pozornego paradoksu leżało w tym, że obecnie ich zapotrzebowanie skupia się na elastycznych narzędziach planowania rozwiązań przestrzennych, w których istotną rolę odgrywać będzie udział społeczności lokalnej, możliwość prowadzenia dialogu z partnerami oraz projektowanie partycypacyjne. Przejawem takiego podejścia jest trwające aktualnie w Słupsku opracowanie masterplanu dla dzielnicy Podgrodzie stanowiącej fragment obszaru rewitalizacji.

Reasumując, konkursy architektoniczne lub urbanistyczne nadal mogą być atrakcyjnym narzędziem dla miast, w których występuje ponadstandardowa troska o jakość rozwiązań przestrzennych i architektonicznych. Powinny być upowszechniane jako interesujący i wartościowy sposób działania. Nie można jednak ograniczać się wyłącznie do tej formuły - można promować także inne metody dochodzenia do jakościowych rozwiązań przestrzennych. W tym zakresie szczególnie cenne są te działania, które pociągają za sobą analizę i rozpatrywanie całych obszarów rewitalizacji lub ich części. Stwarza to idealne warunki dla praktycznej realizacji rewitalizacyjnej zasady zintegrowanego podejścia – ponieważ nie ma lepszego mechanizmu integracji działań i przedsięwzięć niż umieszczenie ich w całościowym kontekście przestrzennym.

3.3.2. Percepcja zmian na obszarach rewitalizacji

Do kontekstu jakości życia na obszarach rewitalizacji odnieśli się także uczestnicy projektów finansowanych ze środków EFS. Według 50% respondentów, na przestrzeni ostatnich ośmiu lat poprawiła się lub zdecydowanie poprawiła się ocena zadowolenia zamieszkania na obszarze rewitalizacji. Opinia jest bardzo podzielona, ponieważ aż 44% stwierdziło, że ocena pozostaje bez zmian. Zdaniem 5% badanych sytuacja pogorszyła

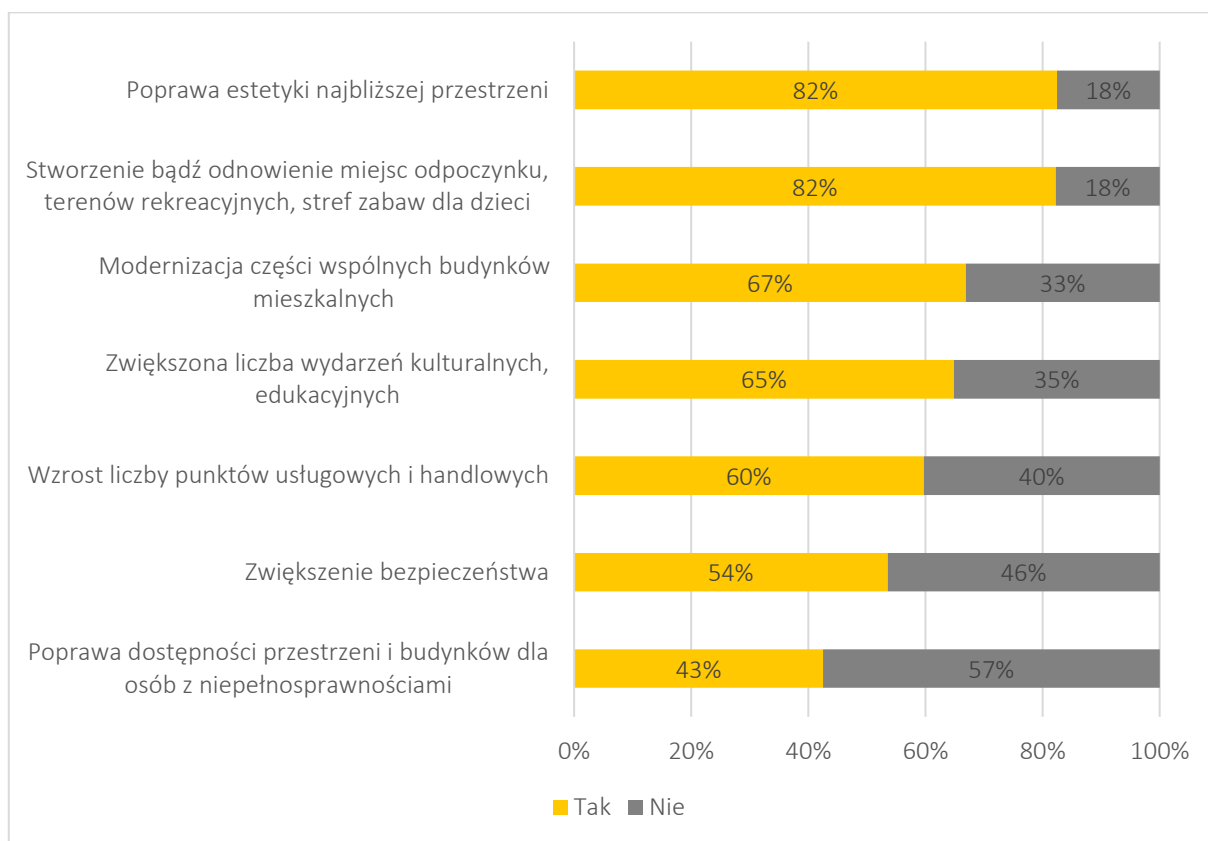
⁹ Polega ona na tym, że konkurs nie jest anonimowy — w I etapie następuje wstępna kwalifikacja uczestników, a II etap polega na zaproszeniu od kilku uczestników do fazy warsztatów i wyboru najlepszych prac konkursowych. Inną cechą tej formuły, chwaloną przez potencjalnych uczestników i ekspertów, jest to, że poza nagrodami oraz ewentualnym zaproszeniem zwycięzcy do negocjacji umowy na wykonanie projektu, przewiduje się wynagrodzenie (choćby ograniczone) dla wszystkich uczestników, którzy złożą w etapie II kompletną pracę konkursową.

się lub zdecydowanie się pogorszyła, co może mieć związek z indywidualną sytuacją poszczególnych osób.

Najwięcej respondentów zaobserwowało w swoim otoczeniu poprawę estetyki najbliższej przestrzeni i stworzenie bądź odnowienie miejsc odpoczynku – 82% głosów oddanych na „tak”. 67% i 65% pozytywnych odpowiedzi zdobyły odpowiednio odpowiedzi: modernizacja części wspólnych budynków mieszkalnych i zwiększona liczba wydarzeń edukacyjnych i kulturalnych. Nieco ponad połowa respondentów (54%) obserwuje zwiększenie poziomu bezpieczeństwa. 57% badanych nie zauważyło poprawy dostępności przestrzeni i budynków dla osób z niepełnosprawnościami. Samo niezauważenie takich zmian, nie świadczy koniecznie o ich braku – osoby pełnosprawne mogą nie zwracać na nie na co dzień uwagi w takim samym stopniu jak ich adresaci. Wzrost bezpieczeństwa dostrzegali najczęściej ludzie w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-64 lata).

Wykres 24. Stwierdzenie występowania zjawisk w okolicy zamieszkania

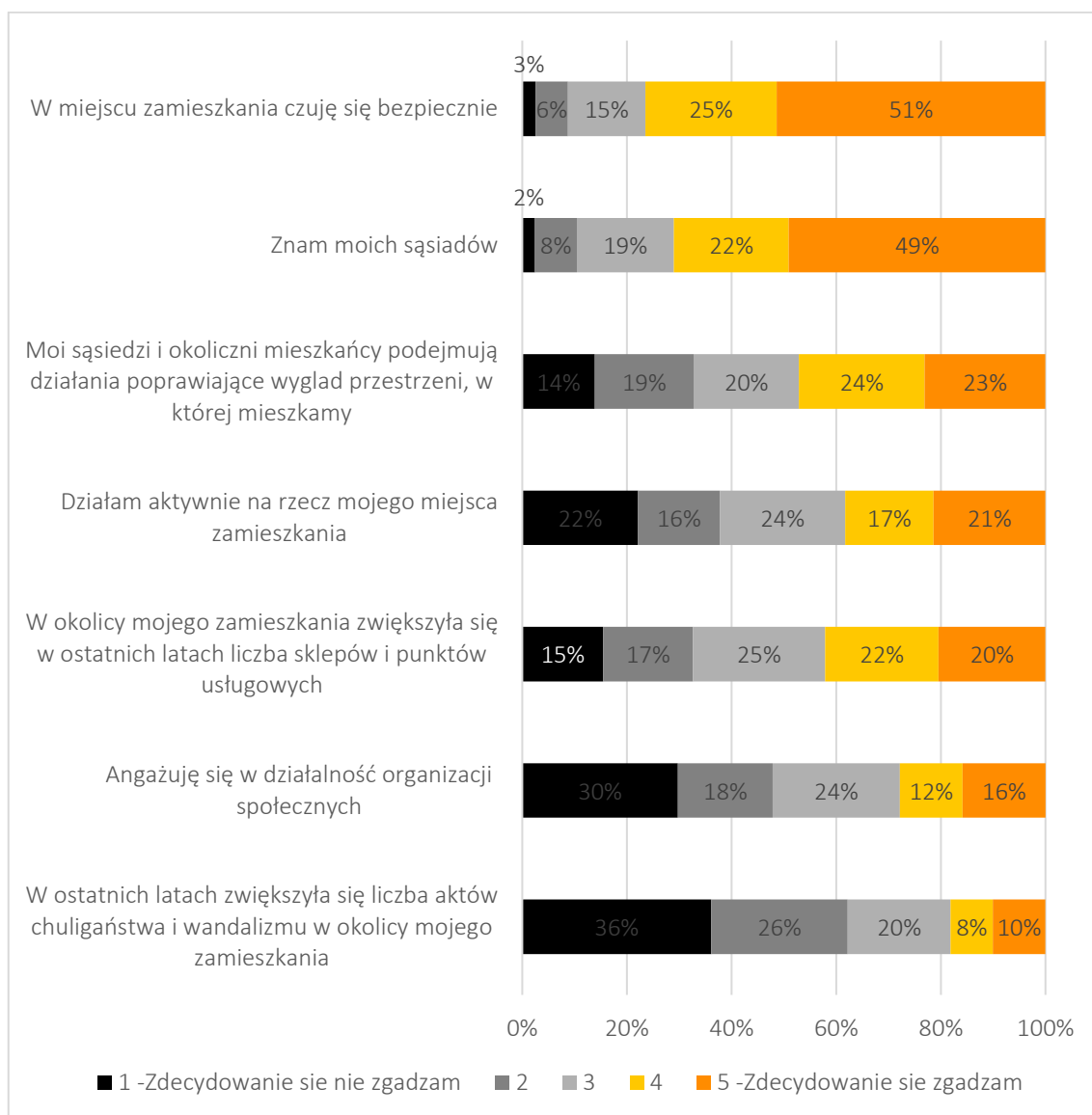

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z beneficjentami EFS (N=270)

Ponad trzy czwarte (76%) respondentów czuje się bezpiecznie w miejscu zamieszkania. 71% respondentów twierdzi również, że zna swoich sąsiadów. Prawie połowa (47%)

stwierdziła, że sąsiedzi i okoliczni mieszkańcy podejmują działania na rzecz przestrzeni. Prawie połowa (48%) respondentów nie angażuje się w działalność organizacji społecznych. Tylko 18% respondentów zauważyło zwiększenie liczby aktów chuligaństwa i wandalizmu w okolicy miejsca zamieszkania, co może wskazywać na niedostateczne działania operacyjne po stronie służb (Straży Miejskiej, Policji). W działalność organizacji społecznych najrzadziej angażują się osoby starsze.

Wykres 25. Identyfikacja ze stwierdzeniami

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z beneficjentami projektów EFS (n=270)

Do kwestii jakości poddanej interwencji przestrzeni można odnieść się w kontekście przeprowadzonych wizji lojalnych. W Czarnem ewaluatorzy zaobserwowali problem nadmiernego niszczenia przestrzeni publicznej oraz braku odpowiedniego zadbania o

odnawianą przestrzeń. Na obszarze rewitalizacji zaobserwowano m.in. stłuczone klosze lamp, wyrwaną kamerę monitoringu (lub atrapę), zniszczony pomost kajakarski (w bezpośrednim otoczeniu projektu rewitalizacyjnego). Wykruszenia bruku na zmodernizowanej drodze w ramach projektu rewitalizacyjnego nie są naprawiane i prowadzą do dalszej degradacji drogi. Obserwuje się, że po zakończeniu realizacji projektu samorządy mają mniejszą presję na usuwanie bieżących usterek i odpowiednie zadbanie o przestrzeń zrewitalizowaną ze środków publicznych, mimo, że w niektórych przypadkach nie rozpoczął się jeszcze okres trwałości projektów.

Rysunek 2. Wyrwana ławka i stłuczone klosze lamp w Czarnem

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

Podobne wnioski płyną z obserwacji w Malborku. Uszkodzenia naprawiane są za pomocą „trytytek”, zaś rozkradzione elementy placu zabaw dla dzieci nie są w żaden sposób uzupełniane. Wskazywać to może na niewystarczające zaangażowanie przedstawicieli JST w zadbanie o wspólną przestrzeń.

Rysunek 3. Niskiej jakości naprawa ogrodzenia oraz nieuzupełnione po kradzieży elementy placu zabaw w Malborku

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

Elementem badania były także wieczorne obserwacje etnograficzne. We wszystkich badanych obszarach zaobserwowano wysoki poziom zanieczyszczenia powietrza – związany z opalaniem domostw węglem i prawdopodobnie śmieciami – co wskazuje kierunek działań w przyszłości.

3.4. Uwzględnianie potrzeb osób z niepełnosprawnościami w procesie rewitalizacji

W podrozdziale odpowiedziano na pytania:

W jakim stopniu projekty RPO WP uwzględniały lub uwzględniają zasady projektowania uniwersalnego? Jakie czynniki warunkują zakres ich wykorzystania? Jaki miało to wpływ na jakość przestrzeni publicznych?

W jakim zakresie zrealizowane/realizowane projekty RPO WP uwzględniają potrzeby osób z niepełnosprawnościami? Czy podjęte działania mają/będą miały wymiar ponadstandardowy względem obowiązujących przepisów? Jeśli tak, czego te działania dotyczą?

Zgodnie z definicją¹⁰, poprzez projektowanie uniwersalne należy rozumieć projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich użytkowników, niezależnie od ich stopnia sprawności, wieku czy innych czynników, w możliwie największy sposób, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Zgodnie z tą zasadą prowadzone działania są praktyczne dla wszystkich użytkowników i nie wymagają szczególnych rozwiązań. Projektowanie tą metodą opiera się o siedem zasad dotyczących możliwości wykorzystania elastyczności, prostoty i intuicyjności obsługi, zauważalności, minimalizacji zagrożeń, efektywności i odpowiednich wymiarów.

W naborach do Poddziałów 6.1.2 oraz 6.2.2 wszystkie projekty (z wyjątkiem pierwszych dwóch edycji z 2015 roku) podlegały ocenie w zakresie zgodności z koncepcją uniwersalnego projektowania. W ramach naboru na Poddziałanie 8.1.2. projekty miały obowiązek być realizowane w zgodzie z polityką Unii Europejskiej, w tym między innymi z zasadami równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

Beneficjenci podejmowali znaczące działania na rzecz dostosowania infrastruktury budynków, w których realizowane były projekty społeczne, aby zapewnić możliwość

¹⁰ Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, Dz. U. z dnia 25 października 2012 r., poz. 1169

uczestnictwa osobom z niepełnosprawnościami. Przykładami takich inicjatyw są budowa Centrum Aktywności Lokalnej w Gdańsku oraz remont Placówki Wsparcia w Malborku. W tych lokalizacjach wdrożono rozwiązania architektoniczne, takie jak windy, podjazdy i inne udogodnienia, które pozwoliły na pełen dostęp do działań „miękkich” dla wszystkich potrzebujących wsparcia, zarówno obecnie, jak i w przyszłości.

Niestety, ale stosunkowo często należy negatywnie ocenić sposób wdrażania w analizowanych projektach koncepcji projektowania uniwersalnego, zasady równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Przykładem mogą być przestrzenie publiczne, w szczególności parki i skwery.

Podczas wizji lokalnych z udziałem osób z niepełnosprawnościami (głównie ruchowymi) zaobserwowano następujące problemy:

- a) **Nawierzchnia utrudniająca poruszanie się** – place zabaw dla dzieci oraz siłownie na świeżym powietrzu (kierowane także do seniorów) często zostały zlokalizowane na nieutwardzonym terenie – piasku lub trawie, który utrudnia przemieszczanie się osobom o ograniczonej mobilności oraz całkowicie uniemożliwia dotarcie na ten obszar osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich. Na wybudowanym w Czarnem placu zabaw zastosowano jako nawierzchnię płyty z tworzywa sztucznego, które obecnie -po kilku latach eksploatacji stwarzają ryzyko potknięcia się o ich wygięte, od warunków atmosferycznych krawędzie.

Rysunek 4. Siłownia na świeżym powietrzu na obszarze rewitalizacji w Malborku w ramach działania z OP8.

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

- b) **Nierówna powierzchnia chodników** – w miejscach wyłączonych z ochrony konserwatorskiej miasta mogły swobodnie stosować materiały zapewniające

równe nawierzchnie chodników. Zamiast tego najczęściej wybierany był bruk. W przypadku Słupska obserwuje się liczne uszkodzenia nawierzchni chodników. W Czarnem zaobserwowano również problemy z zarastaniem chodników, szczególnie na zrewaloryzowanych terenach zielonych. Ponadto nie wybudowano utwardzonego połączenia między chodnikiem przy ulicy, a nowym deptakiem wzdłuż Czernicy – w efekcie, aby dostać się do nowej przestrzeni publicznej trzeba pokonać dwa krawężniki i około 100 metrów gruntowej, zarośniętej ścieżki.

- c) **Parki niedostatecznie dostosowane do potrzeb osób o ograniczonej mobilności** – w wybranych do wizji lokalnych miejscach w Malborku zastosowano rozwiązania nie w pełni ułatwiające przemieszczanie się osobom z niepełnosprawnościami. Liczne schody zostały wyposażone w strome podjazdy, mimo że istniała możliwość wydzielenia łagodnych ramp. Jest to utrudnienie także dla rodziców z dziećmi w wózkach, którzy omijają schody przedepsem. W żadnym z miast nie zaobserwowano w parkach pól uwagi, czy też linii naprowadzających.
- d) **Niskiej jakości rozwiązania z zakresu dostosowania budynków użyteczności publicznej** – w żadnym z budynków użyteczności publicznej, w których przeprowadzono wizje lokalne nie zapewniono planu rozkładu pomieszczeń z opisami w języku Braille'a. Częstym problemem są w nich progi, których nie zlikwidowano w trakcie przebudowy. Znaczące różnice w poziomach znajdują się często w wejściach do budynków, a występujące na obszarach rewitalizacji zabytkowe kamienice nie są wyposażone w rampy lub podjazdy (ze względu na brak miejsca lub zgody konserwatora). Schody i progi nie zostały oznaczone kontrastowo, ponadto w niektórych budynkach wykonane zostały z materiału utrudniającego zauważenie stopni (panele, gumoleum). Jedynie w jednym budynku, w którym przeprowadzona została wizja zastosowano kontrastowe oznaczenia krawędzi stopni, jednak nie na wszystkich piętrach. Nie zadbano o wyposażenie budynków użyteczności publicznej w urządzenia umożliwiające ewakuację osób o ograniczonej mobilności.
- Przykładowo, w Słupsku, w odnowionym budynku mieszczącym aktualnie instytucje miejskie, nie działała winda – nie było żadnej informacji o sposobie jej przywołania. Z informacji uzyskanych od pracowników – należy zgłosić do nich potrzebę chęci dostania się do budynku – jednak nie ma o tym żadnej informacji przy windzie, której nie można przywołać z poziomu parteru – chodnika (co istotne - w budynku mieści się także placówka medyczna). Należy podkreślić, że problemy z windą trwają od czasu jej zamontowania w 2018 roku (informacja uzyskana od użytkowników budynku).
- W budynkach, gdzie identyfikowano windy wewnętrzne, mimo odpowiedniej wielkości, nie posiadały one dodatkowych udogodnień. W nich również zabrakło

opisów w języku Braille'a, a jedynie w jednym przypadku dźwig osobowy posiadał funkcję głosowego informowania o kierunku jazdy, zamykaniu się drzwi i piętrze.

Rysunek 5. Brak możliwości przywołania windy w celu wejścia do odnowionego budynku - alternatywne wejście prowadzi schodami.

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

Na podstawie wizji terenowych stwierdzono, że projekty rewitalizacyjne nie uwzględniły w znacznym stopniu potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Głównym udogodnieniem, w dodatku jedynym stosowanym w wielu lokalizacjach, było obniżenie krawężników przy przejściach dla pieszych oraz wypłaszczenie chodników i ścieżek, umożliwiając tym samym wygodny przejazd na wózku inwalidzkim oraz poruszanie się osobom o ograniczonej mobilności. Notorycznymi przeszkodami są wystające lub wklęsłe elementy, ubytki w nawierzchni, niewystarczające szerokości przejść, czy zarastające trawą chodniki (szczególnie na terenach zieleni).

W przestrzeni publicznej rzadko stosowano elementy ułatwiające poruszanie się osobom niewidomym i niedowidzącym. Nie wytyczono ścieżek prowadzących, a pola uwagi umieszczone zostały jedynie przed nielicznymi przejściami dla pieszych.

Krawędzie schodów i tarasów znajdujących się na otwartej przestrzeni nie otrzymały kontrastowych oznaczeń, ani nie zostały zbudowane z innego rodzaju nawierzchni. Na przejściach dla pieszych z sygnalizacją świetlną nie są nadawane sygnały dźwiękowe informujące o kolorze światła.

W opinii respondentów reprezentujących JST wszystkie realizowane projekty uwzględniały potrzeby osób z niepełnosprawnościami. Projekty były zgodne z wymogami prawa, jednak jakość tych rozwiązań była daleka od aktualnie identyfikowanych dobrych praktyk. W ramach projektów usuwane były bariery przestrzenne, a w konkretnych przypadkach stosowane były wytyczne wypracowane we współpracy z osobami z niepełnosprawnościami. Jako dobrą praktykę w tym zakresie przywoływano rozwiązanie ze Słupska, w postaci konsultacji na etapie przygotowywania koncepcji z przedstawicielami Społecznej Rady ds. osób niepełnosprawnych, co jednak, jak wskazano powyżej, nie przyniosło pozytywnych efektów.

W badaniu ankietowym JST aż 9 na 10 respondentów (92%) stwierdziło, że przeprowadzone interwencje wpłynęły na poprawę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami przestrzeni i obiektów. W odniesieniu do poprawy jakości przestrzeni publicznych pozytywną ocenę wystawiło ponad cztery piąte ankietowanych (84%). Jako dobrą praktykę w odpowiedziach wskazywano angażowanie osób z niepełnosprawnościami w przygotowanie projektów już na etapie koncepcyjnym.

Mimo pozytywnej oceny ankietowanych przedstawicieli miast, przeprowadzone w czterech miastach wizje lokalne nie identyfikowały **typowych rozwiązań z zakresu projektowania uniwersalnego, a realizowane zadania, o ile uwzględniały potrzeby osób z niepełnosprawnościami, to na zasadzie dodatkowych udogodnień.**

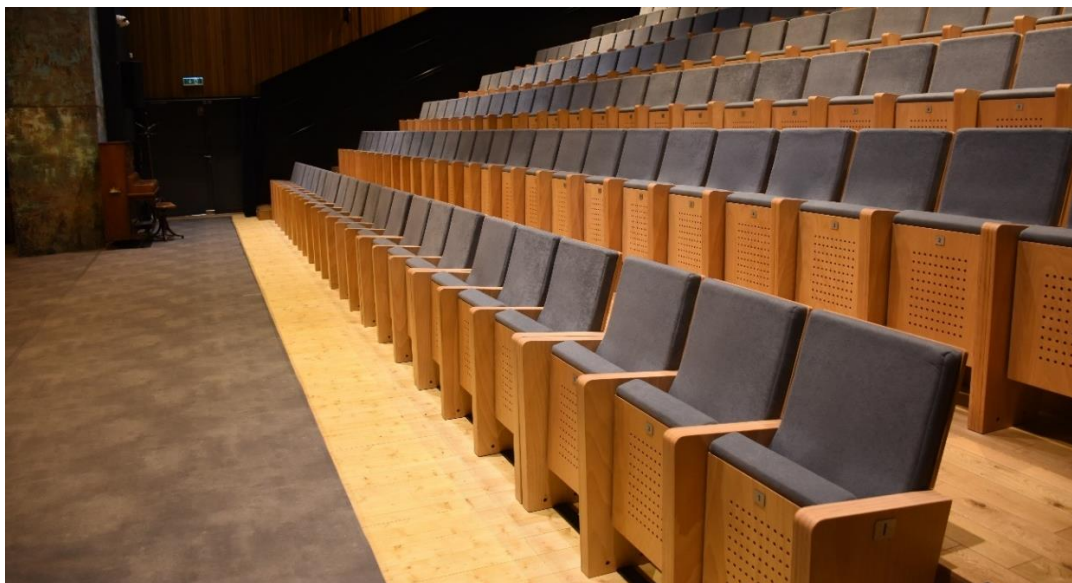
Należy wskazać, że w perspektywie 2014-2020 zagadnienie zwiększania dostępności obiektów i przestrzeni stawało się coraz ważniejsze w dyskusji publicznej. W 2019 r. uchwalona została ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, która wzmacniała znaczenie stosowania rozwiązań usprawniających życie osobom z niepełnosprawnościami. W momencie kształtowania założeń zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych nie była ona obowiązującym aktem prawnym.

Docenić należy fakt, że w kilku przeprowadzonych w poddziałaniu 8.1.1 projektach (np. w Gdańsku, Gdyni i Debrznie) uwzględniono już na etapie koncepcyjnym wprowadzenie rozwiązań z zakresu uniwersalnego projektowania. Także wśród zrealizowanych w innych lokalizacjach identyfikowane są dobre praktyki, w zakresie wykorzystania projektowania uniwersalnego.

Dobrym przykładem może być budowa Nowego Teatru w Słupsku, w którym na głównej sali zastosowano łatwe w demontażu krzeselka w pierwszym rzędzie, które w razie

potrzeby mogą zostać zamienione na miejsce dla osoby poruszającej się na wózku. W budynku nie zastosowano też progów – ani na wejściu, ani w drzwiach do poszczególnych pomieszczeń, a większa część budynku jest łatwo dostępna dla osób o ograniczonej mobilności. W windzie zastosowano komunikaty dźwiękowe oraz treści kontrastowe (bez opisów w języku Braille'a).

Rysunek 6. Wnętrze Teatru Nowego w Słupsku. Krzesła można zdemontować umożliwiając swobodne zajęcie miejsca przez osobę na wózku

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

Zdecydowanie pozytywnie należy ocenić brak wystających wycieraczek, dywanów i innych elementów stwarzających ryzyko upadku w obiektach użyteczności publicznej. Po dostaniu się do budynku osoba z niepełnosprawnością (w szczególności ruchową) nie powinna mieć znaczących problemów z poruszaniem się po nim. W wielu, choć nie wszystkich, obiektach użyteczności publicznej może ona także liczyć na wsparcie pracowników. Doświadczone osoby, które mimo niepełnosprawności są samodzielne, nie będą także miały problemów z poruszaniem się po poddanych interwencji przestrzeniach publicznych.

Główne bariery wprowadzania zasad projektowania uniwersalnego w rewitalizacji związane są z lokalizacją obszarów rewitalizowanych i występującymi na nich ograniczeniami. W większości pomorskich miast rewitalizacją objęte zostaje historyczne centrum, a więc obszary zabytkowe i pod szczególną ochroną konserwatorską. Wiąże się to z dodatkowymi wymogami w odniesieniu do realizowanych inwestycji, zwiększeniem kosztów podejmowanych działań lub ograniczeniem wachlarza dopuszczalnych rozwiązań. W wielu przypadkach ograniczenia wynikają z braku przestrzeni do realizacji

udogodnień, historycznego układu pomieszczeń w budynku lub jego zabytkowego statusu.

Próby związane z konsultowaniem rozwiązań z osobami z niepełnosprawnościami powinny być wprowadzone na wyższy poziom. Przykładem rozwiązania mogą być audyty dostępnościowe wprowadzone m.in. w Programie FEnIKS. Wnioskodawca chcący otrzymać większą liczbę punktów zobowiązany jest do przeprowadzenia audytu w zakresie zarówno planowanych rozwiązań, jak i na etapie projektowania rozwiązania przez podmioty zewnętrzne. Rozwiązanie powinno być świadczone przez doświadczone podmioty z udziałem osób z niepełnosprawnościami. W przypadku trybu niekonkurencyjnego powinno to być wymogiem obligatoryjnym dla projektów. Koszty takiego audytu mogą być współfinansowane ze środków projektu (w postaci ustalonego ryczałtu na poziomie nie wyższym niż 70% kosztów wykonania audytu).

Podjęte działania w ramach realizacji projektów nie wykazują w większości przypadków ponadstandardowego charakteru w stosunku do obowiązujących przepisów. Rozwiązania zastosowane w przebudowie przestrzeni publicznych, takich jak parki czy place, nie zawsze spełniają minimalne wymagania dostępności. Przykładem może być piaszczysta nawierzchnia, która utrudnia poruszanie się osobom o ograniczonej mobilności. W niektórych przypadkach ograniczenia wynikające z wymogów konserwatora zabytków uniemożliwiały wprowadzenie wysokiej jakości rozwiązań dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Dotyczyło to m.in. braku możliwości likwidacji schodów, budowy podjazdów czy zastosowania bardziej przyjaznych nawierzchni zamiast bruku. Jednocześnie odnotowano przykłady ponadstandardowych działań, takich jak te zrealizowane w Teatrze Wielkim w Słupsku. Analiza pozwala na ogólne stwierdzenie, że wyższy standard rozwiązań był zazwyczaj stosowany w projektach związanych z modernizacją lub budową budynków, natomiast w przestrzeniach publicznych częściej realizowano jedynie minimalne wymagania.

3.5. Realizacja zakładanych celów w programach rewitalizacji i możliwości poprawy efektywności procesu rewitalizacji

W podrozdziale odpowiedziano na pytania:

Czy i w jakim stopniu udało/ uda się zrealizować cele (w tym zaspokoić zidentyfikowane potrzeby) określone w programach rewitalizacji wspartych miast, w odniesieniu do obszarów objętych interwencją RPO WP w podziale na cele: (a) społeczne, (b) przestrzenne oraz (c) gospodarcze? Jakie narzędzia należałoby wdrożyć, aby zwiększyć poziom realizacji celów w podziale na: (a) społeczne, (b) przestrzenne oraz (c) gospodarcze?

Czy, a jeśli tak to jakie inne efekty, wykraczające poza zidentyfikowane w programach rewitalizacji, udało się osiągnąć dzięki interwencji RPO WP? W jakim stopniu tereny objęte działaniami rewitalizacyjnymi w RPO WP przestały stanowić obszary zdegradowane?

3.5.1. Stopień realizacji celów i możliwości zwiększenia skuteczności interwencji

Udzielenie odpowiedzi na pytanie o stopień realizacji celów postawionych w programach rewitalizacji natrafia na spore problemy metodyczne. Istota problemu sprowadza się do tego, że trudno jednoznacznie na takie pytanie odpowiedzieć, zwłaszcza, gdyby oczekiwać, że da się tę odpowiedź zilustrować liczbami. Wszak we wszystkich programach zapisano systemy monitorowania i oceny programu, zdefiniowano wskaźniki, najczęściej skojarzone z celami, których analiza powinna do w miarę jednoznacznych wniosków. Tymczasem szereg zidentyfikowanych czynników (z których części można było się spodziewać, a część była zaskakująca) sprawia, że uzyskanie odpowiedzi bazującej na danych ilościowych jest praktycznie niemożliwe, natomiast odpowiedź oparta na danych jakościowych musi być złożona, wieloaspektowa i mocno uzależniona od przyjętej optyki, grupy społecznej dokonującej oceny oraz miejsca, którego ocena dotyczy (znaczne różnice występują nawet w ramach obszaru rewitalizacji w jednym mieście).

Najważniejsze z powyższych czynników należy tutaj wymieć, gdyż mają one znaczenie systemowe i ich identyfikacja powinna znaleźć się wśród rezultatów niniejszego badania.

1. Najważniejszą przeszkodą dla sformułowania opartego o dane ilościowe podsumowania stopnia realizacji celów we wspartych z RPO WP programach rewitalizacji jest to, że nie istnieją formalne ramy dla analizy i agregacji odpowiednich danych ilościowych. W istocie w znacznej części nie są dostępne (czy wręcz nie istnieją) dane, które mogłyby być podstawą takich analiz. W przypadku programów rewitalizacji nie opartych o ustawę o rewitalizacji (tzw. LPRów) nie było żadnego formalnego wymogu dokonywania analiz stopnia realizacji programów i jego celów. Zasadniczo taka potrzeba wynikała z zapisanych w załączniku do *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020* wymagań w zakresie treści programu rewitalizacji, niemniej jednak brakowało mechanizmu skłaniającego miasta do realizacji w należyty sposób zamierzeń w tym zakresie zapisanych w treści programów rewitalizacji. Przykładów rzetelnego podejścia w tym zakresie było niewątpliwie niewiele – udało się jedynie zidentyfikować rozbudowany „Raport z ewaluacji okresowej Programu Rewitalizacji Miasta Malborka na lata 2017-2023 „Malbork na +”” powstały w 2021 roku. W przypadkach innych miast tematyka oceny programu rewitalizacji pojawiała się raczej sporadycznie i to w uproszczonej formie (np. jako opis rzeczowych dokonań w raporcie o stanie gminy).
2. Nieco inaczej wyglądała sytuacja w przypadku miast prowadzących proces rewitalizacji w oparciu o przepisy ustawy. W tym wypadku obowiązek regularnego przeprowadzenia oceny wynikał z ustawy. Zdecydowana większość miast ten obowiązek spełniła. Spośród 15 miast posiadających w trakcie perspektywy 2014-2020 Gminny Program Rewitalizacji jedynie dwa nie przeprowadziły dotąd ani jednej oceny aktualności i stopnia realizacji programu. W pozostałych miastach realizacja tego obowiązku wyglądała różnie – w części ocena była realizowana w terminach ustawowych (a więc dotąd wykonano już dwie oceny), w innych oceny zostały przeprowadzone, choć po okresie dłuższym niż 3 lata od uchwalenia GPR. W części miast niestety zaobserwowano trend wpisujący się we wrażenie „wygasania rewitalizacji”, a więc pierwsza ocena została zrealizowana w terminie, natomiast kolejna już nie nastąpiła. Zapewne głębszej indywidualnej analizy wymagałoby stwierdzenie, na ile taka sytuacja może mieć związek z „falowaniem” zainteresowania rewitalizacją – zjawiskiem ewidentnie niezgodnym z istotą rewitalizacji. Wydaje się, że w niektórych miastach takie zjawisko występuje w korelacji z dostępem do środków europejskich (tzn. temat wygasa, gdy środki zostały wydane i powraca, gdy pojawia się szansa na nowe zewnętrzne finansowanie).
3. Sporządzanie przez miasta oceny aktualności i stopnia realizacji GPRów nie przybliżyło możliwości zagregowania wynikających z nich wartości liczbowych, czy

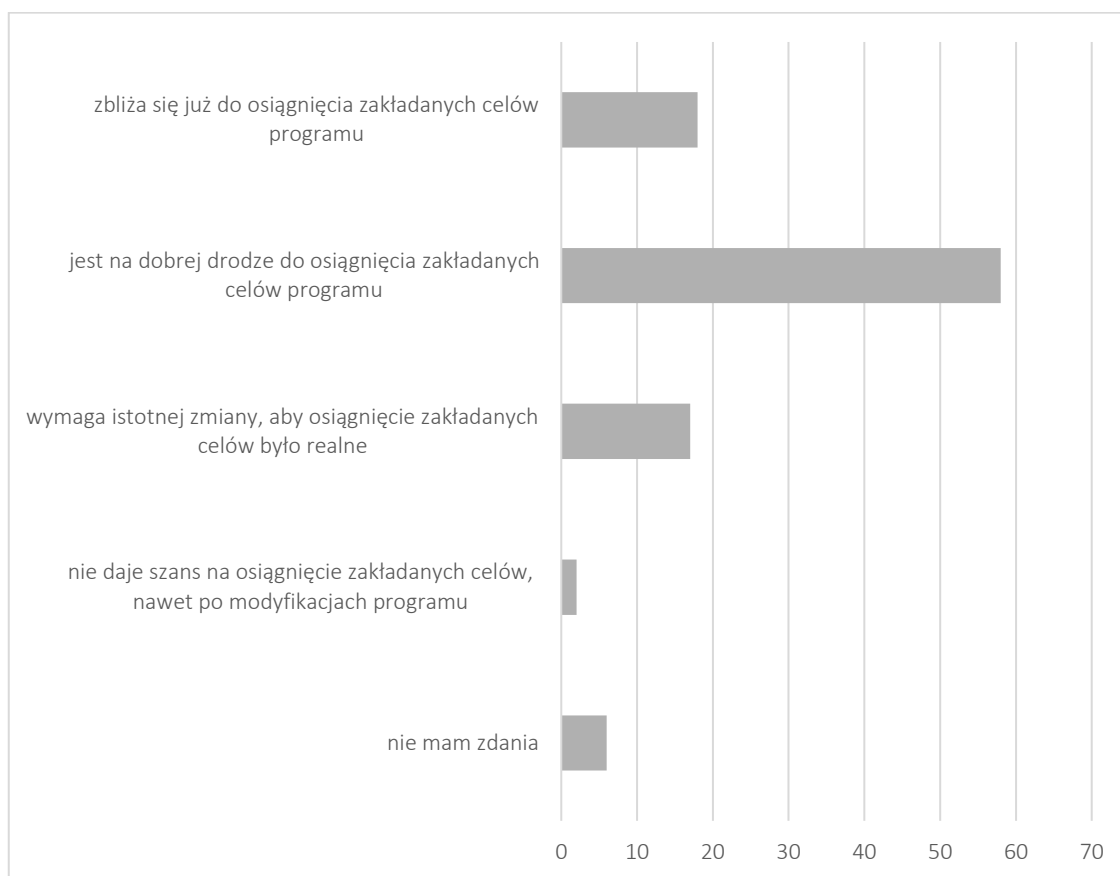

choćby wniosków. A wynika to z bardzo szerokiego zróżnicowania tych opracowań – nie tylko pod względem układu, poruszanych treści, podejścia metodycznego, ale także i wartości merytorycznej. Niektóre mają dość powierzchowny charakter (stwierdzając krótko, że np. „nie stwierdzono problemów w realizacji”), a inne dostarczają sporo informacji, pogłębioną analizę sytuacji i szczegółowe wnioski. Na szczególne wyróżnienie w tym zakresie zasługuje „Druga ocena aktualności i stopnia realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Gdyni na lata 2017 -2026” z lipca 2023 roku stanowiąca bardzo wartościową bazę dla aktualizacji i rozwoju GPR na kolejne lata.

4. Nawet, gdyby jednak udało się – przynajmniej częściowo – przeanalizować przekrojowo wartości wskaźników mówiących o stanie obszarów rewitalizacji (a więc najczęściej wskaźników delimitacyjnych), to jaki obraz rezultatów programów rewitalizacji byśmy otrzymali? Na wstępie rodzi się pytanie, czy faktycznie zmiany w wartościach wskaźników to faktycznie rezultat procesów rewitalizacji. Trzeba odnotować, że w badanym okresie zachodziły procesy makroekonomiczne oraz wdrażano ogólnokrajowe programy społeczne i te czynniki mogły mieć bardziej znaczący wpływ na wartości wskaźników niż nawet najbardziej intensywnie prowadzone procesy rewitalizacji. Tak więc analizy oparte na wartościach bezwzględnych wskaźników mogły zbyt pochopnie prowadzić do wniosku, że „program udało się zrealizować, bo osiągnięto założone wartości wskaźników”. Bardziej adekwatna byłaby w takich warunkach analiza zmian w zakresie zróżnicowań wewnątrzmijskich. Takie podejście do oceny GPR zastosowano w Gdańsku. I ocena wykazała, że w zdecydowanej większości przypadków następuje zmniejszenie dystansu między wskaźnikami dla zdegradowanych podobszarów a średnią ogólnomiejską. Ale nawet przy tak korzystnych rezultatach sformułowanie jednoznacznego wniosku utrudnia wątpliwość, czy zmiany są efektem wyłącznie działań rewitalizacyjnych, czy też wpływ na nie mają trendy osiedleńcze (niektóre części obszaru rewitalizacji podlegają silnej presji inwestycyjnej i zyskują nowych mieszkańców o odmiennym profilu społecznym).
5. Warto też odnotować, że swego rodzaju rozwinięciem i omówieniem celów programów rewitalizacji były obowiązkowo zawarte w treści programu rewitalizacji opisy wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji. Ich lektura po kilku latach od sformułowania ukazuje, że w przeważającej większości grzeszyły one nadmiernym optymizmem, zahaczającym nieco o naiwność, że proces rewitalizacji doprowadzi do „stanu powszechnej szczęśliwości”. Obecnie niektóre oceny GPRów zawierają krytyczną ocenę nierealistycznie sformułowanych wizji i zalecają korekty w tym zakresie.

6. Powyższe spostrzeżenia i wątpliwości nie mają służyć postawieniu pod znakiem zapytania rezultatów procesów rewitalizacyjnych, a jedynie zaznaczenie, że wnioskowanie na bazie danych ilościowych może być pochopne lub zwodnicze, choćby z powodu ich cząstkowego lub powierzchniowego charakteru. O realnych rezultatach procesu rewitalizacji może decydować splot wielu czynników, tak więc przy ich ocenie warto odwołać się do oceny jakościowej. I tu okazuje się, że jest ona wysoka. W badaniu ankietowym wśród członków Komitetów Rewitalizacji aż ponad 75% ankietowanych uznało, że program rewitalizacji zbliża się lub jest na dobrej drodze do osiągnięcia założonych celów. Przeciwnego zdania było mniej niż 20% respondentów.

Wykres 26. Ocena realizacji programu rewitalizacji w gminie według członków Komitetów Rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników kwestionariusza badania CAWI z członkami Komitetów Rewitalizacji (N=101)

7. Podobne, w przeważającej większości pozytywne, oceny przeprowadzonych procesów rewitalizacji, przynajmniej w miastach objętych studiami przypadków (choć nie tylko), wygłaszają mieszkańcy i inni interesariusze. Oczywiście oceny te

nie bazują na analizie wskaźników, ale „ogólnym odczuciu”. Którego znaczenia nie należy jednak deprecjonować, bo w przypadku zintegrowanych całościowych działań to „ogólne odczucie” zdaje się być właściwą i potrzebną perspektywą oceny. Zdaje się, że przeważające pozytywne opinie bazują na świadomości powiązania działań infrastrukturalnych i działań społecznych w ramach zintegrowanej interwencji. Gdy mieszkańcy dostrzegają, że w ich dzielnicy dokonuje się wielowątkowa zmiana, dotycząca zarówno tkanki miejskiej, jak i działań społecznych, to znacznie łatwiej o docenienie takich działań. Odmienne niż w wielu miejscach naszego kraju, gdzie mimo „systemowych” starań nadal rewitalizacja utożsamiona często została ze zmianami w przestrzeni publicznej (budzącymi dodatkowo emocje). I nawet jeśli były one połączone z działaniami w sferze społecznej, to powiązanie to nie zawsze było dostrzegane i rozumiane. Tym większa zasługa pomorskich projektów zintegrowanych, które miały niebagatelne znaczenie dla właściwego odbioru przez interesariuszy działań jako przemysłanych i zintegrowanych. Co najbardziej wyraźne było w takich dzielnicach jak Zatorze w Tczewie, Zagórze w Rumi, obszar „Miła” w Bytowie czy Nowy Świat w Łęborku, gdzie na ograniczonym przestrzennie obszarze zrealizowano skoncentrowaną wiązkę działań.

Mimo wskazanych powyżej trudności w klarownej i jednoznacznej ocenie, należy się pokusić o odniesienie do realizacji celów w podziale na wyróżnione w pytaniu sfery.

SFERA SPOŁECZNA

Sfera społeczna jest tą, w której – jak już wspomniano – najtrudniej oddzielić efekty interwencji rewitalizacyjnej (a tym samym ocenić stopień realizacji celów) od wpływu czynników, które nie były elementem programu rewitalizacji. Zarówno, jeżeli chodzi o zagadnienia makroekonomiczne, politykę społeczną rządu, działania „pozarewitalizacyjne” samorządu i w końcu obiektywne aspekty, na które trudno wpływać politykami publicznymi. Bo przecież niektóre z analizowanych wskaźników ilustrują zjawiska, które dotyczą zjawisk co najmniej trudno odwracalnych (np. dane o niepełnosprawności). Ponadto przedsięwzięcia rewitalizacyjne mogą łagodzić negatywne zjawiska, ale nie doprowadzą do pełnego zrównania wskaźników na podobszarach rewitalizacji ze średnią ogólnomiejską. A to dlatego, że różnice w tych wartościach są pochodną takich czynników jak koncentracja lokali komunalnych w określonych miejscach, gdzie z natury rzeczy mieszkają ludzie o niższych dochodach.

Czy powyższe stwierdzenia podważają sens prowadzenia działań rewitalizacyjnych sugerując, że ten proces nie ma sensu? Oczywiście nie, a jedynie wskazują, że w sferze społecznej trzeba odwoływać się do szerszej palety narzędzi określających czy skutecznie dokonuje się niwelowanie różnic społecznych w obszarach rewitalizacji i na czym ono w istocie polega. Na znaczeniu przy tej ocenie musi zyskiwać sam fakt

skutecznego i wielotorowego podjęcia działań powodujących zaoferowanie społecznościom z obszarów rewitalizacji usług publicznych, w tym nowych ich form. Jeśli będą one prowadzone konsekwentnie, przy nieustannych staraniach o ich atrakcyjność, ciągłość (niezależną od zmieniających się w czasie możliwości dopływu środków zewnętrznych) i jak najwyższy wskaźnik dotarcia do potencjalnych odbiorców, to istnieje szansa, że znajdzie to odzwierciedlenie we wskaźnikach. Ale nie stanie się to w perspektywie kilkuletniej, a w ciągu co najmniej całego pokolenia.

Uwzględniając powyższe, bez wątpliwości należy stwierdzić, że skuteczność podjętych działań w sferze społecznej jest wysoka. Stanowiły one element zaplanowanego w przemyślany sposób programu rewitalizacji, a dzięki mechanizmowi ich wsparcia z RPO WP udało się osiągnąć efekt zintegrowania. Działanie połączyło interwencję inwestycyjną (w zasób mieszkaniowy, tworzenie placówek polityki społecznej, integracji czy aktywizacji, ale także w przestrzenie publiczne) z powiązanymi z nią logicznie projektami społecznymi społeczne – o wysokiej intensywności, różnym charakterze, prowadzonymi przy udziale organizacji pozarządowych. Zwracają uwagę zwłaszcza projekty uwzględniające działania wobec siebie komplementarne, a więc skierowane zarówno do dzieci młodszych, jak i młodzieży (którą te dzieci szybko się stają). Tak jak to się dzieje w Malborku w przypadku dwóch „Stacji +”. A także takie, które bazują na docieraniu do potencjalnych odbiorców usług społecznych (z wykorzystaniem pracy podwórkowej czy streetworkingu) – tu wartościowe przykłady pochodzą z kilku miast Pomorza.

Z drugiej jednak strony istnieje wciąż spore pole do doskonalenia podejmowanych działań w zakresie polityki społecznej. Podniesienie skuteczności osiągnięcia celów w tym zakresie w znacznym stopniu uwarunkowane jest zmianami w zakresie rozwiązań ogólnokrajowych. Obecnie wiele rozwiązań, jak przyznają pracownicy socjalni czy ci zajmujący się aktywizacją zawodową, jest „systemowo” nieskutecznych, zachęcających odbiorców usług społecznych do niepożądanych postaw i zachowań. Ale także na szczeblu lokalnym istnieją sposoby rozwijania dotąd prowadzonych działań. Wskazać tu należy w szczególności:

- Rozszerzenie na wszystkie miasta działań zmierzających do aktywnego identyfikowania i docierania do osób/rodzin potrzebujących wsparcia, które na dziś nie uczestniczą w dostępnych działaniach czy też nie korzystają z oferowanych usług. To, co skierowane jest zasadniczo do dzieci i młodzieży w formie pracy podwórkowej czy streetworkingu w odpowiednio dostosowanej formie powinno być kierowane także do innych grup społecznych, zwłaszcza takich jak seniorzy, których z różnych powodów omijają aktywności klubów seniora i podobnych miejsc.

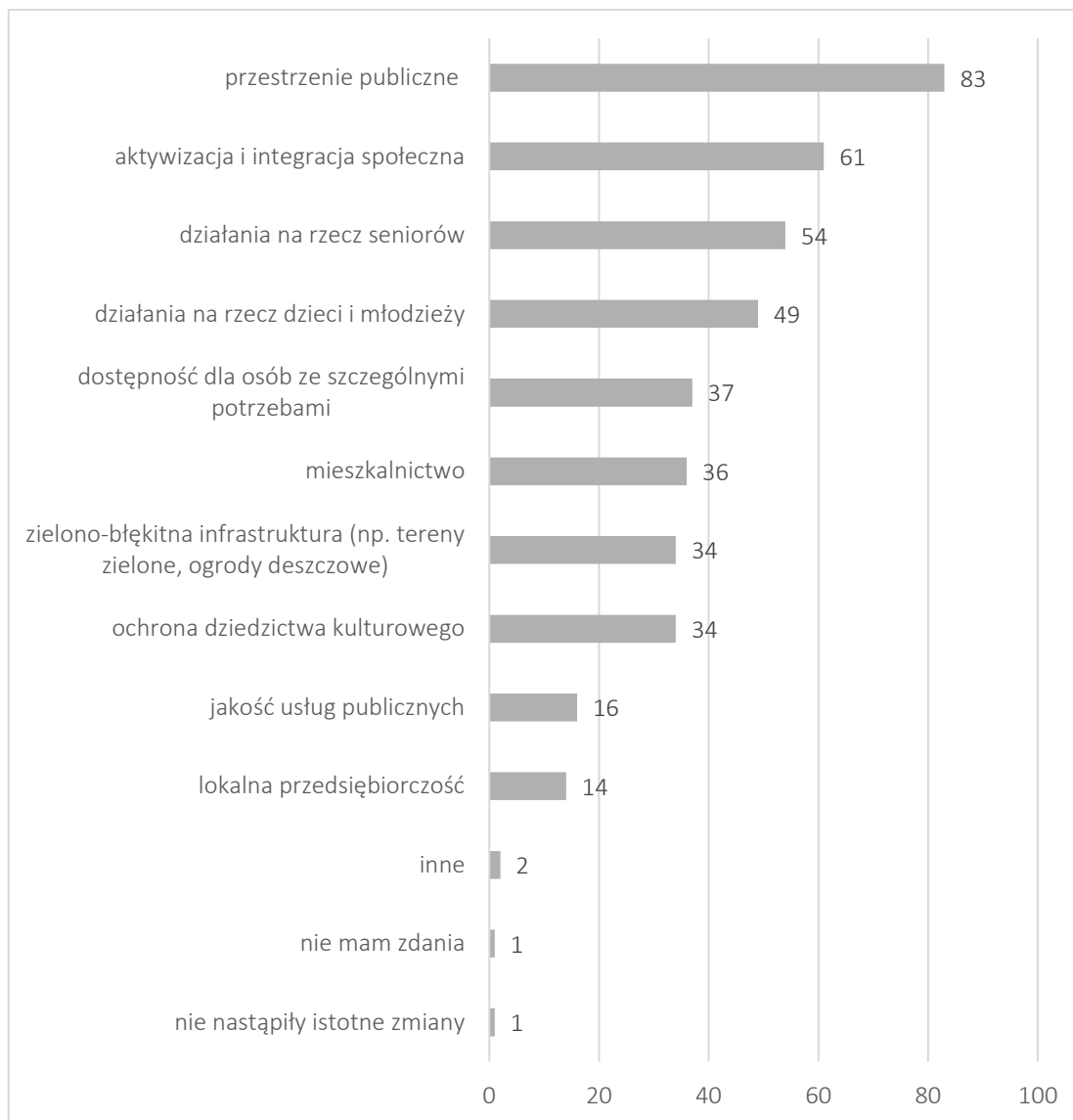
- Zapewnianie ciągłości prowadzonych działań tak, aby nie powstawały luki czasowe w tym zakresie związane np. ze zmiennością dopływu finansowania zewnętrznego.
- Objęcie uwagą oraz działaniami grup społecznych, które wymagają integracji, a dotąd mogły pozostawać poza głównym nurtem zainteresowania (jak imigranci, nie tylko z Ukrainy).
- Rozwijanie kolejnych typów usług publicznych, odpowiadających na pojawiające się wyzwania. Przykładowo chodzi o tworzenie na większą skalę sieci mieszkań treningowych czy rozbudowę palety usług skierowanych do seniorów (zwłaszcza starszych, po 80. roku życia).

Z drugiej strony należy mieć na względzie przyszłe koszty funkcjonowania nowych lokali i usług zainicjowanych w ramach projektów RPO WP po zakończeniu zewnętrznego finansowania. Gminy/Wnioskodawcy powinni każdorazowo z wyprzedzeniem konfrontować rzeczywistą potrzebę czy wręcz niezbędność nowych usług z przyszłymi możliwościami finansowymi zapewnienia ich długofalowej kontynuacji.

SFERA PRZESTRZENNA

Sfera przestrzenna to ta, w której efekty działań rewitalizacyjnych są najbardziej dostrzegalne. Potwierdzają to wyniki badań prowadzonych w ramach ewaluacji programów w gminach, jak i ankiety przeprowadzonej wśród członków Komitetów Rewitalizacji (odpowiedź wskazująca przestrzenie publiczne jako przedmiot najbardziej dostrzegalnych zmian miała zdecydowanie najwięcej wskazań).

Wykres 27. Zakres istotnych zmian w obszarach społecznych, gospodarczych i przestrzennych według członków Komitetu Rewitalizacji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników kwestionariusza badania CAWI z członkami Komitetów Rewitalizacji (N=101)

Trzeba odnotować, że jakość realizowanych przestrzeni jest zasadniczo wysoka, co szerzej omówiono w odpowiedzi na inne pytanie badawcze. Niewątpliwie nie jest to przypadek, ale zasługa prowadzonych konsekwentnie od dłuższego czasu ze szczebla wojewódzkiego starań na rzecz promowania dobrych wzorców kształtowania przestrzeni publicznych (konkursy, analizy i publikacje, promocja konkursów architektonicznych, itp.). Miernikiem sukcesu w tej sferze (i zapewne potwierdzeniem powyższego) musi być także to, że w ramach procesów rewitalizacji w województwie pomorskim nie zidentyfikowano głośnego konfliktu wokół „betonozy” porównywalnego z tym, co miało miejsce w innych częściach kraju. Oczywiście w lokalnych sporach

i ocenach szermowano czasem także na Pomorzu tym modnym ostatnio pojęciem, niemniej jednak należałoby je zarezerwować tylko dla ewidentnie nieudanych i nietrafionych (sprzecznych z opinią społeczną) inwestycji. Kolejnym dowodem na wyjątkowość pomorskiego podejścia do kształtowania przestrzeni publicznych jest fakt, że to Słupsk był prekursorem szerokiego uwzględniania błękitno-zielonej infrastruktury w działaniach rewitalizacyjnych, co obecnie znajduje naśladowców w całym kraju. Dowodem na to niech będzie zdobycie przez projekt „Słupskie Kliny Zieleni” pierwszej nagrody Towarzystwa Urbanistów Polskich w konkursie na Najlepiej Zagospodarowaną Przestrzeń Publiczną 2022.

Ogólnokrajowym problemem w sferze publicznych interwencji przestrzennych w obszarach zurbanizowanych jest trudność, z jaką dokonuje się przekształceń nierzadko niedoskonałej struktury przestrzennej miast. Jego przyczyną jest niedostatek skutecznych narzędzi prawnych temu służących, ale także niechęć władarzy w ingerencje w stosunki własnościowe, które mogłyby wywołać ewentualne konflikty czy nieprzychylny odbiór społeczny. Tymczasem działania w tej sferze zdają się koniecznością. Po pierwsze, bo są potrzebne lokalnym społecznościom, a po drugie, bo wyczerpują się możliwości modernizowania istniejących parków, placów i skwerów.

Odnotować więc należy nawet nieśmiałe działania o charakterze przemodelowania struktury przestrzennej, jakie dokonywały się w projektach rewitalizacyjnych w pomorskich miastach – np. wygospodarowanie przestrzeni wewnątrz kwartałowej na duży obszar zieleni w Malborku czy też „przebicia” nowych dróg pieszych (ułatwiających życie mieszkańcom) w Tczewie czy Debrznie. Bardziej znaczące są działania miasta Słupska w zakresie aktywnej gospodarki nieruchomości, które pozwalają wprowadzać na obszar rewitalizacji nowe miejskie inwestycje mieszkaniowe, przy okazji porządkując miejską przestrzeń i znacznie podnosząc jej jakość.

Z drugiej strony warto wskazać, że powyższy kierunek działań był zbieżny z intencjami ustawodawcy, który wyposażył ustawę o rewitalizacji w nadzwyczajne narzędzia, które w zasadniczej części służyć miały ułatwianiu przekształceń przestrzennych terenów zurbanizowanych jako jednemu z głównych nurtów rewitalizacji. W tym miejscu należy odnotować, że tylko dwa miasta w województwie pomorskim (mimo wysokiego odsetka GPR-ów) sięgnęły po te narzędzia podejmując uchwałę o Specjalnej Strefie Rewitalizacji (Słupsk, Rumia). Dodatkowo w Słupsku wszczęto procedurę opracowania Miejsowego Planu Rewitalizacji, choć dotąd tego procesu nie dokończono. Jak jednak zaznaczono powyżej nie przeszkadza to miastu w prowadzeniu aktywnej i ambitnej polityki przestrzennej na obszarze rewitalizacji.

Szersze rozpowszechnienie stosowania powyższych narzędzi może więc stanowić odpowiedź, a przynajmniej jej część, na pytanie o rozwiązania mające rozszerzać możliwości skutecznego osiągnięcia celów rewitalizacji w sferze przestrzennej. Druga

część odpowiedzi także bazuje na doświadczeniach Słupska, który rozpoczął opracowywanie masterplanu dla części obszaru rewitalizacji, na której dotąd interwencja rewitalizacyjna była mniej intensywna. Takie całościowe, a zarazem szczegółowe, z komponentem partycypacyjnym, podejście do planowania zmian na obszarze rewitalizacji lub jego fragmencie, jawi się najbardziej trafnym narzędziem programowania zintegrowanych działań rewitalizacyjnych. Warto, aby było podejmowane także w innych miastach prowadzących procesy rewitalizacji.

Trzecia część odpowiedzi odwołuje się do szczebla ogólnokrajowego i dotyczy potrzeby rozwijania formalnych narzędzi prowadzenia rewitalizacji. Sfera przestrzenna potrzebowałaby ich w szczególności. Warto więc wrócić do pierwotnych założeń, według których ustawa o rewitalizacji była tylko pierwszym etapem zmian (zapisano to wprost w Krajowej Polityce Miejskiej 2023) i zastanowić się m.in. nad rozbudowaniem zestawu instrumentów prawnych ułatwiających doskonalenie struktury przestrzennej obszarów rewitalizacji.

SFERA GOSPODARCZA

Podobnie jak w innych polskich województwach także w województwie pomorskim osiąganie celów rewitalizacyjnych w sferze gospodarczej natrafia na największe trudności. Z jednej strony jest to rezultatem procesów i zdarzeń zewnętrznych, wśród których wymienić należy pandemię COVID i pośrednio powiązany z nią trend przenoszenia się handlu i części usług do internetu, co osłabia warunki do prowadzenia biznesu w „realnym” obszarze rewitalizacji. Nie mniej istotny jest rozwój sieci sklepów dawniej zwanych dyskontowymi (które najczęściej „wysysają” życie z obszarów śródmiejskich) czy konkurencja ze strony małych sieciowych sklepów typu convenience czasami praktycznie uniemożliwiająca funkcjonowanie w sąsiedztwie innych punktów handlowych czy gastronomicznych.

Drugą przyczyną braku spektakularnych efektów w zakresie pobudzenia gospodarczego obszarów rewitalizacji jest to, że w programach rewitalizacji zasadniczo nie zaplanowano przedsięwzięć, które mogłyby przynieść spektakularne efekty. Generalnie planowanie rozwoju gospodarczego wywołanego interwencją publiczną jest trudne. Tym trudniejsze w przypadku ewentualnego łączenia pomysłów z finansowaniem z FE, w przypadku czego należy szczególną uwagę przyłożyć do kwestii pomocy publicznej oraz przedsięwzięć przynoszących zysk. Niełatwo było też znaleźć przedsiębiorców prywatnych, którzy widzieliby sens włączenia się w procesy rewitalizacji.

W rezultacie przy formułowaniu programów dominowało podejście, w ramach którego efektów w sferze gospodarczej spodziewano się w wyniku zmian społecznych i przestrzenno-technicznych, jakie dokonywać się będą na obszarze rewitalizacji. Ten

mechanizm nie całkiem się sprawdził, zwłaszcza, gdy dokonujące się zmiany nie były wystarczająco intensywne.

W świetle tych konstatacji przyszłe podejście do pobudzania przedsiębiorczości i ożywiania gospodarczego obszarów rewitalizacji powinno być głębiej przeanalizowane. Nie tylko na szczeblu miast, ale też regionalnym i krajowym. Należy zastanowić się nad nowymi typami działań i przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które mogłyby przynosić realne i odczuwalne efekty. Najpewniej wnioski z tych działań będą też prowadzić do propozycji rozszerzenia zestawu ustawowych narzędzi rewitalizacyjnych i możliwości działania. A to dlatego, że skuteczne wpływanie przez władzę publiczną na relacje gospodarcze na wydzielonym obszarze rewitalizacji nie może być oparte na instrumentach wyłącznie ograniczonych do tego obszaru (jak SSR i MPR). Ten tok myślenia został odzwierciedlony w działaniu podjętym w Tczewie, w którym na obszarze rewitalizacji zastosowano obniżenie w stosunku do innych części miasta stawki podatku od nieruchomości dla przedsiębiorców. Symptomatyczne, że było to rozwiązanie dość wyjątkowe w skali województwa i całego kraju. Z drugiej strony nie przyniosło ono spektakularnych rezultatów i nie było kontynuowane.

3.5.2. Nieprzewidziane efekty interwencji

Wystąpienie w wyniku realizacji programów rewitalizacji i wspierającej jej interwencji RPO WP znaczących efektów nieprzewidzianych w tych programach było mało prawdopodobne. Przede wszystkim ze względu na logikę funkcjonowania cyklu rewitalizacyjnego. Wraz z wynikającym z ustawy lub wytycznych obowiązkiem dokonywania regularnej oceny programu rewitalizacji nowe uwarunkowania i czynniki, w tym także istotne nieoczekiwane efekty, zarówno pozytywne jak negatywne, lub nowe wątki powinny zostać uwzględnione w treści programu. Jak przykładowo w Rumi, gdy na etapie formułowania GPR nie uznano rozbudowy zasobu mieszkaniowego gminy, za priorytetowe i wykonalne w tamtym czasie. Następnie podejście władz miasta ewoluowało w wyniku czego ten wątek włączono do GPR dodatkowo ustanawiając Specjalną Strefę Rewitalizacji jako mechanizm pozyskiwania poprzez prawo pierwokupu lokali do zasobu gminnego.

Chociaż są i przypadki odmienne. Jak wpisujące się w cele GPR spektakularne i ambitne działania, które jak władze Gdyni podkreślały, zrodzone w kontekście rewitalizacji, choć w GPR nie ujęte. Chodzi mianowicie o wzniesienie na podobszarze rewitalizacji Oksywie w 100% dostępnego (wręcz modelowego) budynku komunalnego z 30 mieszkaniami przy ul. Dickmana 30. Na tym miejscu stało wcześniej osiedle socjalne w budynkach barakowych, wielokrotnie wspomniane w diagnozie pogłębionej stanowiącej część GPR. Ta nowatorska inwestycja, niewątpliwie wyznaczająca kierunki w zakresie dostępności w

budownictwie komunalnym, stanowi „niespodziewany” efekt wdrażania rewitalizacji wspieranej przez środki RPO WP. Została sfinansowana z Pożyczki rewitalizacyjnej.

Oczywiście w wymiarze lokalnym wdrażanie programów rewitalizacji wywołało szereg efektów, które nie były wprost wskazane w treści programów rewitalizacji. Należy jednak wziąć pod uwagę, że programy standardowo zmierzały do pobudzenia aktywności mieszkańców, integracji lokalnych społeczności, rozwoju przedsiębiorczości, przyciągnięcia inwestorów, uruchomienia lokalnych potencjałów. W tej sytuacji wszystkie działania, inicjatywy, inwestycje, które choćby zaistniały pośrednio na bazie procesów uruchomionych przez program rewitalizacji, traktować można jako zaplanowane efekty tego programu.

Wśród tego typu sytuacji wymienić można przykładowo:

- podejmowanie przez wspólnoty mieszkaniowe z obszarów rewitalizacji (np. Malbork, Tczew), które nie otrzymały dofinansowania z RPO WP lub otrzymały środki w ograniczonej wysokości, działań remontowo-modernizacyjnych w celu „dopasowania” się do już wyremontowanych sąsiednich kamienic lub kontynuowania własnej inwestycji wykonanej z udziałem FE,
- powołanie lokalnego stowarzyszenia przez mieszkańców, którzy byli zaangażowani we wdrażanie rewitalizacyjnego projektu zintegrowanego w Czarnem,
- rozbudzenie przez prowadzenie rewitalizacji aktywności miasta w poszukiwaniu inicjatyw prorozwojowych umożliwiających wsparcie i rozwinięcie tego procesu – tu wskazać należy Malbork i jego udział w sieci „Rewitalizacja” Partnerskiej Inicjatywy Miast oraz projekcie Urbact „Kairos”.

3.5.3. Wyprowadzenie obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego

Pytanie o to, w jakim stopniu tereny objęte działaniami rewitalizacyjnymi w RPO WP przestały stanowić obszary zdegradowane nastęrcza pewien kłopot przy próbie całościowej odpowiedzi. Wynika to z faktu, że trudno przeprowadzić przekrojową analizę, którą założono w raporcie metodycznym. W części miast prowadzących rewitalizację w oparciu o ustawę o rewitalizacji nie zakończył się okres, na jaki zostały uchwalone, w związku z czym brak było okazji do wykonania ponownej delimitacji obszarów zdegradowanych, a treść wykonanych ocen nie daje pełnej odpowiedzi w zakresie relacji obszaru rewitalizacji względem całego miasta (czy nadal mógłby zostać uznany za obszar zdegradowany). Ponadto zaledwie w kilku miastach, które wcześniej prowadziły rewitalizację w formule LPR (Malbork, Czarne, Czersk) dokonano formalnego wyznaczenia zasięgu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. W każdym z tych miast nowy obszar rewitalizacji w całości lub w znaczącej części obejmuje poprzedni

obszar rewitalizacji. Co oznacza, że mimo prowadzonych nawet intensywnych działań rewitalizacyjnych nie doprowadzono do zmiany relacji zróżnicowań wewnątrzmijskich, żeby wpłynęło to na pozabawienie dotychczasowego obszaru rewitalizacji charakteru obszaru zdegradowanego.

Podobne wnioski należy sformułować w odniesieniu do trzech miast prowadzących już od poprzedniej perspektywy budżetowej UE proces rewitalizacji w oparciu o przepisy ustawy o rewitalizacji, w których w ostatnim czasie dokonano zmiany zasięgu obszaru rewitalizacji. Miasta te to Gdańsk, Kartuzy i Nowy Dwór Gdański. Analizując te przypadki stwierdzono natomiast w analogicznym stanie faktycznym istotne różnice w podejściu miast do stosowania przepisów tej samej ustawy. Co wydaje się niepokojące, bo ustawa nie daje w danej sprawie pola do elastyczności. Dostrzec można więc deficyty w znajomości przepisów ustawy (która swoją drogą może wymagać nowelizacji w odniesieniu do problematyki zmiany uchwały o wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji). Nie dotyczy to zresztą tylko gmin, ale i nadzoru prawnego ze strony wojewody. Niezależnie od tego, o jaką interpretację przepisów się oparto, bardzo potrzebna wydaje się szersza debata w gronie regionalnym, a może krajowym na temat tego, jak należy stosować przepisy ustawy o rewitalizacji w przypadkach takich, jak ten, a więc wtedy, gdy ustawa nie odnosi się wprost do danej sytuacji.

Istotna rozbieżność polega na tym, że w Gdańsku pod koniec okresu, na który zakreślono GPR uznano, że proces rewitalizacji nie został sfinalizowany (czyli – w uproszczeniu - obszar rewitalizacji nadal jest zdegradowany) i konieczna jest aktualizacja GPR obejmująca wydłużenie okresu jego wdrażania o 7 lat. Przedtem jednak zmodyfikowano uchwałę w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji nieznacznie powiększając obszar rewitalizacji o rejon oruńskich kolonii mieszkaniowych.

Tymczasem w Kartuzach posłużono się art. 22 ust. 4 ustawy o rewitalizacji nakazującym uchylene uchwały o GPR w sytuacji, gdy w ramach oceny aktualności i stopnia realizacji GPR stwierdzono, że cele rewitalizacji zostały osiągnięte. Taki wniosek zawarto w ocenie dokonanej w Kartuzach. Podważa go jednak fakt, że niedługo potem ponownie wyznaczono obszar rewitalizacji w Kartuzach i obszar ten objął poprzedni obszar rewitalizacji, dla którego niewiele wcześniej stwierdzono, że cele rewitalizacji zostały osiągnięte.

Jako uzupełnienie należy odnotować, że w Nowym Dworze Gdańskim dokonano podjęcia nowej uchwały o wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji (również obejmującego poprzedni zasięg obszaru) nie dokonując oceny GPR, w związku z czym odnieść można wrażenie, że podjęto w tym wypadku arbitralną decyzję. Szczegółowo opisano powyższe przypadki, aby zasygnalizować, że istnienie tak znacznych rozbieżności w interpretowaniu i stosowaniu przepisów ustawy przez gminy

może rodzić komplikacje w dalszym prowadzeniu procesów rewitalizacji oraz rodzić spory i nieporozumienia oraz kłopoty formalne.

3.6. Finansowanie procesu rewitalizacji i osiągnięte efekty

W podrozdziale odpowiedziano na pytanie:

Jakie są efekty wdrażania instrumentów finansowych w zakresie rewitalizacji w RPO WP? Jaka jest skuteczność wsparcia tych instrumentów w odniesieniu do celów Programu? Czy produkt (Pożyczka rewitalizacyjna) odpowiedział na faktyczne potrzeby wsparcia występujące w regionie?

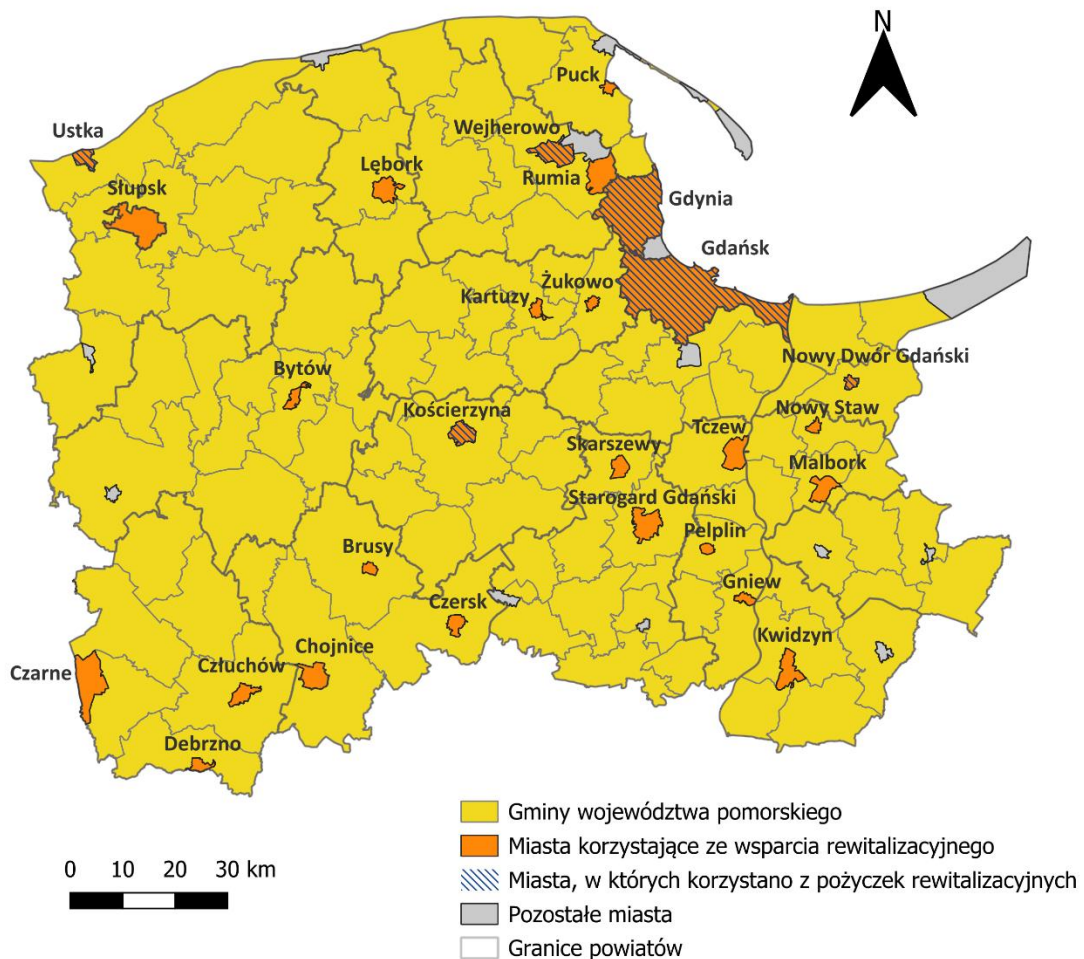
Czy i w jakim stopniu w ramach programów rewitalizacji realizowane/ zrealizowane były projekty współfinansowane z innych źródeł?

Zgodnie z Umową Partnerstwa (UP), czyli z dokumentem określającym strategię funduszy europejskich w Polsce w latach 2014-2020, środki z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych nie miały zastępować krajowych środków publicznych, ale stanowić ich uzupełnienie. Odnosząc się do zasady dodatkowości, w treści UP wskazano, że celem środków pochodzących z UE jest wywołanie w kraju tzw. „efektu dźwigni”, czyli sprzyjanie zaangażowaniu sektora publicznego i prywatnego w realizowanie działań współfinansowanych ze środków UE. W dokumencie tym wskazano również, że celem stosowania zasady dodatkowości jest zapobieganie wypierania środków krajowych przez środki wspólnotowe.

W świetle powyższych założeń tym bardziej zasadna jest ocena czy i w jakim stopniu wynikające z programów rewitalizacji projekty były współfinansowane ze źródeł nie pochodzących ze środków RPO WP. Istotną przy dokonaniu tej oceny jest analizaindykatywnych ram finansowych projektów rewitalizacyjnych zidentyfikowanych w programach rewitalizacji znajdujących się w Wykazie programów rewitalizacji gmin województwa pomorskiego przyjętym przez Zarząd Województwa Pomorskiego.

Rysunek 7. Miasta w województwie pomorskim, które realizowały Zintegrowany projekt rewitalizacyjny oraz na ich terenie korzystano ze wsparcia w ramach Pożyczki rewitalizacyjnej

Źródło: opracowanie własne

W poniższym zestawieniu zaprezentowano szacunkowe zestawienie zakładanych kosztów realizacji podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w zdecydowanej większości gmin korzystających ze wsparcia RPO WP. W zestawieniu tym nie uwzględniono kosztów przedsięwzięć rewitalizacyjnych w Wejherowie, Nowym Dworze Gdańskim i Kościerzynie, ponieważ nie było to możliwe ze względu na sposób prezentacji danych finansowych. Analizując poniższe dane, należy również zwrócić uwagę na fakt, że ma ono charakter szacunkowy i ramowy ze względu na niejednorodność

podejście autorów programów rewitalizacji do prezentowania danych na temat kosztów realizacji przedsięwzięć oraz definiowania źródeł ich finansowania¹¹.

W zestawieniu uwzględniono tylko koszty podstawowych projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Takie podejście jest zasadne, ponieważ to projekty podstawowe stanowią priorytet dla władz publicznych i mieszkańców przy prowadzeniu procesu rewitalizacji i są w pierwszej kolejności realizowane. Potwierdzają to doświadczenia samorządów w innych częściach kraju.

Jak wynika z poniższego zestawienia, w analizowanych programach rewitalizacji przyjęto, że ponad połowa środków na realizację podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych będzie pochodziła z Funduszy Europejskich, w przeważającej części ze środków RPO WP. Należy również mieć na uwadze, że część środków własnych z budżetów gmin została wyasygnowana na wkłady własne do projektów współfinansowanych z RPO WP. Było to ponad 100 mln zł, czyli ponad ¼ środków własnych z budżetów gmin.

Na uwagę w poniższym zestawieniu zasługuje niewielkie wykorzystywanie środków krajowych. Nawet przy założeniu, że niektóre samorzady w zestawieniach inedykatywnych ram finansowych łączyły w tych samych rubrykach środki z budżetów gmin i środki z programów krajowych, istnieje w tym zakresie znaczny potencjał do pełniejszej realizacji zasady dodatkowości. W kolejnych perspektywach programowania istnieje także potrzeba dążenia do aktywniejszego angażowania środków partnerów spoza sektora publicznego. Świadczą o tym dane dotyczące wykorzystywania w celach rewitalizacji środków ze źródeł prywatnych, np. organizacji pozarządowych i wspólnot mieszkaniowych. Co istotne, ponad połowa z niemal 155 mln zł przewidzianych na rewitalizację z innych źródeł, w tym źródeł prywatnych, to środki przewidziane w „Gminnym Programie Rewitalizacji Miasta Słupsk 2017-2025+”.

¹¹ Ze względu na planowany zakres i źródła finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w omawianym zestawieniu uwzględniono dane z Gminnego Programu Rewitalizacji Gdańska w wersji z roku 2019, tj. przed aktualizacją tego dokumentu z roku 2024.

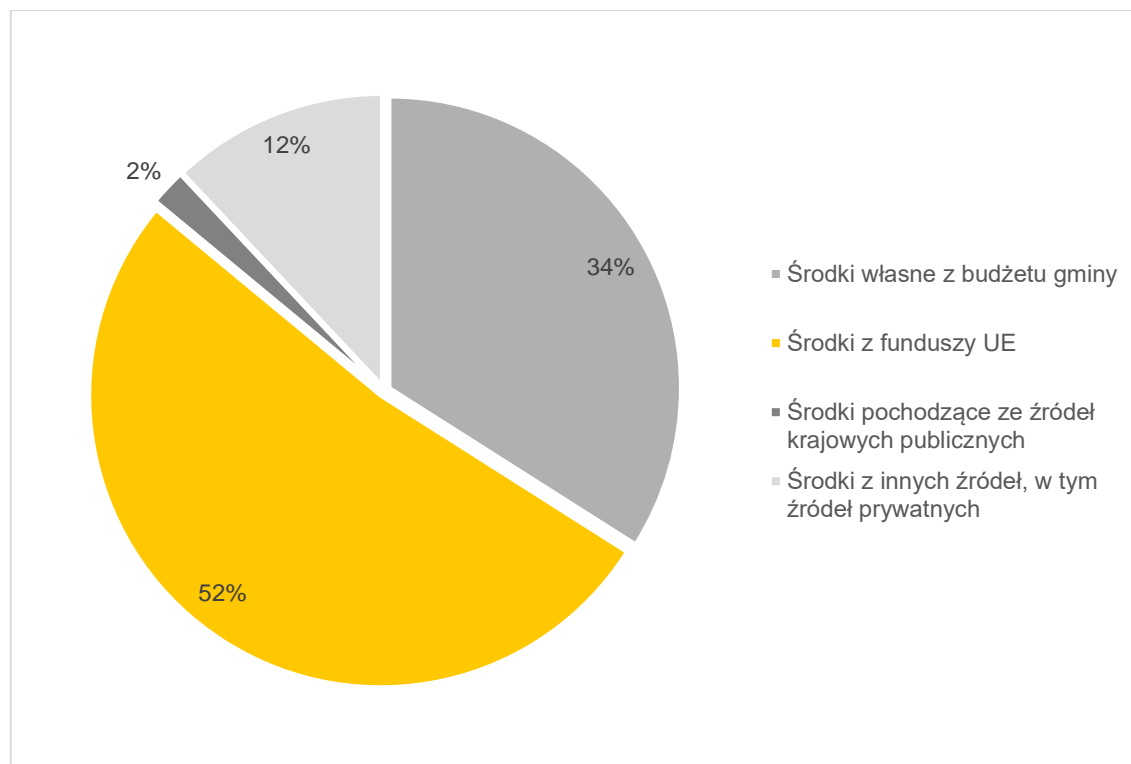

Tabela 4 Szacunkowe ramy finansowe projektów podstawowych wynikających z programów rewitalizacji umieszczonych w Wykazie programów rewitalizacji gmin województwa pomorskiego

	Środki własne z budżetu gminy	Środki z funduszy UE	Środki pochodzące ze źródeł krajowych publicznych	Środki z innych źródeł, w tym źródeł prywatnych	Suma
Przewidywane koszty (zł)	436 328 313 zł	661 152 017 zł	25 086 609 zł	154 801 304 zł	1 277 368 243 zł
Udział procentowy (%)	34%	52%	2%	12%	100%

Źródło: opracowanie własne

Wykres 28. Źródła finansowania podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych w programach rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z programów rewitalizacji znajdujących się w Wykazie zatwierdzonym przez Zarząd Województwa Pomorskiego (2021)

Powyższe zestawienie trafnie oddaje zatem podejście samorządów korzystających ze środków RPO WP do finansowania procesu rewitalizacji na ich terenie. Zakłada ono w przeważającej mierze oparcie procesu o Fundusze Europejskie i dopiero w dalszym kroku sięganie po montaż finansowe i inne źródła finansowania. Stanowi to szczególne wyzwanie w kontekście uwarunkowań systemowych i prawnych, wpływających na samodzielność finansową jednostek samorządu terytorialnego oraz rosnące koszty energii i usług. Kondycja finansowa praktycznie wszystkich JST w Polsce, w tym w województwie pomorskim, powoduje dalszy popyt na środki zewnętrzne na rewitalizację. Szczególnie mniejsze miasta niejednokrotnie jednoznacznie deklarują, że bez środków publicznych proces rewitalizacji może się zatrzymać albo znacznie spowolnić.

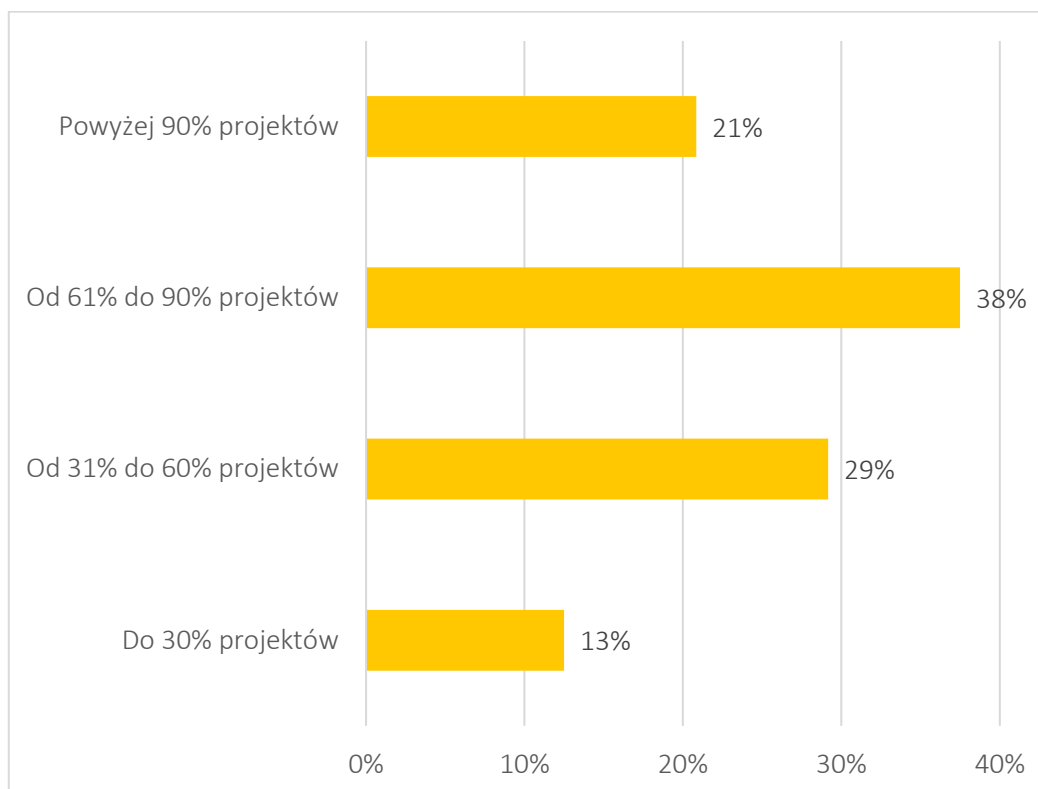
Jeśli chodzi o finansowanie działań rewitalizacyjnych z innych źródeł niż FE, to dostrzegalny jest podział miast na dwie grupy. W pierwszej z nich miasta postrzegały RPO WP jako podstawowe źródło finansowania procesu rewitalizacji. Nawet jeżeli w treści programu rewitalizacji zapisano znaczące przedsięwzięcia z „pozaunijnymi” źródłami finansowania, to ich realizacja była niepewna, a na pewno nie priorytetowa. Swoją finansowy udział takie samorzady starały się ograniczyć do koniecznego zakresu – wkładu własnego do przedsięwzięć współfinansowanych oraz finansowania relatywnie drobnych zadań niezbędnych z punktu widzenia całości programu.

Druga grupa miast, do której należą zwłaszcza miasta większe, w szczególności Słupsk i Gdynia, to te, które postrzegają rewitalizację jako jedną z polityk publicznych, które starają się wdrażać w zakresie swej działalności. Przy takiej optyce naturalne było traktowanie FE, a w szczególności RPO WP jako ważnego, ale nie wyłącznego, źródła finansowania rewitalizacji. Znaczące środki były przeznaczane także z budżetu miasta, ale poszukiwano też innych źródeł. Przykładowo Słupsk finansował inwestycje mieszkaniowe na obszarze rewitalizacji ze środków będących w dyspozycji Banku Gospodarstwa Krajowego, a na przedsięwzięcia rewitalizacyjne przeznaczył także środki z Rządowego Funduszu Polski Ład - Programu Inwestycji Strategicznych. Z kolei w Czarnem: niektóre projekty społeczne były realizowane w ramach EFS (ale poza środkami na rewitalizację w ramach projektów zintegrowanych); projekt „Zmieniamy Czarne na Zielone - modernizacja parku miejskiego oraz uporządkowanie terenów zielonych nad rzeką Czarnicą w Czarnem” zrealizowano ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w bezpośrednim sąsiedztwie OR i remontowanych budynków mieszkalnych.

Badanie ankietowe wśród przedstawicieli miast realizujących zintegrowany projekt rewitalizacyjny potwierdziły, że środki z RPO WP były dla wielu miast kluczowe przy prowadzeniu polityki rewitalizacyjnej. Blisko 60% badanych sfinansowało ponad 60% projektów wpisanych do programów rewitalizacji właśnie z tego źródła.

Wykres 29 . Projekty wpisane na listę przedsięwzięć w ramach Programu Rewitalizacji, zrealizowanych ze środków RPO WP

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI mixed mode z przedstawicielami JST korzystającymi ze wsparcia na projekty rewitalizacyjne (N=24)

Na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego, ustalono, że 50% miast udało się pozyskać dofinansowanie na realizację działań rewitalizacyjnych ze źródeł krajowych, a w 8% miast także w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego.

Pośród źródeł krajowych, z których udało się pozyskać wsparcie na działania rewitalizacyjne badani wymieniali najczęściej:

- Rządowy Fundusz Polski Ład -Program Inwestycji Strategicznych tzw. Polski Ład,
- Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg,
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków,
- Programy finansowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW)

- Inne środki ministerialne (w tym Ministra Finansów oraz Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej).

Dodatkowo część badanych wskazywało, że działania finansowane były również z innych źródeł takich jak środki prywatne wspólnot mieszkaniowych, środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, czy Programu Urbact.

Na terenie województwa pomorskiego nie zaistniała natomiast sytuacja znana z innych województw, że niektóre z miast finansowały przedsięwzięcia rewitalizacyjne z Funduszy Norweskich w ramach środków otrzymanych w Programie Rozwój Lokalny. Stało się tak choćby z tego powodu, że żadne miasto z województwa nie zostało zakwalifikowane do tego programu.

Szczególna sytuacja dotyczyła „Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Gdańska na lata 2017-2023”. Został on sformułowany w taki sposób, że zasadniczo dotyczył jedynie zadań, przewidzianych do współfinansowania z FE. W jego treści wspomniano wprawdzie o największym w kraju rewitalizacyjnym projekcie PPP, jaki był przewidziany do realizacji na obszarze rewitalizacji, wyraźnie jednak zaznaczając, że nie wchodzi w zakres GPR¹². W takim przypadku od strony formalnej nie było warunków do finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych ze źródeł innych niż pochodzące z Unii Europejskiej. Faktycznie jednak na obszarze rewitalizacji miały miejsce znaczące przedsięwzięcia wpisujące się w kontekst rewitalizacyjny, finansowane zarówno ze środków publicznych (duża inwestycja mieszkaniowa TBS), jak i prywatnych (np. Dwór Uphagena – inwestycja hotelowa nadająca nową funkcję i przywracająca blask ważnemu zabytkowi na podobszarze rewitalizacji Dolne Miasto). Wspomniana inwestycja PPP zanotowała za to spore opóźnienie i jej realizacja rozpoczęła się dopiero w ostatnim czasie. GPR Miasta Gdańsk został w 2024 r. zaktualizowany (poprzez wydłużenie do roku 2030) i w nowym brzmieniu uwzględnił także zadania, które będą finansowane z innych niż FE źródeł.

W odniesieniu do wyzwań związanych z finansowaniem rewitalizacji w województwie pomorskim za ważne doświadczenie należy uznać wdrożenie instrumentu finansowego w postaci Pożyczki rewitalizacyjnej. Ze względu na ograniczone środki przeznaczone na finansowanie zwrotne w tej formie (ok. 80 mln zł) trudno o jednoznaczną ocenę realnego zapotrzebowania na pożyczkę. Ocenę tę utrudnia także stosunkowo późne uruchomienie naboru wniosków na uzyskanie wsparcia pożyczkowego, co wpłynęło na

¹² Zapis dotyczy projektu PPP na Dolnym Mieście w Gdańsku. Dzięki projektowi partner prywatny spółka GGI Dolne Miasto zrealizuje inwestycje publiczne takie jak kompleks sportowy, remont bastionów czy modernizacja ulic i ciągów pieszo – rowerowych. W 12 lokalizacjach powstaną inwestycje mieszkaniowo-usługowe oraz usługowe.

sposób prowadzenia kampanii informacyjnej i nawiązywanie współpracy z Ostatecznymi odbiorcami Pożyczki (szersza analiza instrumentu finansowego Pożyczki rewitalizacyjnej znajduje się w rozdziale 4.2).

Efekty projektów rewitalizacyjnych finansowanych z Pożyczki co do zasady jednak przyczyniły się do osiągnięcia celów RPO WP, co świadczy o skuteczności tego mechanizmu. Jednym z efektów wdrażania instrumentu Pożyczki rewitalizacyjnej jest również budowanie wśród samorządów kompetencji do sięgania po niestandardowe finansowanie rewitalizacji, wykraczające poza wsparcie dotacyjne. Jest to kierunek, który należy rozwijać w kolejnych okresach programowania.

3.7. Podsumowanie i wnioski cząstkowe

- Województwo pomorskie zdecydowało się na określenie katalogu wskaźników obowiązkowych oraz fakultatywnych, których wykorzystanie miało przyczynić się do szczegółowej analizy sytuacji w mieście i w jego poszczególnych częściach. Do najczęściej diagnozowanych problemów w sferze społecznej na obszarach rewitalizacji należą ubóstwo lub niskie dochody mieszkańców oraz problemy rodzinno-wychowawcze. Najczęstszą przyczyną wyboru obszarów zdegradowanych i rewitalizacji w sferze gospodarczej było właśnie bezrobocie, w tym długotrwałe bezrobocie oraz niedostatecznie rozwinięta przedsiębiorczość. Wśród innych często pojawiających się problemów wskazać można niedostatecznie rozwiniętą bądź charakteryzującą się złą jakością infrastrukturę pieszo-rowerową, zły stan techniczny budynków czy występowanie zaniedbanych terenów zieleni.
- W zakresie działań społecznych podejmowanych w ramach Działania 6.1 najczęściej stosowanym rodzajem wsparcia było poradnictwo psychologiczne oraz psychospołeczne oraz warsztaty terapeutyczne i poradnictwo prawne. W odniesieniu do aktywizacji zawodowej najczęściej realizowanym rodzajem działań była organizacja staży, kursów i szkoleń oraz poradnictwo zawodowe. Zdaniem wszystkich respondentów, realizowane w ramach Działania 6.1 projekty wpłynęły na aktywizację osób i rodzin zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, jak i na zwiększenie zatrudnienia osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
- W przypadku Działania 6.2 projekty koncentrowały się na tworzeniu miejsc wsparcia w istniejących i nowopowstałych ośrodkach oraz na zapewnianiu usług dziennych asystentów i opiekunów osób z niepełnosprawnościami. Kluczowe działania ukierunkowane były również na wsparcie specjalistyczne (psychologiczne), zwiększanie umiejętności rodzicielskich oraz szeroko rozumiane wsparcie w bieżącym funkcjonowaniu rodzin. Realizowane projekty przyczyniły się do zwiększenia dostępności do usług społecznych.

- W przypadku Działania 8.1 największa część projektów obejmowała kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych i półpublicznych, renowację, rewaloryzację, przebudowę i remontami istniejącej zabudowy oraz budowę, rozbudowę i przebudowę podstawowej infrastruktury komunalnej. To właśnie w zakresie poprawy jakości przestrzeni publicznych badani zauważali największą zmianę na obszarach rewitalizacji.
- Przedstawiciele miast objętych badaniem wykazują ponadstandardową troskę o jakość rozwiązań przestrzennych i architektonicznych – wynika to z ich wypowiedzi, ale również jakości projektów, które zostały już wdrożone, co przejawia się w otrzymywanych przez nie nagrodach np. Nagrodzie Rocznej Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP), na najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w konkursie Towarzystwa Urbanistów Polskich. W wielu projektach zdecydowano się na zastosowanie konkursu architektonicznego. Badanie pokazało jednak, że jest to narzędzie trudne i czasochłonne, jednak wpływające na jakość przestrzeni i powinno być upowszechniane jako interesujący i wartościowy sposób działania. Nie można jednak ograniczać się wyłącznie do tej formuły - warto promować także inne metody dochodzenia do jakościowych rozwiązań przestrzennych, w szczególności włączające lokalnych interesariuszy.
- Działania rewitalizacyjne podjęte w ramach RPO WP przyczyniły się do podniesienia jakości rewitalizowanych przestrzeni. W wyniku podjętych działań zrealizowano szereg projektów oddziałujących na przestrzenie publiczne: powstały nowe skwery, zmodernizowane zostały parki, infrastruktura transportowa (w tym także chodniki). Projekty obejmowały także remonty elewacji budynków na obszarach rewitalizacji, co przyczyniło się do ogólnej poprawy estetyki. Z przeprowadzonych badań ankietowych wynika, że 82% badanych dostrzega prócz poprawy estetyki, stworzenie miejsc odpoczynku, terenów rekreacyjnych lub stref zabaw dla dzieci. Blisko 75% mieszkańców czuje się bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania. Niepokojącym jest jednak stopień dewastacji zrewitalizowanych przestrzeni, których nie odnawia się po zakończeniu okresu trwałości projektu. Problemem są także remonty utrzymaniowe infrastruktury, kiedy po okresie gwarancji samorządy nie usuwają uszkodzeń na tyle szybko by zapobiegać dalszej degradacji.
- Zrealizowane projekty rewitalizacyjne w niskim stopniu uwzględniały potrzeby osób z niepełnosprawnościami. Niektóre stworzone przestrzenie nie odpowiadają ich potrzebom np. przez zastosowanie nawierzchni utrudniającej poruszanie się osobom o ograniczonej mobilności. Brakuje rozwiązań skierowanych do osób niewidzących lub słabowidzących – brakuje linii naprowadzających czy pól uwagi. Schody trzeba pokonywać stromymi

podjazdami. W części budynków zastosowano niskiej jakości rozwiązania lub te rozwiązania po zakończeniu okresu trwałości nie działają (jak np. uszkodzona winda). Obserwowano także wzorcowe rozwiązania jak np. dostosowanie Teatru Nowego poprzez zastosowanie szeregu rozwiązań zwiększających dostępność czy rozwiązania zastosowane w malborskiej wieży ciśnień – gdzie dołożono wszelkich starań, aby w zabytkowym budynku osoby o ograniczonej mobilności mogły poruszać się po jak największej przestrzeni. Rekomenduje się, aby stosować w przyszłości wymogi audytów na etapie składania wniosku o dofinansowanie oraz po zaprojektowaniu rozwiązań przez architektów.

- Odnośnie do finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które nie znalazły się w zintegrowanych projektach rewitalizacyjnych, należy stwierdzić, że wszystkie samorządy realizujące pogramy rewitalizacji dążyły do komplementarności źródeł finansowania i nieopierania się tylko na zintegrowanych projektach rewitalizacyjnych. Dotyczyło to zarówno innych środków z Funduszy Europejskich (inne działania RPO, programy krajowe), jak i różnych instrumentów krajowych (program inwestycji strategicznych itd.). Można zatem uznać, że gminy starają się pozyskiwać środki z różnych źródeł, ale ich kondycja finansowa powoduje, że nie są one w stanie prowadzić rewitalizacji tylko własnymi środkami. Oznacza to konieczność dalszego wspierania rewitalizacji ze środków zewnętrznych – europejskich i krajowych, zarówno w formie dotacji, jak i pożyczek. Ponadto, należy mieć na uwadze, że środki europejskie są dostępne raz na kilka lat. Zasadne jest zatem stworzenie i rozwijanie krajowego instrumentu finansowania rewitalizacji, w którym środki byłyby dostępne w trybie ciągłym, a nie cyklicznie (raz na kilka lat) jak w Funduszach Europejskich. Dodatkowo, ponieważ rewitalizacja dotyczy wielu różnych aspektów i pojawiają się nowe krajowe i zewnętrzne źródła finansowania różnorodnych przedsięwzięć (np. integracja i usługi społeczne, mieszkalnictwo, klimat, kultura, seniorzy, dziedzictwo), niezbędne jest ciągłe, spójne i sprawne informowanie, zwłaszcza małych samorządów o możliwościach finansowania różnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

4. Ocena trafności, skuteczności i efektywności zastosowanych w RPO WP rozwiązań pod kątem wspierania realizacji celów Programu

4.1. Zintegrowany projekt rewitalizacyjny

W podrozdziale odpowiedziano na pytania:

Jak należy ocenić przyjęte podejście polegające na konieczności uzgodnienia zakresu projektów EFS i EFRR w rewitalizacji pomiędzy IZ RPO WP a miastami? Jakie korzyści i wyzwania wiązały się z takim rozwiązaniem? W jakim stopniu proces ten wpłynął na ostateczny kształt realizowanych projektów RPO WP i skuteczność osiągania celów Programu? Jakie wnioski na przyszłość można sformułować na podstawie tych doświadczeń?

W jakim zakresie wykorzystanie formuły projektów zintegrowanych (tj. łączących EFS i EFRR) wpłynęło/ wpłynie na rezultaty interwencji RPO WP? Jakie wnioski na przyszłość można sformułować na podstawie tych doświadczeń?

Ubiegając się o środki na działania rewitalizacyjne w ramach RPO WP miasta w woj. pomorskim musiały złożyć deklarację przystąpienia do przygotowania projektu oraz wyznaczyć obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji a następnie uzgodnić w trybie negocjacji zakres zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego. Miał on wynikać z programu rewitalizacji miasta i być możliwy do sfinansowania w ramach RPO WP (tj. wpisywać się w założone typy interwencji).

Jak wskazywano w dokumentach „przyjęcie formuły projektu zintegrowanego ma na celu zapewnienie spójności i efektywności podejmowanych działań oraz zapewnienie komplementarności pomiędzy finansowanymi z EFS i EFRR przedsięwzięciami”¹³.

Zintegrowany projekt rewitalizacyjny obejmował przynajmniej dwa projekty, które były ze sobą powiązane tematycznie i ukierunkowane na osiągnięcie wspólnego celu dzięki ich realizacji. Instytucja Zarządzająca RPO WP koordynowała selekcję projektów zintegrowanych m.in. poprzez wskazanie warunków wyboru i oceny wniosków o dofinansowanie projektu. Warto podkreślić, że działania finansowane z EFS miały charakter nadrzędny w porównaniu do tych z EFRR. Oznaczało to, że bez otrzymania dofinansowania na działanie z EFS nie była możliwa realizacja działania

¹³ Wytyczne programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w celu ubiegania się o środki finansowe w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020.

komplementarnego z EFRR. Jak podkreślali badani, takie rozwiązanie pokazywało miastom, że rewitalizację należy traktować jako kompleksowy proces, w którym przede wszystkim wspierani są mieszkańcy obszarów zdegradowanych, a wsparcie działań infrastrukturalnych ma przyczynić się do poprawy komfortu ich życia. Dodawano, że ukierunkowanie interwencji jedynie na działania inwestycyjne mogłoby sprawić, że rewitalizacja byłaby utożsamiana przez społeczność lokalną jedynie z takimi projektami i w takim przypadku trudno byłoby rozróżnić co jest działaniem rewitalizacyjnym, a co innym wsparciem finansowanym np. z Funduszy Europejskich.

Tak jak wspomniano, istotnym aspektem wyróżniającym pomorską rewitalizację była konieczność uzgodnienia pomiędzy miastem a IZ RPO WP w toku negocjacji zakresu zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego, który musiał być zgodny z SZOOP RPO WP. Zastosowanie takiej formuły było pomysłem wymagającym zarówno dla IZ RPO WP jak i dla ubiegających się o wsparcie miast. Departamenty Urzędu Marszałkowskiego były zobligowane zarówno do wspólnego uzgodnienia zakresów projektów, jak i kryteriów, które później służyły ich wspólnej ocenie strategicznej. Musiały również elastycznie podchodzić do późniejszych wyzwań związanych np. z opóźnieniem tempa realizacji działań infrastrukturalnych, pojawieniem się pandemii COVID-19.

Etap negocjacji zakresu zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego wymagał zaangażowania przedstawicieli Zespołu ds. rewitalizacji funkcjonującego w Urzędzie Marszałkowskim. W jego ramach odbywały się w miastach spotkania służące identyfikacji potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych, uświadamiające potencjalnych beneficjentów w zakresie znaczenia zintegrowania procesu rewitalizacji i możliwościach sfinansowania działań w ramach RPO WP.

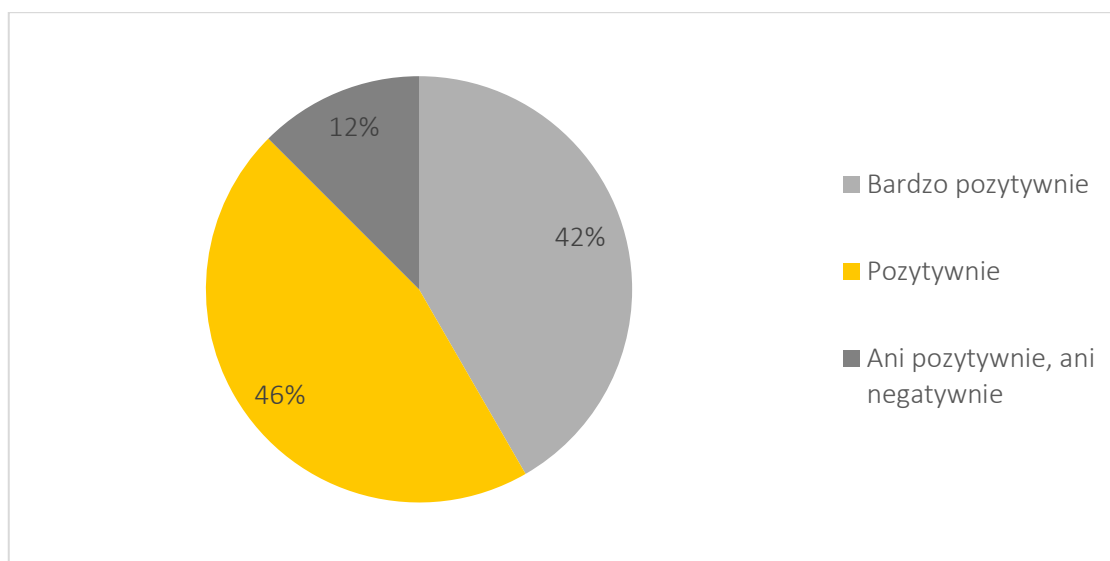
Jak wskazywano, szczególnie w miastach, które nie miały dotychczas doświadczeń w procesie rewitalizacji, nie było pełnego zrozumienia dla potrzeby zintegrowania działań inwestycyjnych z działaniami społecznymi. Praca wykonana przez przedstawicieli Zespołu ds. rewitalizacji w celu zwiększenia wiedzy na temat tego procesu doceniana jest przez samych beneficjentów, którzy przyznawali, że podjęcie działania zintegrowanego wpłynęło pozytywnie nie tylko na obszar rewitalizacji, ale na całe miasto. Konieczność podjęcia negocjacji z IZ RPO WP na temat zakresu projektów zintegrowanych wpłynęła w znaczącym stopniu na ich kształt i ich powiązanie ze zdiagnozowanymi problemami. W rozmowach zaznaczano także, że jest grupa bardziej świadomych miast, w których proces rewitalizacji jest z sukcesem prowadzony przez doświadczony zespół posiadający dużą wiedzę.

Podjęte przez Zespół ds. rewitalizacji działania należy uznać za istotne wsparcie miast w podejmowaniu decyzji i zwiększaniu zrozumienia procesu rewitalizacji, a co za tym idzie również w kreowaniu bardziej celowanej, ukierunkowanej na rozwiązywanie

problemów interwencji. Również przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego dzięki procesowi negocjacji z JST mogli w większym stopniu poznać potrzeby i zasoby miast.

Warto również zauważyć, że blisko 90% badanych przedstawicieli JST, które otrzymały wsparcie na realizację zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego ocenia bardzo pozytywnie lub pozytywnie współpracę z Urzędem Marszałkowskim w zakresie negocjacji zakresu zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych (Wykres 30).

Wykres 30. Ocena współpracy z Urzędem Marszałkowskim w zakresie negocjacji zakresu zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI mixed mode z JST, które otrzymały wsparcie na realizację zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego (N=24)

Zauważany był istotny wpływ wóldarza na zrozumienie roli procesu rewitalizacji w polityce rozwoju miasta oraz nadanie mu odpowiedniej rangi. Badani wskazywali, że szczególnie na początkowym etapie negocjacji można było zaobserwować miasta, które traktowały podejmowane działania jako istotne obciążenie dla pracy urzędu, a burmistrzowie czy prezydenci nie włączali się aktywnie w ich przebieg. Wyzwaniem dla części miast było także umiejscowienie procesu rewitalizacji w strukturze urzędu. Wspólne podejmowanie działań wymagających zaangażowania różnych komórek urzędu (jedynie w nielicznych miastach stworzono oddzielne departamenty/biura/wydziały, których priorytetem było wdrażanie działań rewitalizacyjnych) nie było dla wielu powszechne. Jednocześnie badani wskazują, że należy zastanowić się jak wspierać miasta, które nie rozumiały w pełni procesu rewitalizacji (w tym potrzeby zintegrowania działań) i za kluczowe w jej ramach nadal uważają inwestycje infrastrukturalne np. budowę kanalizacji czy remont drogi. Przygotowanie, a następnie wdrożenie programu rewitalizacji jest procesem wymagającym i obciążającym, a w przypadku chęci realizacji jedynie kilku inwestycji infrastrukturalnych wydaje się

zbędne. Należy w dalszym ciągu prowadzić działania edukacyjne uświadamiające liderów jak złożony jest proces rewitalizacji i skłonić do refleksji czy podołają temu zadaniu.

Istotne wyzwanie stanowił również etap wdrażania projektów zintegrowanych. Przyjęte założenie, że działania społeczne będą realizowane w obiektach sfinansowanych z EFRR nie zawsze było możliwe do spełnienia. W przypadku części miast przedłużający się okres budowy bądź modernizacji budynku (z różnych powodów: trudności z wyborem wykonawcy, wzrost cen, brak uzgodnień z konserwatorem zabytków) wpłynął na konieczność poszukiwania innych miejsc realizacji działań społecznych. Jak wskazywano „miasta nie chciały czekać kilka lat na to, żeby infrastruktura z EFRR powstała, więc zaczęli realizować, w uzgodnieniu z nami, projekty z EFS szybciej w innych lokalizacjach, aby wsparcie w postaci usług społecznych czy aktywizacji zawodowej było prowadzone”.

Dzięki zastosowaniu zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego, jak wskazywali badani, nastąpiła minimalizacja ryzyka, dotyczącego braku możliwości zapewnienia przestrzeni do prowadzenia projektów społecznych. Z drugiej strony wpłynęło to również uniknięcie sytuacji, w której stworzona infrastruktura do pełnienia funkcji społecznej, funkcjonowałaby bez wdrożenia komponentu działań nieinwestycyjnych. Podawano przy tym przykłady innych województw, w których brak podjęcia takiego założenia w procesie rewitalizacji skutkowało np. brakiem ożywienia budowanej infrastruktury społecznej bądź problemami z realizacją projektów o charakterze aktywizacyjno-integracyjnych.

Jednocześnie część badanych zauważała, że ścisłe stosowanie wymogu konieczności budowy/modernizacji infrastruktury na obszarze rewitalizacji nie zawsze było korzystne dla samego miasta. Identyfikowane przez rozmówców były przypadki, gdy na obszarze rewitalizacji bądź w niewielkim oddaleniu od niego istniały już budynki, które można było wykorzystać i prowadzić w ich wnętrzach działania społeczne. Istnieją obawy, że część obiektów została „przeskalowana”, a w przypadku braku znalezienia środków na realizację dalszych projektów społecznych może nie być efektywnie wykorzystywana zgodnie z początkowym założeniem, co może doprowadzić do zaistnienia potrzeby znalezienia dla nich zupełnie innych funkcji.

Podsumowując, zarówno przyjęte podejście polegające na konieczności uzgodnienia zakresu projektów EFS i EFRR w rewitalizacji pomiędzy IZ RPO WP a miastami, jak i wykorzystanie formuły projektów zintegrowanych, należy uznać, za skuteczne i trafne z punktu widzenia efektywności prowadzenia polityki rewitalizacyjnej.

Badanie pokazało, że decyzja o wspieraniu rewitalizacji poprzez projekty zintegrowane spowodowała realną kompleksowość i prawdziwie zintegrowane działania rewitalizacyjne w miastach. Uruchomiło to realizację złożonych i ambitnych

przedsięwzięć dot. spójności społecznej, których w niektórych miastach, bez zastosowania projektów zintegrowanych, nie byłoby w tej skali lub nie byłoby w ogóle.

W przyszłości należy zastanowić się, czy tryb negocjacji zakresu zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych nie powinien różnić się w zależności od stopnia zaawansowania i zaangażowania miasta w proces rewitalizacji, aby pozwolić na większą swobodę w jego kształtowaniu. Dodatkowo, sugerowana jest większa elastyczność w zakresie formuły projektów zintegrowanych, aby wykorzystywać w większym stopniu posiadaną już przez miasta infrastrukturę.

4.2. Skuteczność instrumentu finansowego i jego komplementarność

W podrozdziale odpowiedziano na pytanie:

Jaka jest skuteczność i efektywność instrumentów finansowych w rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich? W jakim stopniu wsparcie pozadotacyjne uzupełnia interwencję RPO WP w formie dotacji?

W ramach wdrażania RPO WP podpisano 15 umów inwestycyjnych na projekty wsparte z instrumentu finansowego w postaci Pożyczki rewitalizacyjnej. Inwestycje finansowane z Pożyczki rewitalizacyjnej zostały zrealizowane w gminach różnej wielkości, położonych w różnych częściach województwa pomorskiego. Pośrednikiem finansowym udzielającym pożyczek na przedsięwzięcia rewitalizacyjne w ramach RPO WP był Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), a podmiotem wspierającym – Agencja Rozwoju Pomorza (ARP).

Województwo pomorskie było jednym z czterech regionów w kraju, w których zdecydowano się na wykorzystanie instrumentu zwrotnego w postaci Pożyczki rewitalizacyjnej. Obok województwa pomorskiego, instrument ten wykorzystano w województwach mazowieckim, śląskim oraz wielkopolskim. Jest to kolejny dowód potwierdzający wyjątkową otwartość i zdolność Instytucji Zarządzającej RPO WP do testowania niestandardowych rozwiązań dających potencjał do poprawiania jakości życia mieszkańców na obszarach zdegradowanych.

Zgodnie z zasadami naboru wniosków na uzyskanie wsparcia pozadotacyjnego na kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne (OP 8: Konwersja, Działanie 8.2.) zakres projektów możliwy do wsparcia w formie Pożyczki rewitalizacyjnej dotyczył: „przedsięwzięć ujętych w Programie rewitalizacji, obejmujących w szczególności rewaloryzację, modernizację i adaptację istniejącej zabudowy, zagospodarowanie przestrzeni publicznych oraz dostosowanie budynków do funkcji społecznych, gospodarczych, rekreacyjnych, kulturalnych i edukacyjnych”. W toku wdrażania

instrumentu finansowego w postaci Pożyczki rewitalizacyjnej dopuszczono również możliwość finansowania przedsięwzięć leżących poza zdegradowanymi obszarami objętymi Programem rewitalizacji oraz przedsięwzięć polegających na budowie nowych obiektów. W zasadach naboru wniosków wskazano również, że zadania inwestycyjne realizowane w ramach Projektów powinny przyczyniać się w sposób kompleksowy do rozwiązywania problemów zdiagnozowanych w ramach Programu rewitalizacji.

Jednym z kryteriów branych pod uwagę przy ocenie wniosków i ustalaniu wysokości oprocentowania Pożyczek rewitalizacyjnych był natomiast wskaźnik społeczny. Przy jego ocenie brano pod uwagę niekomercyjne elementy projektów i ich oczekiwane efekty społeczne.

Szczegółowe przesłanki w zakresie stosowania instrumentów finansowych w ramach RPO WP opisano w „Strategii Inwestycyjnej dla Instrumentów Finansowych w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020”, stanowiącej załącznik nr 2 do Uchwały nr 1243/193/16 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 1 grudnia 2016 r. (dokument podlegał aktualizacji w toku wdrażania RPO WP). Opisana w tym dokumencie koncepcja wykorzystania Pożyczki dla osiągnięcia celów RPO WP w zakresie rewitalizacji zakładała powiązanie celu komercyjnego wspieranych przedsięwzięć z efektem społecznym. Jako główną przesłankę zastosowania instrumentu finansowego w postaci Pożyczki rewitalizacyjnej wskazano „zachęcenie szerokiego katalogu potencjalnych odbiorców do podejmowania przedsięwzięć realizujących cele strategiczne województwa (wsparcie inwestycji związanych z rewitalizacją zdegradowanych obszarów miast, efektywnością energetyczną budynków oraz budową instalacji wytwarzających energię ze źródeł odnawialnych)”.

Biorąc pod uwagę katalog podmiotów, które skorzystały z pożyczki rewitalizacyjnej, należy ocenić, że powyższe założenie zostało częściowo zrealizowane. Z Pożyczki rewitalizacyjnej skorzystało bowiem 13 podmiotów (2 z nich – TBS Motława i Gmina Nowy Dwór Gdański – zrealizowały po dwie inwestycje): 4 gminy; 2 starostwa powiatowe; Województwo Pomorskie; 2 podmioty prywatne; muzeum (gminna jednostka organizacyjna); uczelnia; 2 spółki prawa handlowego z udziałem gminy. Z jednej strony zatem należy stwierdzić, że katalog podmiotów korzystających z Pożyczki rewitalizacyjnej był zróżnicowany. Z drugiej jednak, wiele podmiotów, które potencjalnie mogły sięgnąć po środki z Pożyczki rewitalizacyjnej, nie skorzystało z takiej możliwości (związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, instytucje edukacyjne, instytucje rynku pracy, kluby sportowe, organizacje pozarządowe, instytucje pomocy i integracji społecznej, instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe). Ponadto, aż 6 z 15 projektów było realizowanych w Gdańsku. W wypadku ponownego wdrażania instrumentów zwrotnych w celu wspierania rewitalizacji **należy**

zatem dążyć do stworzenia warunków zachęcających różne grupy potencjalnych Ostatecznych odbiorców z różnych części województwa do korzystania z Pożyczki rewitalizacyjnej.

Analiza założeń i efektów wdrażania projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych z Pożyczki rewitalizacyjnej prowadzi do wniosku, że w większości przypadków wykorzystanie środków z Pożyczki pozytywnie lub bardzo pozytywnie wpłynęło na kompleksowe przekształcenia obszarów rewitalizacji. Świadczy to o, co do zasady, wysokiej skuteczności i efektywności instrumentu Pożyczki rewitalizacyjnej w rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich. W ponad połowie przypadków wsparcie w formie instrumentu zwrotnego stanowiło istotne uzupełnienie interwencji RPO WP w formie dotacji.

Wśród projektów, które przyniosły trwałe efekty i przyczyniły się do osiągnięcia celów procesu rewitalizacji należy wymienić w szczególności:

- Projekty Reduta Wyskok 6 AB i „Reduta Wyskok 4/5” (Rewitalizacja budynku mieszkalnego z przełomu XIX i XX wieku na Dolnym Mieście w Gdańsku wraz ze zmianą sposobu użytkowania) realizowane przez Towarzystwo Budownictwa Społecznego "Motława" Sp. z o.o. Przy wdrażaniu projektów realizowanych ze środków Pożyczki rewitalizacyjnej w ramach RPO 2014-2020 cenne były doświadczenia TBS „Motława” z wykorzystania instrumentu JESSICA. Dzięki wsparciu zwrotnemu zasilonemu środkami z Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013 TBS zmodernizowało bowiem budynek przy ul. Reduta Wyskok 2. Kontynuacja pomocy zwrotnej oferowanej przez program regionalny w latach 2014-2020 wspierała zatem realizację zasady komplementarności międzyokresowej. Środki z Pożyczki umożliwiły ponowne zagospodarowanie zabytkowych budynków i wsparły rozwijanie funkcji usługowej na Dolnym Mieście. Stanowiły także odpowiedź na potrzeby lokalowe Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Gdańsku oraz organizacji społecznych działających na Dolnym Mieście.
- Projekt „Centrum Integracji Społecznej "Wodne Ogrody" w Wejherowie realizowany przez Gminę Miasta Wejherowo”. W ramach projektu przywrócono funkcje społeczne i integracyjne na terenie dawnego basenu miejskiego. Jest to miejsce o bardzo istotnym znaczeniu dla mieszkańców i lokalnej tożsamości.

Rysunek 8 Zmodernizowana przestrzeń Centrum Integracji Społecznej "Wodne Ogrody" w Wejherowie

Źródło: Urząd Miasta Wejherowo

- Projekt „Budowa budynku komunalnego wielorodzinnego przy ulicy Dickmana w Gdyni-Oksywie” realizowany przez Gminę Miasta Gdyni. Choć środki z Pożyczki rewitalizacyjnej nie były pierwotnie zaplanowane w ramach procesu rewitalizacji, umożliwiły wybudowanie pierwszego od dawna nowego wielorodzinnego budynku komunalnego w Gdyni. Stanowiło to istotną część sprawnej i skutecznej odpowiedzi na jeden z głównych problemów na obszarze rewitalizacji. Dotyczył on warunków życia i zamieszkania osób oraz rodzin szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne.

Rysunek 9. Dawne parterowe budynki przy ul. Dickmana w Gdyni

Źródło: Urząd Miasta Gdyni

Rysunek 10. Nowy wielorodzinny budynek komunalny wybudowany ze środków z
Pożyczki rewitalizacyjnej

Źródło: Urząd Miasta Gdyni

- Projekty „Rozwój aktywności kulturalnej i społecznej poprzez utworzenie Centrum Wystawienniczego i Multimedialnego dla lokalnego środowiska mieszkańców oraz stworzenie warunków do prowadzenia zajęć fitness oraz poszerzenie oferty usługowej w ramach rewitalizacji Górnego Miasta w Skórczu”, a także „Stworzenie nowoczesnych warunków dla prowadzenia szkoleń, konferencji i rekreacji wraz z zapleczem hotelowo - gastronomicznym w ramach rewitalizacji Górnego Miasta w Skórczu” realizowane przez Rent Inwest Galeria Bursztynowa Sp. z o.o. oraz Trio Center Sp. z o.o. Dzięki projektom nadano nowe funkcje dawnym terenom pofabrycznym, poprzez ożywienie gospodarcze i wspieranie integracji oraz rozwijanie oferty społeczno-kulturalnej dla mieszkańców sąsiednich osiedli.
- Projekt „Przebudowa i rozbudowa budynku magazynowego wraz ze zmianą sposobu użytkowania na Usteckie Centrum Usług Społecznych w Ustce przy ul. Wiejskiej” realizowany przez Gminę Miasto Ustka. Dzięki środkom z Pożyczki rewitalizacyjnej zaadaptowano na cele rewitalizacji i realizacji działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu niszczący budynek magazynowy. W przypadku braku środków z Pożyczki budynek ten nie zostałby wyremontowany ze względu na swoją lokalizację i prawne uwarunkowania dotyczące możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych na rewitalizację.

Rysunek 11 Uczestnicy zajęć w Usteckim Centrum Usług Społecznych

Źródło: Urząd Miasta Ustka

W każdym z powyższych przypadków środki z instrumentu finansowego w postaci Pożyczki rewitalizacyjnej umożliwiły realizację konkretnych inwestycji lub przyczyniły się do ich znacznego przyspieszenia.

Sprawnemu przechodzeniu od fazy aplikowania do realizacji inwestycji sprzyjała dobra w ocenie Ostatecznych odbiorców współpraca z pośrednikiem finansowym (BGK) i podmiotem wspierającym (ARP). Ocenę tej współpracy adekwatnie podsumowuje wypowiedź przedstawicielki jednej z gmin korzystających z Pożyczki:

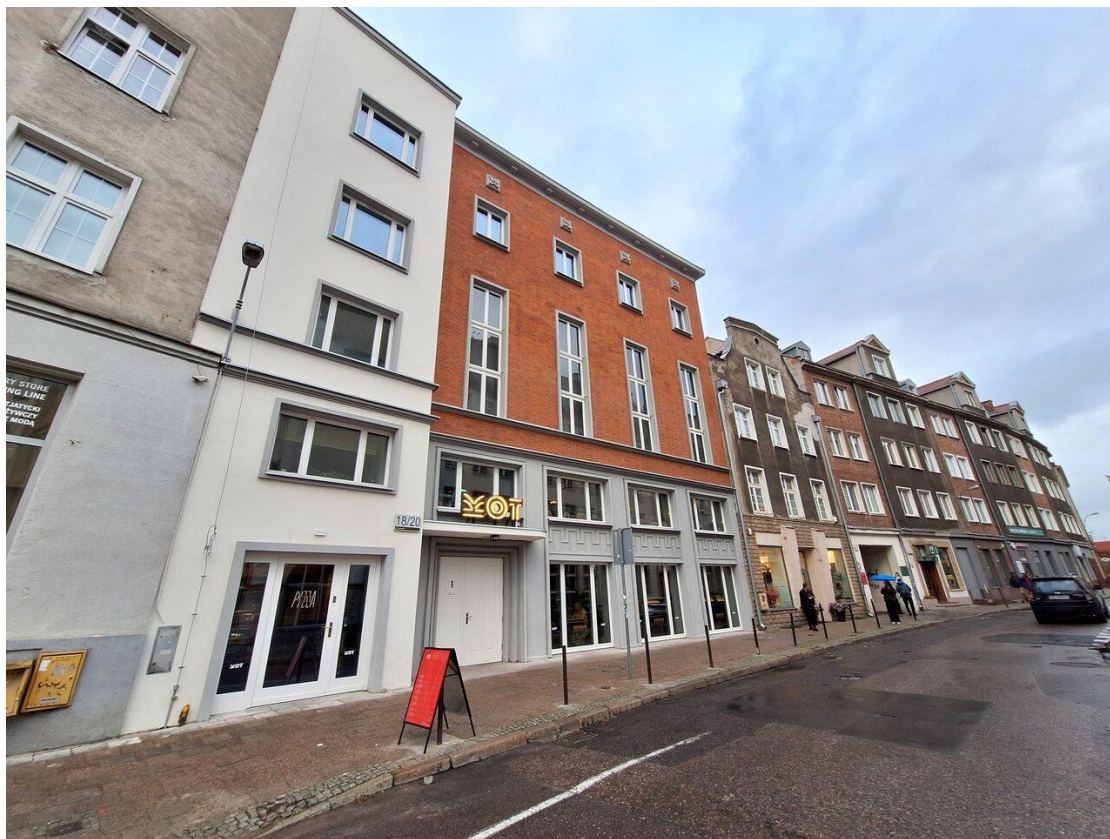
„We współpracy z ARP nie było tak naprawdę żadnych istotnych problemów. Komunikacja przebiegała sprawnie, odpowiedzi na nurtujące nas pytania były od razu udzielane. Osoby z Agencji bardzo fajnie nakierowały nas i wspomagały w procesie upewnienia się, czy możemy aplikować o zakres, który nas interesował”.

Zanim jednak doszło do współpracy z Ostatecznymi odbiorcami, BGK i w szczególności ARP były odpowiedzialne za prowadzenie kampanii informacyjnej i poszukiwanie podmiotów zainteresowanych skorzystaniem z tego instrumentu. Jak pokazują doświadczenia tych instytucji, nie było to zadanie łatwe, m.in. ze względu na ograniczenia dotyczące wysokości pożyczki oraz pierwotny wymóg zlokalizowania inwestycji finansowanych z Pożyczki na obszarze rewitalizacji. Ograniczeniem była także niewielka liczba prywatnych inwestorów gotowych do realizacji przedsięwzięć na obszarach rewitalizacji.

Powyższe trudności doprowadziły do sfinansowania ze środków Pożyczki rewitalizacyjnej inwestycji, które nie wpisywały się w założenia procesu rewitalizacji zgodnie z rozumieniem przepisów ustawy o rewitalizacji. Przykładem takiej inwestycji jest np. Modernizacja i wyposażenie nieruchomości przy ul. Garncarskiej 18/20 w Gdańsku. Chociaż sam fakt modernizacji tego obiektu, ważnego dla lokalnej tożsamości (miejsce funkcjonowania „kultowego” klubu „Rudy Kot”), należy ocenić pozytywnie, to jednak trudno w tym przypadku wykazać faktyczne powiązania tej inwestycji z celami gminnego programu rewitalizacji.

Rysunek 12 Zmodernizowany budynek przy ul. Garncarskiej 18/20 w Gdańsku

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

Wyzwaniem w zakresie pozyskiwania Ostatecznych odbiorców pożyczki były również przesunięcia pomiędzy okresem kwalifikowalności wydatków w ramach inwestycji a okresem wdrażania instrumentu. Ze względu na przesunięcie wdrażania Funduszy Europejskich w okresie 2014-2020, nabór wniosków na projekty finansowane z Pożyczki rozpoczął się dopiero na początku 2019 roku. Doprowadziło to do sytuacji, w której niemożliwa lub znacznie utrudniona była realizacja inwestycji będących dopiero na wstępnym etapie przygotowania. W związku z tym harmonogram realizacji inwestycji nie wpisywał się w nieprzesuwalny okres kwalifikowalności ponoszonych wydatków.

Źródłem cennych doświadczeń w kontekście aplikowania o środki z Pożyczki rewitalizacyjnej przez prywatne podmioty jest z kolei proces roboczych ustaleń i weryfikacji założeń dwóch projektów zrealizowanych w Skórczu. Proces ten wskazuje na różnice w rozumieniu przez różne podmioty celów i oczekiwanych efektów inwestycji finansowanych z Pożyczki rewitalizacyjnej.

Ważne i wartościowe w kontekście dalszego wspierania rewitalizacji w województwie pomorskim są kapitał instytucjonalny i wykształcone mechanizmy współpracy na linii BGK i ARP. Uznania wymaga też, inne niż w przypadku pozostałych województw wdrażających instrument Pożyczki rewitalizacyjnej w okresie programowania 2014-

2020, podejście dopuszczające w województwie pomorskim budowanie z tych środków nowych obiektów. Umożliwiło to m.in. budowę wielorodzinnego budynku komunalnego na gdyńskim Oksywiu. Inwestycja taka ze względu na ograniczenia formalne nie mogłaby powstać w innych województwach.

Istniejące doświadczenia dowodzą zatem, że **istnieje potrzeba kontynuacji wsparcia rewitalizacji w województwie pomorskim z wykorzystaniem środków zwrotnych**. Ze względu na charakter wykorzystywanych środków, projekty realizowane z instrumentów zwrotnych wymagają bowiem szczegółowego planowania i przygotowania. Opisanie powyżej wnioski z wdrażania projektów finansowanych ze środków z Pożyczki rewitalizacyjnej dowodzą, że projekty te charakteryzowała w większości wysoka efektywność. Oznacza to, że koszty ich realizacji były relatywnie niewielkie w odniesieniu do osiągniętych efektów, a w szczególności realizacji społecznych celów procesów rewitalizacji. Stanowi to dobry poligon doświadczalny w perspektywie stopniowego ograniczania środków z polityki spójności przysługujących Polsce. Planując interwencję w tym zakresie, należy jednak uwzględnić liczne wnioski dotyczące wdrażania instrumentu Pożyczki rewitalizacyjnej w ramach RPO WP.

4.3. Zaangażowanie partnerów

W podrozdziale odpowiedziano na pytania:

Jakie znaczenie dla efektów interwencji ma/ miało zaangażowanie partnerów w projektach RPO WP? Czy, a jeśli tak to jakich partnerów zabrakło w projektach rewitalizacyjnych? Z czego to wynikało?

Zaangażowanie partnerów w badanych projektach RPO WP miało kluczowe znaczenie dla ich efektów, ponieważ umożliwiało łączenie różnych kompetencji i zasobów, co zwiększało skuteczność realizacji działań. Zabrakło jednak szerszego udziału placówek edukacyjnych, które mogłyby pełnić istotną rolę w identyfikacji problemów społecznych, oraz większego zaangażowania przedsiębiorców i instytucji kultury. Przyczyną tego było m.in. niewystarczające zaangażowanie w tworzenie Programów Rewitalizacji.

Zgodnie z SZOOP RPO WP, zarówno w OP 6 jak i OP 8, preferowane były projekty partnerskie. W przypadku Działania 6.1 priorytetowo traktowano projekty partnerskie, realizowane we współpracy instytucji integracji i pomocy społecznej z instytucjami rynku pracy i/lub organizacjami pozarządowymi, podmiotami ekonomii społecznej lub przedsiębiorstwami społecznymi, a także projekty realizowane w partnerstwie z pracodawcami/przedsiębiorcami. W przypadku Działania 6.2 wskazywano na znaczenie projektów partnerskich, realizowanych przez organizacje pozarządowe we współpracy z

instytucjami integracji i pomocy społecznej i/lub podmiotami ekonomii społecznej/przedsiębiorstwami społecznymi. W przypadku Działania 8.1 preferowano projekty realizowane w partnerstwie publiczno-prywatnym. Miało to odzwierciedlenie w regulaminach naborów i wymogach określonych przez kryteria strategiczne I stopnia specyficznego ukierunkowania projektu, których stopień spełnienia oceniano na etapie oceny merytorycznej.

W przypadku każdego z działań sformułowano szeroki katalog potencjalnych partnerów – beneficjentów. Obligatoryjne było realizowanie projektu z co najmniej jednym partnerem. Należy jednak zaznaczyć, że szczególnie w Działaniu 8.1 identyfikowano przypadki, gdzie projekty rewitalizacyjne miały kilkudziesięciu partnerów.

Partnerami (beneficjentami) projektów rewitalizacyjnych mogli być w przypadku Działań 6.1 i 6.2 (w zależności od działania):

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne,
- związki i stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego,
- instytucje pomocy i integracji społecznej,
- podmioty prowadzące: centra integracji społecznej/kluby integracji społecznej/warsztaty terapii zajęciowej,
- instytucje resocjalizacyjne,
- instytucje opiekuńczo-wychowawcze,
- instytucje rynku pracy,
- związki zawodowe,
- organizacje pozarządowe,
- podmioty ekonomii społecznej/przedsiębiorstwa społeczne,
- instytucje edukacyjne,
- szkoły wyższe,
- instytucje kultury,
- kluby sportowe,
- ROT/LOT z obszaru objętego mechanizmem ZIT,
- instytucje wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej,
- kościoły i związki wyznaniowe.,

Natomiast w przypadku Działania 8.1 katalog dopuszczalnych partnerów kształtował się w ten sposób:

Miasta działające w porozumieniach (partnerstwach) m.in. z:

- - innymi jednostkami samorządu terytorialnego i ich jednostkami organizacyjnymi,

- związkami i stowarzyszeniami jednostek samorządu terytorialnego,
- organizacjami pozarządowymi,
- instytucjami pomocy i integracji społecznej,
- instytucjami kultury,
- kościołami i związkami wyznaniowymi,
- przedsiębiorcami,
- instytucjami edukacyjnymi,
- szkołami wyższymi,
- instytucjami rynku pracy,
- klubami sportowymi,
- wspólnotami i spółdzielniami mieszkaniowymi,
- towarzystwami budownictwa społecznego.

Analiza wniosków o dofinansowanie pokazała, że w przypadku działań z OP 6 najliczniej reprezentowanym typem partnerów były organizacje pozarządowe. Pojawiały się również przypadki wyboru na partnerów instytucji pomocy i integracji społecznej oraz podmiotów prowadzących: centra integracji społecznej/kluby integracji społecznej/warsztaty terapii zajęciowej.

W przypadku Działania 8.1 zdecydowaną większość partnerów stanowiły wspólnoty mieszkaniowe.

Liczbę i opis typu partnerów przedstawia Tabela 5.

Tabela 5. Typ i liczba partnerów w Działaniach 6.1, 6.2 i 8.1

Oś priorytetowa	Liczba partnerów
Partnerzy projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach OP 6 – Działania 6.1 i 6.2 RPO WP	<p>39 - z których najliczniej reprezentowane są:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Fundacje (13) 2) Stowarzyszenia (12) <p>Dodatkowo zidentyfikowano pojedyncze podmioty, które można zakwalifikować do grup takich jak: instytucje pomocy i integracji społecznej czy podmioty prowadzące: centra integracji społecznej/kluby integracji społecznej/warsztaty terapii zajęciowej</p>

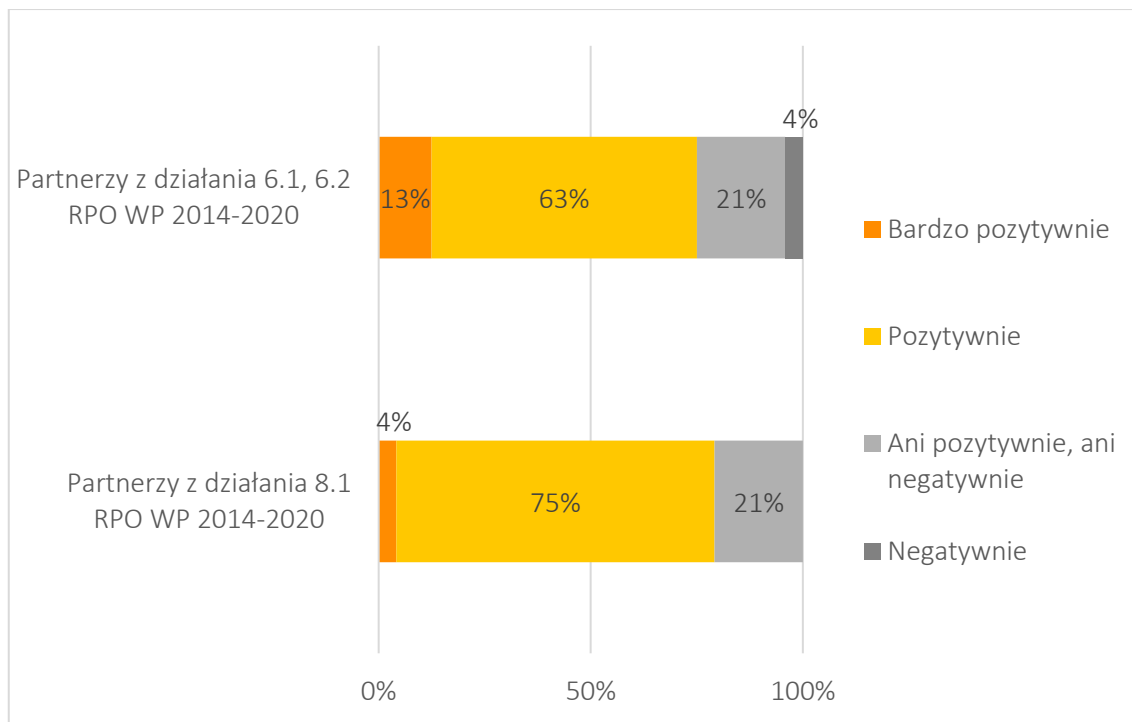

Oś priorytetowa	Liczba partnerów
Partnerzy projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach OP8 – Działanie 8.1 RPO WP	<p>628 – w zdecydowanej większości były to wspólnoty mieszkaniowe (606). W drugiej kolejności (16) spółdzielnie mieszkaniowe.</p> <p>Pojedynczymi wyjątkami były podmioty typu np. kościoły i związki wyznaniowe, przedsiębiorcy.</p>

Źródło: analiza wykonana na podstawie danych kontaktowych do partnerów przekazanych przez Zamawiającego.

Jednostki samorządu terytorialnego, niezależnie od działania, w zdecydowanej większości oceniły zaangażowanie partnerów pozytywnie lub bardzo pozytywnie (Wykres 31). Tylko 4% badanych wystawiło negatywną ocenę w Działaniach 6.1 i 6.2., co przy badanej próbie świadczy co najwyżej o jednostkowym niezadowoleniu.

Wykres 31. Ocena zaangażowania partnerów w realizację projektów rewitalizacyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI mixed mode z JST, które otrzymały wsparcie na realizację zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego (N=24)

Zauważyć należy, że mimo wskazania szerokiego katalogu potencjalnych partnerów działań, wiele typów podmiotów, takich jak instytucje kultury, kluby sportowe czy

przedsiębiorcy, nie było powszechnie reprezentowanych w projektach. W szczególności widoczny był brak większego zaangażowania placówek edukacyjnych, które, dzięki kontaktowi z młodzieżą, mogłyby w większym stopniu włączyć się w działania społeczne. Jak wskazywano w wywiadach, szkoły są kluczowym miejscem umożliwiającym wczesne zidentyfikowanie problemów rodzinnych oraz trudności wśród dzieci i młodzieży. Genezy takiego stanu rzeczy można dopatrywać się w częściowym braku zaangażowania przedstawicieli placówek oświatowych w tworzenie programów rewitalizacji, w tym w wypracowywanie projektów.

Badanie pokazało istotne zainteresowanie podejmowanymi działaniami rewitalizacyjnymi wśród wspólnot mieszkaniowych. Z rozmów wynika, że ich zainteresowanie udziałem w projekcie w każdym z miast było wielokrotnie większe niż dostępne finansowanie. W zamyśle UM, włączenie wspólnot mieszkaniowych oraz spółdzielni mieszkaniowych w działania rewitalizacyjne miało pobudzić miasta do tworzenia instrumentów wsparcia dla tych podmiotów. Z badania wynika, że tylko jedno miasto – Słupsk – zdecydowało się na dofinansowanie remontu lub modernizacji nieruchomości w ramach Specjalnej Strefy Rewitalizacji. Jednocześnie potrzeby w zakresie modernizacji obiektów mieszkalnych są nadal bardzo duże i dotyczą zarówno remontów elewacji, modernizacji części wspólnych czy dostosowywania ich do potrzeb starzejącego się społeczeństwa. W kontekście dalszych działań rewitalizacyjnych warto rozważyć ukierunkowanie atrakcyjnego wsparcia finansowego na ten cel np. w ramach pożyczek oraz zachęcać miasta do tworzenia instrumentów wsparcia na obszarach rewitalizacji.

Badanie pokazało, że partnerzy realizowanych projektów – w szczególności wspólnoty mieszkaniowe - mieli problemy z podejmowaniem efektywnych działań z uwagi na brak znajomości i doświadczenia w aspektach prawno-proceduralnych oraz związanych z wydatkowaniem środków unijnych. Dla podmiotów tych (zwłaszcza małych) wyzwaniem było zastosowanie prawa zamówień publicznych, a brak znajomości przepisów powodował np. trudności z rozliczeniem projektu. Podawano przykłady, gdy z powodu pełnej wiedzy na temat finansowania projektów ze środków unijnych partnerzy tracili część dofinansowania. W tym kontekście warto rozważyć możliwość zapewnienia wsparcia prawno-proceduralnego dla partnerów projektów, np. w zakresie zamówień publicznych. Wdrożenie rozwiązań formalno-organizacyjnych pozwalających uniknąć każdemu z partnerów projektów potrzeby „uczenia się na tych samych błędach” umożliwiłoby efektywniejszą realizację projektów.

W części miast podczas poszukiwania partnerów do realizacji wspólnych działań ujawnił się problem niedostatecznie rozwiniętego potencjału organizacji pozarządowych. Identyfikowane były podmioty, które były zbyt słabe organizacyjnie i kadrowo, by skutecznie realizować projekty. Były również przypadki, gdy organizacje, pomimo

podjęcia się realizacji projektów, wdrażały je z dużym trudem. W części miast organizacje pozarządowe były wzmocniane „oddolnie” przez kadry innych instytucji lub ludzi w inny sposób zaangażowanych w rewitalizację. W wyniku tego identyfikowano wiele osób jednocześnie reprezentujących np. instytucję kultury i organizację pozarządową. Może stanowić to problem w przypadku wycofania się takiego lidera z działalności oraz braku innej zaangażowanej kadry. Gdy pamięć instytucjonalna opiera się na jednej osobie, istnieje istotne ryzyko utraty ciągłości działań. Braki kadrowe i niedobory finansowe były powszechnie zauważanym problemem, który stał się odczuwalny w procesie realizacji Programów.

„Jest niesamowite zapotrzebowanie na pomoc. Zapewnianie usług wspierających to wyzwanie zarówno dla JST, jak i dla organizacji. A ludziom się wydaje, że organizacje mogą zrobić dużo za darmo. To nie jest prawda. Nikt nie chce pracować bez wynagrodzenia” [badanie ankietowe z partnerem projektu].

Jednocześnie przedstawiciele organizacji pozarządowych wskazują na problem zapewnienia ciągłości ich działań. W wielu przypadkach po zakończeniu wsparcia unijnego, środki na realizację celów społecznych z budżetów JST zostały znacząco ograniczone, co utrudnia prowadzenie skutecznej polityki rewitalizacyjnej. Potwierdzają to inne badania ewaluacyjne¹⁴ realizowane przez same miasta np. przez miasto Gdańsk.

4.4. Zaangażowanie innych interesariuszy

W podrozdziale odpowiedziano na pytanie:

W jakim stopniu narzędzia RPO WP pozwalały samorządom lokalnym na realne zaangażowanie interesariuszy procesu rewitalizacji w osiąganie celów procesu rewitalizacji? W jakich aspektach ich udział w realizacji działań rewitalizacyjnych należy uznać za warunkujący możliwość osiągnięcia celów wsparcia?

Narzędzia RPO WP umożliwiały lokalnym samorządom zaangażowanie interesariuszy w proces rewitalizacji poprzez mechanizm taki jak instrument elastyczności, który wspierał działania aktywizujące mieszkańców. Współpraca ta była kluczowa dla osiągnięcia celów rewitalizacyjnych, zwłaszcza w obszarach związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, co motywowało społeczność do dbania o swoje otoczenie. Jednocześnie wyzwania, takie jak niedostatecznie rozwinięte lokalne NGO i ograniczony katalog działań, utrudniały pełne wykorzystanie potencjału tych narzędzi.

¹⁴ M. Wolański i inni, Badanie ewaluacyjne Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Gdańska na lata 2017-2023, 2022

Ustawa o rewitalizacji wskazuje, że przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie powinno odbywać się z aktywnym udziałem interesariuszy.

Jak wskazuje art. 5 wskazanej ustawy, partycypacja społeczna koncentruje się na podejmowaniu szeregu działań związanych m.in. z: prowadzeniem działań edukacyjnych i informacyjnych skierowanych do interesariuszy o procesie rewitalizacji, poznawaniem ich potrzeb i oczekiwań czy zapewnieniem udziału interesariuszy w przygotowaniu dokumentów dotyczących rewitalizacji.

Miasta podejmowały liczne działania ukierunkowane na zaangażowanie w proces rewitalizacji lokalnej społeczności. W wywiadach wskazywano, że wyzwaniem jest dostosowanie formy i języka komunikacji o procesie rewitalizacji – tak, aby była ona jak najbardziej zrozumiała i dostępna dla odbiorców. Dokumentacja powstająca w ramach prac nad Programem Rewitalizacji (w tym również sam dokument Programu) nie powinna być pisana niezrozumiałym językiem, ponieważ utrudnia to realizację działań – szczególnie w sytuacji zmian wśród osób pracujących nad poszczególnymi etapami realizacji. Dodatkowo, osoby spoza kręgu urzędników i specjalistów mogą mieć problemy z interpretacją zapisów, co w przypadku ich chęci zaangażowania w rewitalizację jest szczególnie niekorzystne.

Jednym z unikatowych w skali kraju rozwiązań służących zwiększaniu zaangażowania interesariuszy było wymaganie zastosowania w procesie rewitalizacji w województwie pomorskim instrumentu elastyczności dla wszystkich typów projektów w ramach Działania 8.1.

Cross-financing, czyli tzw. instrument elastyczności polega na elastycznym (krzyżowym) sposobie finansowania projektu. W przypadku działań rewitalizacyjnych umożliwia on finansowanie części projektu realizowanego w ramach środków EFRR poprzez podjęcie komplementarnych działań objętych zakresem EFS. Działania społeczne realizowane w ramach instrumentu elastyczności miały na celu kształtowanie postaw społecznych i włączenie lokalnej społeczności w działania rewitalizacyjne, poprzez m.in.

- opracowanie projektów i koncepcji zagospodarowania terenów zieleni oraz przestrzeni publicznych we współpracy z mieszkańcami, wraz z realizacją obejmującą prace ziemne, zakup roślin, sadzonek, narzędzi, elementów małej architektury lub zakup materiałów niezbędnych do realizacji elementów małej architektury, a także działania związane z wykorzystaniem sztuki jako elementu przestrzeni publicznej itp.;
- utrzymanie punktu konsultacyjnego - nie więcej niż 15% kosztów kwalifikowalnych w ramach instrumentu elastyczności;

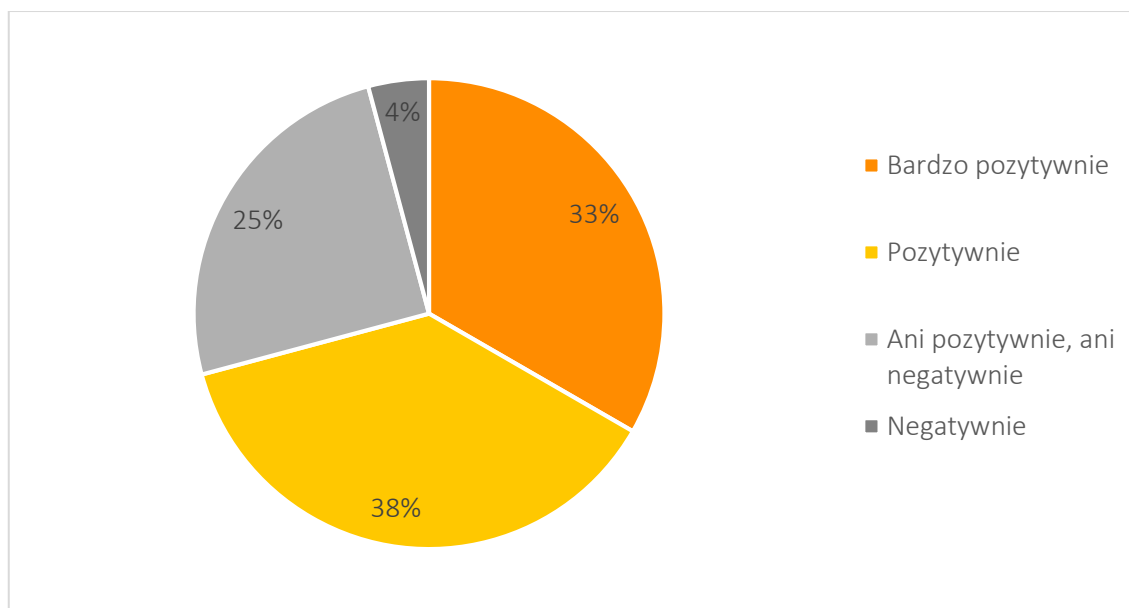
Maksymalna wartość wydatków w ramach instrumentu elastyczności w założeniach wynosić miała 2% kosztów kwalifikowalnych projektu¹⁵.

Dopuszczano możliwość realizacji zadań w ramach instrumentu elastyczności w formie zlecenia zadań publicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie¹⁶. Miasta zlecały podjęcie działań lokalnym organizacjom pozarządowym mając na celu również wzmocnienie ich potencjału.

Należy zaznaczyć, że instrument elastyczności stosowano w działaniach rewitalizacyjnych w województwie pomorskim również w perspektywie 2007-2013. Wówczas posiadał on znacznie szerszy katalog działań możliwych do realizacji.

W badaniu ankietowym zapytano przedstawicieli miast o ocenę przydatności instrumentu elastyczności w procesie rewitalizacji. Ponad 70% oceniła go bardzo pozytywnie bądź pozytywnie. Jedna czwarta udzieliła neutralnej odpowiedzi, a 4% negatywnej.

Wykres 32. Ocena przydatności zastosowanego w procesie rewitalizacji instrumentu elastyczności

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI mixed mode z JST, które otrzymały wsparcie na realizację zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego (N=24)

¹⁵ Zasady dotyczące kwalifikowania wydatków w ramach RPO WP (Załącznik nr 2d do uchwały nr 1270/493/23 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 31 października 2023 r.

¹⁶Dz. U. z 2020 r. poz. 1057, ze zm.

Analiza wniosków o dofinansowanie wskazuje, że zakres działań społecznych podejmowanych w projektach EFRR RPO WP (w ramach finansowania krzyżowego) obejmował przede wszystkim animacje społeczne i partycypacyjne (27 projektów). W 5 przypadkach, oprócz wymienionych animacji, utworzono również punkt konsultacyjny.

Najczęściej podejmowano działania związane z warsztatami aktywizującymi ukierunkowanymi na zmiany przestrzenne podwórek czy przestrzeni publicznych np. nasadzenie roślinności przez zaangażowane grupy mieszkańców czy zagospodarowanie terenu.

Wywiady pokazały, że dla wielu miast instrument elastyczności okazał się narzędziem trudnym i wymagającym dużo wysiłku przy jego realizacji. W części JST wyzwaniem okazało się znalezienie organizacji pozarządowej, która podjęłaby się działania i bezproblemowo przeprowadziła proces angażowania mieszkańców. Jak wskazywano, tam, gdzie lokalne NGO nie są mocno rozwinięte i jest ich mało, realizacja działań w ramach wąskiego zakresu, jakim było opracowanie projektów i koncepcji zagospodarowania terenów zieleni oraz przestrzeni publicznych we współpracy z mieszkańcami, była trudna. . Jednocześnie przedstawiciele organizacji pozarządowych wskazywali, że miasta stawiały wysokie wymagania co do koniecznych do podjęcia działań w porównaniu do budżetu na ich realizację. W badaniu identyfikowano przypadki, w których organizacja pozarządowa wycofywała się z realizacji instrumentu elastyczności, co stanowiło istotny problem dla miast. Zawężony katalog wyszczególnianych działań możliwych do podjęcia w perspektywie 2014-2020 nie spełniał oczekiwań części miast, które nie mogły zrealizować wszystkich, ich zdaniem, pomysłów potrzebnych dla pełnego sukcesu rewitalizacji. Przedstawiciele części miast przyznawali jednak, że brakowało im pomysłów na podjęcie jakichkolwiek działań w tym zakresie i wsparcie Zespołu ds. rewitalizacji w ukierunkowaniu projektów miało kluczowe znaczenie.

Warto podkreślić, że realne zaangażowanie interesariuszy w proces rewitalizacji ma istotne znaczenie dla jego efektów. Zaobserwowano, że w miejscach, w których mieszkańcy byli zaangażowani w jakąś formę aktywności związanej z rewitalizacją (np. zagospodarowaniem przestrzeni), można było zauważyć większą dbałość o tę przestrzeń – podjęte samodzielnie działania motywowały społeczność do utrzymywania otoczenia w dobrym stanie. Podejmowane działania były również istotne dla aktywizacji społeczności lokalnej i jej integracji – wizje terenowe i rozmowy z mieszkańcami pokazały, że obecnie część mieszkańców nadal angażuje się w aranżację swojego najbliższego otoczenia.

4.5. Zastosowanie mechanizmu ZIT

W podrozdziale odpowiedziano na pytanie:

Czy dofinansowanie części projektów RPO WP poprzez mechanizm ZIT miało/ma wpływ na ich realizację? Jakie niesie to konsekwencje dla możliwości osiągnięcia celów Programu?

Znaczna część projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków RPO WP była realizowana przy wykorzystaniu mechanizmu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT). Dla dokonania oceny wykorzystania mechanizmu ZIT do dofinansowania rewitalizacji w ramach RPO WP konieczne jest zwięzłe odwołanie się do celów tego mechanizmu i jego osadzenia w krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych.

Okres programowania 2014-2020 był pierwszym, w którym zdecydowano się na wykorzystanie instrumentu terytorialnego w postaci ZIT. Zgodnie z Umową Partnerstwa realizacja ZIT miała na celu:

- promowanie partnerskiego modelu współpracy różnych jednostek administracyjnych na miejskich obszarach funkcjonalnych,
- zwiększenie efektywności podejmowanych interwencji poprzez realizację zintegrowanych projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie,
- zwiększanie wpływu miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie na kształt i sposób realizacji działań wspieranych na ich obszarze w ramach polityki spójności.

W treści RPO WP wskazano z kolei, że zastosowanie podejścia terytorialnego w postaci specyficznych instrumentów terytorialnych, takich jak ZIT oraz Zintegrowane Porozumienia Terytorialne planuje się zastosować wobec Obszarów Strategicznej Interwencji w postaci miejskich obszarów funkcjonalnych, czyli tam, gdzie: 1) istnieje silna potrzeba rozwiązania problemów dzięki ponadsektorowej, wielopodmiotowej współpracy, 2) ww. problemy odnoszą się do terytorium mającego wyraźną odrębność i specyfikę, w szczególności ze względu na zurbanizowany charakter, 3) istnieją warunki dla skutecznego przeprowadzenia interwencji dzięki podejściu zintegrowanemu.

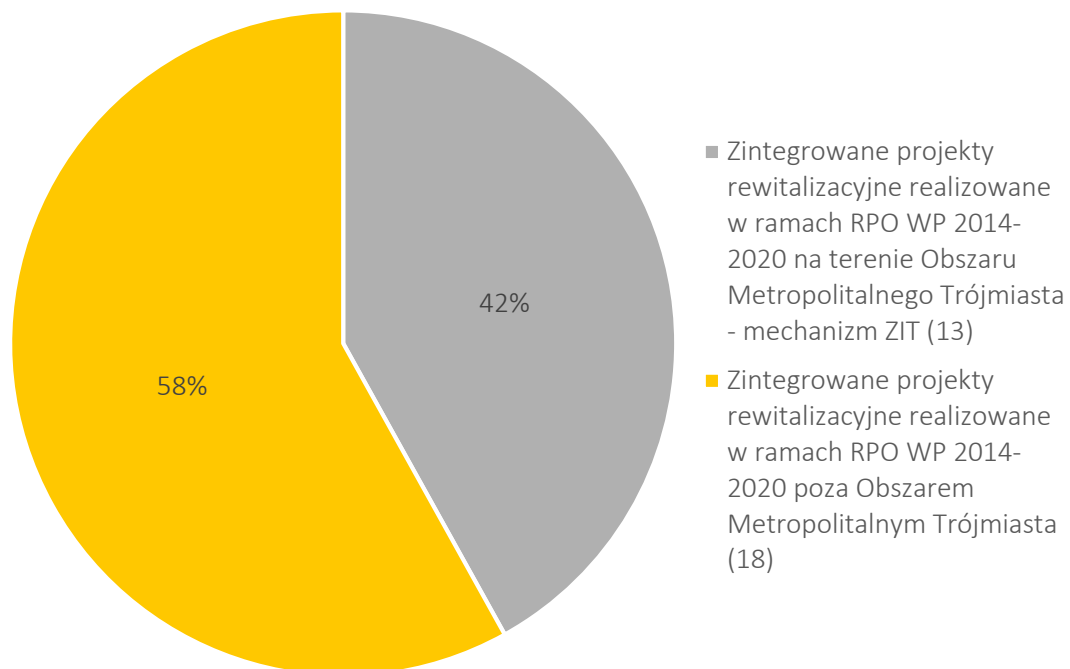
Podmiotem odpowiedzialnym za wdrażanie mechanizmu ZIT było Stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot (OMG-G-S). OMG-G-S przypisano rolę Związku ZIT pełniącego funkcję Instytucji Pośredniczącej (IP) dla RPO WP. Przedmiot i zakres interwencji w ramach ZIT wynikał ze Strategii ZIT OMG-G-S do roku 2020 (SZIT OMG-G-S 2020).

W diagnozie SZIT OMG-G-S 2020 do głównych wyzwań w zakresie realizacji celów tego dokumentu wskazano m.in. „wprowadzenie pakietu działań społecznych i infrastrukturalnych, przygotowanych z uwzględnieniem potrzeb mieszkańców i realizowanych w oparciu o aktywny udział lokalnych społeczności, prowadzący do rewitalizacji dzielnic dotkniętych degradacją wynikającą z narastających problemów społecznych oraz degradacją przestrzenną”, a do oczekiwanych efektów interwencji zaliczono przywrócenie „utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na zdegradowanych obszarach miejskich, które przyczyni się do ograniczenia zjawiska degradacji społecznej, a dzięki temu pozwoli na ograniczenie szeroko rozumianego problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego”.

Odpowiedzią na zdiagnozowane problemy i bariery miała być realizacja łącznie 29 projektów rewitalizacyjnych realizowanych w samorządach OMG-G-S w ramach Poddziałiań: 6.1.1 Aktywizacja społeczno-zawodowa – mechanizm ZIT (4 projekty); 6.2.1 Rozwój usług społecznych – mechanizm ZIT (12 projektów); 8.1.1 Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne w miastach Obszaru Metropolitalnego Trójmiasta – mechanizm ZIT (13 projektów). Realizacja tych projektów, oprócz realizacji założeń RPO WP, przyczyniała się do realizacji kierunku działania pn. „Kompleksowa rewitalizacja i rozwój przestrzeni publicznych”, wynikającego ze Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. Na terenie Obszaru Metropolitalnego Trójmiasta realizowano 13 zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych, co stanowiło ponad 40% wszystkich projektów zintegrowanych w ramach RPO 2024-2020. Wartość projektów realizowanych w ramach mechanizmu ZIT stanowiła z kolei 54% wartości wszystkich zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych wdrażanych w ramach RPO WP 2024-2020.

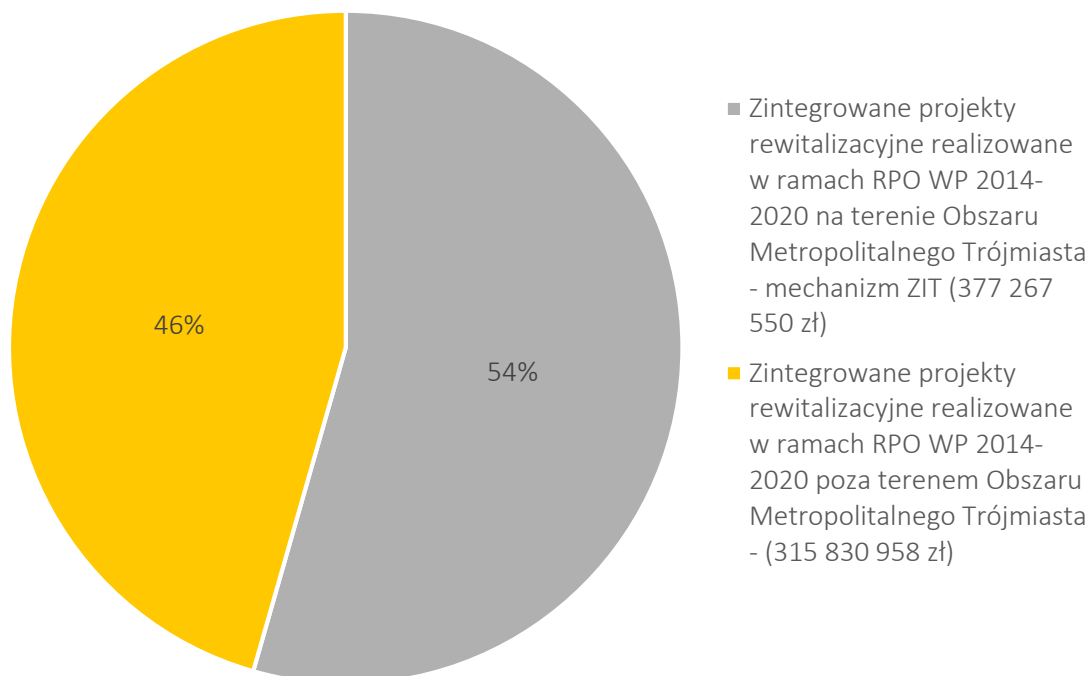

Wykres 33 Zintegrowane projekty rewitalizacyjne realizowane na terenie i poza terenem Obszaru Metropolitalnego Trójmiasta

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=67)

Wykres 34 Wartość zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych realizowanych na terenie i poza terenem Obszaru Metropolitalnego Trójmiasta

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie (N=67)

Zgodnie z porozumieniem w sprawie powierzenia zadań Instytucji Pośredniczącej w ramach mechanizmu ZIT RPO WP do zadań IP-ZIT (OMG-G-S) należały zadania związane z przygotowaniem i monitorowaniem realizacji Strategii ZIT oraz zadania związane z procesem wyboru projektów. Podobnie jak w przypadku innych projektów wynikających ze Strategii ZIT OMG-G-S, także projekty rewitalizacyjne były wyłaniane i kształtowane w trybie pozakonkursowym (negocjacyjnym) w dwustronnym uzgodnieniu pomiędzy IZ RPO WP a Związkiem ZIT.

Rola IP-ZIT w ramach wdrażania RPO WP w odniesieniu do rewitalizacji była zatem szczególnie istotna w początkowej fazie okresu programowania.

Opracowanie stanowiska negocjacyjnego Związku ZIT w odniesieniu do zakresu wsparcia w ramach mechanizmu ZIT poprzedziła wcześniejsza identyfikacja potencjalnych przedsięwzięć ZIT, ustalenie kryteriów ich wyboru oraz aktualizacja i nabór przedsięwzięć ZIT. Na tym etapie szczególną wartość dla beneficjentów z terenu OMG-G-S miały liczne działania doradczo-szkoleniowe organizowane przez Instytucję Pośredniczącą, finansowane ze środków PO Pomoc Techniczna 2014-2020. Były to wizyty studyjne w innych miastach w kraju, szkolenia i cykliczne spotkania z

beneficjentami, które były szczególnie pozytywnie oceniane przez przedstawicieli samorządów OMG-G-S i ich partnerów. Dzięki środkom z PO Pomoc Techniczna 2014-2020 wdrożono również program doradztwa dla beneficjentów, umożliwiający m.in. uzyskanie pomocy prawnej w zakresie tworzenia zapisów SIWZ czy też umów z partnerami społecznymi. Oferowano również wsparcie merytoryczne w zakresie przygotowywania programów rewitalizacji.

Ambicją IP i pracowników OMG-G-S odpowiedzialnych za rozwój społeczno-gospodarczy na etapie inkubowania projektów rewitalizacyjnych, które następnie znalazły finansowanie ze środków RPO WP, było jak najszersze dystrybuowanie informacji pomiędzy samorządami oraz partnerami spoza sektora publicznego. Zakładano również jak najszersze przejmowanie odpowiedzialności za projekty przez organizacje społeczne. Ważnym forum wymiany wiedzy i dobrych praktyk pomiędzy IP ZIT a beneficjentami była Komisja ds. Społeczno-Gospodarczych OMG-G-S. Rozpoczęła ona swoją działalność jeszcze przed przekształceniem Stowarzyszenia Gdański Obszar Metropolitalny w Stowarzyszenie Obszar Metropolitalny Gdańsk-Gdynia-Sopot, co miało miejsce w 2015 roku. Na forum Komisji Społeczno-Gospodarczej prowadzono liczne dyskusje nad kształtem projektów rewitalizacyjnych. W dyskusjach tych brali udział również przedstawiciele gmin położonych poza obszarem objętym wsparciem w ramach mechanizmu ZIT oraz partnerów społeczno-gospodarczych.

Sposób organizacji na forum OMG-G-S wsparcia dla samorządów i partnerów społecznych w zakresie przygotowywania projektów rewitalizacyjnych należy uznać za dobrą praktykę w odniesieniu do innych związków ZIT w kraju. Pozytywnie należy też ocenić samo podejście Instytucji Pośredniczącej do wzmacniania potencjału organizacyjnego organizacji pozarządowych w samorządach realizujących projekty rewitalizacyjne w ramach ZIT.

Czynnikami, który utrudniał budowanie konstruktywnego dialogu na linii IP-IZ-beneficjenci, były natomiast nakładające się na siebie procesy prac nad dokumentami strategicznymi na poziomie regionalnym i metropolitalnym oraz dokumentami programowymi w gminach. Utrudniało to zachowywanie spójności pomiędzy dokumentami na różnych szczeblach oraz niejednokrotnie negatywnie wpływało na zakres swobody samorządów co do definiowania zakresu projektów rewitalizacyjnych.

Pomimo zakończenia z powodzeniem realizacji zdecydowanej większości projektów rewitalizacyjnych finansowanych w ramach mechanizmu ZIT, OMG-G-S – nadal pełniąc funkcję IP – nie jest odpowiedzialny za rewitalizację w ramach FEP. Doświadczenia IZ, IP oraz samorządów i partnerów społecznych prowadzą bowiem do wniosku, że dofinansowanie części projektów RPO WP poprzez mechanizm ZIT – pomimo szeregu dobrych doświadczeń w zakresie budowania kompetencji i zdolności instytucjonalnych – nie przełożyło się znacząco na wartość dodaną w kontekście osiągnięcia celów RPO WP.

Realizacja projektów rewitalizacyjnych z wykorzystaniem mechanizmu ZIT w ramach RPO WP umożliwiła podejmowanie niestandardowych działań w zakresie wzmocnienia potencjału instytucjonalnego podmiotów odpowiedzialnych za rewitalizację. Działania te nie wpłynęły jednak na realizację projektów w sposób, który pozwalałby na zidentyfikowanie znaczących różnic w odniesieniu do samorządów w województwie pomorskim korzystających ze wsparcia na rewitalizację ze środków RPO WP nieobjętych mechanizmem ZIT.

Powyższe wnioski trafnie obrazują wypowiedzi przedstawicieli OMG-G-S:

„Z samej definicji rewitalizacji wynika, że ma ona wyrównywać różnice pomiędzy różnymi częściami danego miasta, gminy. To nie jest cel na poziomie metropolitalnym, bo nie podnosimy poziomu jakości życia w odniesieniu do całej metropolii, tylko na terenie danego samorządu”.

„W obecnej strategii ponadlokalnej szczególnie mocno akcentowaliśmy tematy ponadlokalne. Projekty rewitalizacyjne są mocno lokalne – to wniosek po realizacji projektów. Raport z ich realizacji pokazał, że rewitalizacja nie jest tematem metropolitalnym. Rewitalizacja ma wyrównywać różnice pomiędzy różnymi częściami miasta. Podnosimy jakość życia w wymiarze lokalnym”.

Co jednak ważne w kontekście realizacji przyszłych przedsięwzięć o charakterze ponadlokalnym w województwie pomorskim, doświadczenia z przygotowywania i wdrażania projektów rewitalizacyjnych są wykorzystywane w dalszych pracach OMG-G-S. Wyrazem tego było m.in. podejście OMG-G-S do projektowania przedsięwzięć związanych z infrastrukturą i usługami społecznymi podczas przygotowywania strategii ponadlokalnej i negocjacji z IZ w zakresie wdrażania mechanizmu ZIT ze środków FEP. We wstępnym stanowisku OMG-G-S założono bowiem możliwość realizacji usług społecznych w już istniejących obiektach bez konieczności tworzenia nowej infrastruktury. Cenne były w tym kontekście doświadczenia beneficjentów z wdrażania projektów rewitalizacyjnych w ramach RPO WP. Chociaż w ostatecznym kształcie FEP opisana propozycja OMG-G-S nie została uwzględniona, to jednak przykład ten dowodzi, że samo testowanie mechanizmu ZIT do wspierania rewitalizacji może być pretekstem do formułowania szerszych wniosków na temat funkcjonowania systemu wdrażania Funduszy Europejskich. Podobnie, wnioski te stanowią interesujący punkt odniesienia przy ocenie realizacji celów ZIT, które przywołano na początku niniejszego rozdziału.

4.6. Preferencje projektowe

W podrozdziale odpowiedziano na pytanie:

Na ile trafne i efektywne okazały się zastosowane w RPO WP preferencje projektowe?

Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020, wydane przez Ministra Rozwoju, wskazywały, że IZ RPO w ramach systemu wdrażania RPO ma tworzyć warunki umożliwiające skuteczną realizację projektów rewitalizacyjnych. Województwo Pomorskie, jako jedyny spośród 16 regionów uruchomił system projektów zintegrowanych. Przyniosło to spektakularne efekty, czyniąc działania rewitalizacyjne w miastach regionu wiele bardziej kompleksowymi i ambitnymi niż w wielu innych województwach. Rekomenduje się zatem kontynuowanie formuły zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych.

Ww. *Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020*, zachęcały także IZ RPO do formułowania preferencji w dostępie do środków dla projektów rewitalizacyjnych w ramach innych priorytetów inwestycyjnych niż 9b, m.in. poprzez dodatkowe punkty przyznawane w trakcie oceny projektów lub wyższy poziom dofinansowania lub konkursy poświęcone wyłącznie projektom rewitalizacyjnym. Województwo Pomorskie nie stosowało jednak takich preferencji, uznając formułę ZPR za wystarczającą formę wsparcia projektów rewitalizacyjnych.

Należy podkreślić, że nawet te województwa, które stosowały takie preferencje, nie nadały im dużego znaczenia (mierzonego np. liczbą dodatkowych punktów w ocenie wniosków). Dało to jednak, nawet przy dość symbolicznym znaczeniu preferencji punktowych, efekt w postaci rozbudowanych starań wnioskodawców, aby projekty mogły skorzystać z tych preferencji.

Zastosowanie preferencji dla projektów rewitalizacyjnych niebędących częścią ZPR spowodowałoby zwiększenie koncentracji Funduszy Europejskich na danym obszarze (w tym wypadku na obszarze rewitalizacji w danym mieście; ponieważ projekty rewitalizacyjne są realizowane na obszarach rewitalizacji), a to z kolei zwiększałoby efektywność FE. Warto zwrócić uwagę, że cała Polityka Spójności UE ma na celu, zgodnie z ostatnim traktatem unijnym, czyli traktatem lizbońskim, przyczynić się do osiągnięcia „spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej”. Każde środki FE przeznaczone na obszary rewitalizacji (które wyznaczane są jako obszary w kryzysie społecznym wraz z deficytami w innych sferach; patrz rozdział 3 ustawy o rewitalizacji) przyczyniają się zatem bezpośrednio do osiągnięcia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej – zarówno na poziomie miasta, jak i regionu; a pośrednio całej Wspólnoty.

W świetle powyższego, dla tych projektów rewitalizacyjnych, które nie są częścią ZPR a są zgłaszane w naborach konkurencyjnych, rekomenduje się rozszerzenie katalogów kryteriów strategicznych o przyznawanie dodatkowych punktów za to, że projekt jest projektem rewitalizacyjnym, tj. jest wskazany w GPR. Liczba punktów/siła preferencji powinna być znacząca, tak aby była to realna, nie symboliczna preferencja. Spowoduje to większą koncentrację wsparcia na obszarach rewitalizacji, a co za tym idzie – większą efektywność FE dzięki synergii środków w ramach różnych celów Polityki Spójności (CP)

na jednym obszarze w tym samym czasie. Jeżeli podjęcie takich działań nie byłoby możliwe w perspektywie 2021-2027, należy rozważyć je w dalszych latach.

Warto zaznaczyć, że w Wytycznych dotyczących programowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych w celu ubiegania się o środki finansowe w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 (załącznik nr 13 do Zasad wdrażania RPO WP 2014-2020) sformułowano także zapisy dotyczące przewidywanych preferencji dla projektów rewitalizacyjnych, które będą zakładać wykorzystanie formuły konkursów architektonicznych, architektonicznourbanistycznych oraz urbanistycznych, a tym samym projektów zmierzających do poprawy jakości przestrzeni. Miało to swoje odzwierciedlenie w dokumencie Kryteria wyboru projektów – kryterium C4 Ład przestrzenny (Poddziałanie 8.1.2). Projekty, w których planowane działania infrastrukturalne nawiązywały do historii, tradycji i tożsamości tkanki miejskiej obszaru zdegradowanego, a przy ich projektowaniu wykorzystano formułę konkursu architektonicznego, urbanistycznoarchitektonicznego lub urbanistycznego otrzymywały 2 pkt. Pozostałe projekty, które nie wykorzystywały tej formuły 0 pkt bądź 1 pkt. Szczegółową ocenę tego rozwiązania zawarto w rozdziale 3.3.1.

4.7. Podsumowanie i wnioski cząstkowe

- Zintegrowany projekt rewitalizacyjny obejmował przynajmniej dwa projekty, które były ze sobą powiązane tematycznie i ukierunkowane na osiągnięcie wspólnego celu dzięki ich realizacji.
- Badania pokazało, że decyzja o wspieraniu rewitalizacji poprzez projekty zintegrowane spowodowała realną kompleksowość i prawdziwie zintegrowane działania rewitalizacyjne w miastach. Uruchomiło to realizację złożonych i ambitnych przedsięwzięć dot. spójności społecznej, których w niektórych miastach, bez zastosowania projektów zintegrowanych, nie byłoby w tej skali lub nie byłoby w ogóle. Z tego względu podejście zintegrowane do działań rewitalizacyjnych należy uznać za wzorcowe i warte kontynuowania nie tylko w woj. pomorskim, ale i w innych województwach.
- Konieczność podjęcia negocjacji z IZ RPO WP na temat zakresu projektów zintegrowanych wpłynęła w znaczącym stopniu na ich kształt i ich powiązanie ze zdiagnozowanymi problemami. Miasta miały możliwość zwiększenia wiedzy na temat procesu rewitalizacji, a przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego poznania specyfiki i potrzeb JST w zakresie rewitalizacji. W przyszłości należy zastanowić się, czy tryb negocjacji zakresu zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych nie powinien różnić się w zależności od stopnia zaawansowania i zaangażowania miasta w proces rewitalizacji, aby pozwolić na większą swobodę w jego kształtowaniu. Dodatkowo, sugerowana jest większa

elastyczność, aby wykorzystywać w większym stopniu posiadaną już przez miasta infrastrukturę.

- W ramach wdrażania RPO WP podpisano 15 umów inwestycyjnych na projekty wsparte z instrumentu finansowego w postaci Pożyczki rewitalizacyjnej. W większości przypadków wykorzystanie środków z Pożyczki pozytywnie lub bardzo pozytywnie wpłynęło na kompleksowe przekształcenia obszarów rewitalizacji. Świadczy to o, co do zasady, wysokiej skuteczności i efektywności instrumentu Pożyczki rewitalizacyjnej w rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich. Istniejące doświadczenia dowodzą, że istnieje potrzeba kontynuacji wsparcia rewitalizacji w województwie pomorskim z wykorzystaniem środków zwrotnych, w szczególności na działania skierowane na budownictwo mieszkaniowe.
- W projekty rewitalizacyjne, jako partnerzy, włączyło się blisko 700 podmiotów. Najliczniejszą grupę w ramach OP 6 stanowiły fundacje i stowarzyszenia, w ramach OP 8 wspólnoty mieszkaniowe. Ich zaangażowanie było istotne dla całości procesu rewitalizacji, w wielu przypadkach wpłynęło na zmianę postrzegania obszaru i poprawę jakości życia np. poprzez remonty budynków mieszkalnych. Badanie pokazało, że występowały przypadki, że partnerzy realizowanych projektów – w szczególności wspólnoty mieszkaniowe miały problemy z podejmowaniem efektywnych działań z uwagi na brak znajomości i doświadczenia w aspektach prawno-proceduralnych i związanych z wydatkowaniem środków unijnych. W kolejnych latach należy zastanowić się nad ich wzmocnieniem poprzez zapewnienie wsparcia prawno-proceduralnego dla partnerów projektów.
- Jednym z unikatowych w skali kraju rozwiązań dla zwiększanie zaangażowania interesariuszy było wymaganie zastosowania w procesie rewitalizacji w województwie pomorskim instrumentu elastyczności dla wszystkich typów projektów w ramach Działania 8.1. W perspektywie 2014-2020 zdecydowano się na jego zastosowania w wąskim zakresie zadań - opracowanie projektów i koncepcji zagospodarowania terenów zieleni i przestrzeni publicznych we współpracy z mieszkańcami. Zdaniem badanych, w kolejnych latach należałoby uelastyczyć zakres interwencji, którą można by podejmować za pomocą tego instrumentu np. poprzez rozszerzenie katalogu przykładowych działań, które mogą realizować beneficjenci.
- Część projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków RPO WP była realizowana przy wykorzystaniu mechanizmu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Realizacja projektów rewitalizacyjnych z wykorzystaniem mechanizmu ZIT w ramach RPO WP umożliwiła podejmowanie niestandardowych działań w zakresie wzmocnienia potencjału instytucjonalnego

podmiotów odpowiedzialnych za rewitalizację. Działania te nie wpłynęły jednak na realizację projektów w sposób, który pozwalałby na zidentyfikowanie znaczących różnic w odniesieniu do samorządów w województwie pomorskim korzystających ze wsparcia na rewitalizację ze środków RPO WP nieobjętych mechanizmem ZIT.

- Województwo Pomorskie nie stosowało preferencji projektowych w innych OP, uznając formułę Zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych za wystarczającą. Doświadczenia innych województw wskazują jednak, że preferencje punktowe na realizowane działania powodują większą koncentrację wsparcia na obszarach rewitalizacji, a co za tym idzie – większą efektywność FE dzięki synergii środków w ramach różnych celów Polityki. Co za tym idzie rekomenduje się, uzupełniając do stosowania formuły zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych przyznawanie dodatkowych punktów w ocenie wniosku o dofinansowanie w ramach FEP w ramach innych Działań dla projektów rewitalizacyjnych., które nie są częścią zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych. W przyszłości należy zastanowić się nad rozszerzeniem katalogów kryteriów strategicznych o przyznawanie dodatkowych punktów za to, że projekt jest projektem rewitalizacyjnym, tj. jest wskazany w GPR.

5. Rekomendacje wdrożeniowe dla perspektywy finansowej 2021-2027

5.1. Dobre praktyki zidentyfikowane w perspektywie 2014-2020

W podrozdziale odpowiedziano na pytanie:

Jakie projekty realizowane w ramach RPO WP charakteryzowały się szczególnie wysoką skutecznością i efektywnością i należy uznać je za dobre praktyki dla perspektywy 2021- 2027?

Gdy mowa o „dobrych praktykach w rewitalizacji” zaobserwować można ogólnopolską praktykę (dostrzegalną także w województwie pomorskim), aby w pierwszej kolejności odwoływać się do przykładów pochodzących z miast uczestniczących w finansowanych z PO Pomoc Techniczna 2014-2020: programie dotacyjnym „Modelowa rewitalizacja miast” oraz tzw. pilotażach w zakresie rewitalizacji. To szczególne skupienie uwagi na efektach rewitalizacji w tych miastach przejawia się m.in. w doborze tematów szkoleń, trasach wyjazdów studyjnych czy tematyce podejmowanej na ogólnokrajowych czy kongresach.

Rządowe wsparcie dla ww. miast miało na celu przede wszystkim pomoc w wypracowaniu na szczeblu lokalnym pogłębionych modeli działań rewitalizacyjnych, które mogłyby być wzorcem i inspiracją dla innych miast podejmujących rewitalizacyjne wyzwanie. W wielu przypadkach przyniosło to dobre, czy wręcz spektakularne efekty, czego potwierdzeniem są dokonania rewitalizacyjne jedyne miasta z województwa pomorskiego objętego powyższymi problemami. Niemniej jednak po zakończeniu wdrażania perspektywy budżetowej UE 2014-2020 istnieje już wiele przykładów działań rewitalizacyjnych z innych miast, które bez wątpliwości mogą uchodzić za dobrą praktykę i również stanowić punkt odniesienia czy inspirację dla innych samorządów, które dopiero stają przed koniecznością rozwiązywania określonych problemów. Zasługują więc na odpowiednie rozpropagowanie. W miastach województwa pomorskiego takich rewitalizacyjnych dobrych praktyk jest szczególnie dużo. W istocie każde miasto zakwalifikowane w ramach badania do objęcia studium przypadku (case study) ujawniło, że zrealizowano w nim przedsięwzięcia rewitalizacyjne mogące uchodzić za przykład dobrej praktyki.

Malbork - CIĄGŁOŚĆ

Proces rewitalizacji w Malborku nakierowany jest na przezwycięzenie skutków wzajemnie przenikających się problemów, przede wszystkim społecznych, technicznych, gospodarczych, które mają przyczynę w przestrzennej separacji miasta na dwa odrębne

obszary. Pierwszym z nich jest przyciągający ruch turystyczny rejon Zamku Krzyżackiego wraz z otaczającym terenem dawnego Starego Miasta (obecnie zabudowany modernistycznym osiedlem) oraz oddzielony od niego ruchliwą drogą krajową obszar śródmieścia, w którym istotną część zajmuje ponad 100-letnia historyczna zabudowa mieszkaniowa. To w tej drugiej części miasta ujawniają się negatywne zjawiska, które przełożyły się na wyznaczenie na jej terenie obszaru rewitalizacji. Całość działań rozwojowych władz miasta, w które wpisuje się program rewitalizacji, nakierowana jest na „zszycie miasta”, zarówno w wymiarze przestrzennym, ale także społecznym, co należy rozumieć jako wyrównanie, a przynajmniej zminimalizowanie niepożądanych różnicowań wewnątrzmijskich w Malborku. W programie rewitalizacji ten zamiar został odzwierciedlony poprzez wskazanie celów dotyczących poprawy spójności społecznej oraz integracji, aktywizacji i polepszenie jakości życia społeczności lokalnej. Do ich osiągnięcia przyczyniać się miały pozostałe, rozumiane niejako pomocniczo cele, związane z przeciwdziałaniem degradacji przestrzeni publicznej, poprawą stanu infrastruktury technicznej (w tym mieszkaniowej) oraz rozwojem lokalnej przedsiębiorczości.

W wyniku pracy Urzędu Miasta Malborka z Zespołem ds. Rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Pomorskiego tak ukształtowano „Program Rewitalizacji Miasta Malborka na lata 2017-2023 MALBORK na +”, że jego rdzeniem zostało przedsięwzięcie zintegrowane „Malbork na + Rewitalizacja historycznego śródmieścia miasta Malborka” uzgodnione z IZ RPO Województwa Pomorskiego do finansowania z RPO WP równoległe w ramach OP 6. Integracja (Działanie 6.1. Aktywna integracja, Działanie 6.2. Usługi społeczne) oraz w ramach OP 8. Konwersja (Działanie 8.1. Kompleksowe przedsięwzięcia rewitalizacyjne).

Określenie „zintegrowane” na działania, które podjęto w ramach rewitalizacji Malborka, ma faktyczne odzwierciedlenie w ich zaplanowaniu i myśleniu o ich realizacji w dłuższej perspektywie. Jest to przykład pogłębionego i przemyślanego podejścia w tym zakresie, nie ma tu miejsca na fasadowość, nieraz spotykaną, gdy beneficjenci pochopnie szermują „zintegrowaniem”.

Komponent społeczny projektu zintegrowanego „Malbork na plus – działania społeczne” nakierowany był na poprawę warunków życia, aktywizację i włączenie społeczne rodzin z obszaru rewitalizacji. Projekt realizowany był w partnerstwie między Miastem Malbork, w którego imieniu działał Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Malborku, oraz Związkiem Harcerstwa Polskiego, Chorągiew Gdańską. Warto podkreślić, że mimo zakończenia projektu ta współpraca trwa. Miasto zapewnia finansowanie „pomostowe” zanim powstanie możliwość finansowania kontumacji działań z udziałem finansowania zewnętrznego. To jeden z kluczowych z wyróżniających to działanie aspektów. Tak często zdarza się, że nawet najbardziej wartościowe projekty społeczne urywają się wraz

z „zakończeniem finansowania w ramach projektu”, przez co nieraz w całości lub części tracona jest uzyskana wartość dodana, a odbiorcy projektu pozostają nagle bez wsparcia.

Projekt objął zestaw komplementarnych działań mających „trafić” do różnych grup wiekowych poprzez świadczenia usług społecznych oraz narzędzia pracy z rodzicami, młodzieżą i dziećmi. Powiązany był z komponentem infrastrukturalnym projektu zintegrowanego, w ramach którego zapewniono lokale do świadczenia usług społecznych.

W szczególności w ramach projektu została utworzona placówka wsparcia dziennego działająca w formule mieszanej, a więc zarówno opiekuńczej jak i specjalistycznej. Ponadto realizowana jest działalność w formie pracy podwórkowej.

Rysunek 13 Wnętrze Placówki Wsparcia Dziennego Stacja Malbork + Fabryka Cudów

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Przy ul. Sienkiewicza 43 działa Stacja Malbork + Fabryka Cudów adresowana dla dzieci w wieku 7 – 15 lat, które oferuje działania opiekuńczo-aktywizujące oraz edukacyjno-terapeutyczne uwzględniające indywidualne potrzeby uczestników. W swym programie

placówka podejmuje również działania integrująco-aktywizujące skierowane do rodziców podopiecznych oraz lokalnej społeczności.

Podopieczni placówki wraz z osiągnięciem odpowiedniego wieku mają możliwość przejść pod skrzydła komplementarnej placówki Stacja Malbork + Wieża. To Klub Młodzieżowy adresowany dla osób w wieku 14 – 19 lat, prowadzony przez wychowawcę. Zaangażowani są także streetworker oraz partyworker. Zadaniem placówki jest zapewnienie młodzieży miejsca do spotkań i spędzania czasu wolnego. Prowadzone są tu działania edukacyjno-terapeutyczne i warsztaty specjalistyczne. Klub organizuje wydarzenia turystyczne w formie wycieczek, wypoczynek letni oraz zimowy.

Ponadto uczestnicy obu placówek objęci są wsparciem psychologicznym i pedagogicznym Poradni Rodzina, w ramach której dostępna jest dostępna paleta specjalistycznych form działania: grupy wsparcia, indywidualne konsultacje, terapia pedagogiczna oraz psychologiczna, wsparcie logopedyczne, warsztaty psychokorekcyjne i edukacyjne dla dzieci, młodzieży i rodziców/opiekunów prawnych. Nad uczestnikami projektu sprawują opiekę konsultanci ds. rodziny.

Ważnym aspektem funkcjonowania placówki – i zarazem kolejnym aspektem dobrej praktyki – jest to, że jest ona dostrzegana i z należytą powagą traktowana przez władze miasta. Częsty udział burmistrza lub radnych w wydarzeniach organizowanych w placówce jest odzwierciedleniem miejsca rewitalizacji w hierarchii ważności spraw według władz miasta. Co jeszcze ważniejsze jest też istotnym komunikatem wysyłanym lokalnej społeczności pozwalając im poczuć się podmiotowo.

Zasługującym na podkreślenie przejawem komplementarności i zintegrowanego podejścia w ramach projektu było zapewnienie lokali dla wspomnianych placówek. Klub Młodzieżowy znalazł miejsce w zrewaloryzowanej wieży ciśnień. Warto zwrócić uwagę na tę realizację, gdyż udane zagospodarowanie cennych historycznie i architektonicznie obiektów okazuje się dla wielu samorządów wyzwaniem, któremu trudno sprostać. W Malborku zakończyło się to powodzeniem. Obiekt zachował swą pierwotną formę, a wewnątrz udało się funkcjonalnie zagospodarować (choć z dzisiejszego punktu widzenia zapewne kilka aspektów należałoby rozwiązać nieco inaczej). W kwestii dostępności dla osób z niepełnosprawnościami wdrożono rozwiązania adekwatne do możliwości ingerencji w zabytkowy budynek. Nad Wieżą na co dzień czuwa Malborskie Centrum Kultury i Edukacji.

Rysunek 14 Klub Młodzieżowy Wieża w zrewaloryzowanej Wieży Ciśnień w Malborku

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Placówka dla młodszych dzieci znalazła miejsce w zaadaptowanym zabytkowym budynku dawnej kaplicy ewangelickiej przy ulicy Sienkiewicza 43. Niewątpliwie inspirujący jest przykład przekształcenia sąsiadującego z tym budynkiem terenu na przestrzeń publiczną. W tym celu doszło do połączenia przestrzeni dotąd odseparowanych od siebie podwórek będących własnością komunalnych położonych w kwartale ulic Sienkiewicza, Orzeszkowej, Reymonta, Krakowskiej. Wygospodarowana na tej drodze spora przestrzeń pozwoliła na urządzenie tego terenu w zróżnicowany sposób, zgodnie z potrzebami różnych grup odbiorców – np. osób starszych, dzieci, właścicieli psów. Znalazło się też miejsce na zaparkowanie kilku samochodów. Przestrzeń, co ważne, jest naturalnym miejscem spędzania czasu podopiecznych placówki wsparcia dziennego – to również zostało uwzględnione w jej aranżacji. Dzieci stały się w publicznym odbiorze kimś w rodzaju gospodarza i opiekuna tego miejsca. Przekłada się to na podejście użytkowników do tego miejsca z nieco większą uwagą niż w przypadku innych przestrzeni publicznych. Miejsce otrzymało zaproponowaną przez dzieci nazwę „Skwer Papy Smerfa” i została ona oficjalnie potwierdzona przez Radę Miasta.

Rysunek 15 Skwer Papy Smerfa w Malborku

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

W ramach projektu zintegrowanego doszło też do zmian w innych fragmentach obszaru rewitalizacji. Przekształcenia objęły skwer przy ul. Reymonta oraz Plac 3-go Maja. Ta druga zmiana stała się przedmiotem głębszej analizy eksperckiej. Powołano lokalną grupę działania w ramach projektu „Partnerska Inicjatywa Miasta sieć Rewitalizacja” prowadzonego przez ówczesne Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Stało się to więc przykładem synergii między różnymi inicjatywami i programami ze szczebla regionalnego i ogólnokrajowego.

Ostatnim elementem projektu zintegrowanego, o którym należy wspomnieć, jest przedsięwzięcie polegające na remoncie części wspólnych kamienic zlokalizowanych w obszarze rewitalizacji. Działanie objęło 50 zabytkowych kamienic i zabudowań mieszalnych na obszarze rewitalizacji, w tym 10 komunalnych oraz 40 prywatnych (wspólnoty mieszkaniowe). Oprócz niepodważalnej wartości przedsięwzięcia, które przyczyniło się do poprawy standardu technicznego zabudowy oraz estetyki obszaru rewitalizacji, należy wskazać na jego rolę promocyjną. Dzięki tak skonstruowanemu przedsięwzięciu znacznie rozszerzyła się liczba interesariuszy bezpośrednio zaangażowanych w rewitalizację. Niewątpliwie uzyskano także pozytywny efekt

„szerokich zmian” na obszarze rewitalizacji. Gdyby porównywalne środki skoncentrować na jednej lub kilku publicznych inwestycjach poczucie zmiany dokonującej się na obszarze rewitalizacji wśród jego mieszkańców byłoby znacznie słabsze. Wartość projektu realizowanego w ramach Działania 8.1 RPO WP wyniosła ok. 15 mln zł. Biorąc pod uwagę osiągnięte efekty wsparcia, efektywność interwencji należy ocenić wysoko.

Rysunek 16 Nowa aranżacja skweru przy ul. Reymonta w Malborku

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Z uwagi na wymogi wiążące się z wykorzystaniem Funduszy Europejskich, realizacja projektu, w którym występowało tak wielu partnerów, a środki były rozproszone na wiele oddzielnych procesów inwestycyjnych, nie była łatwa, zwłaszcza dla tych, którzy prowadzili projekt od strony formalnej, zarówno po stronie IZ, jak i beneficjenta i partnerów. Czynnikiem sukcesu było to, że zarządcą wielu prywatnych budynków wspólnotowych był Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Malborku sp. z o.o., miejski podmiot zarządzający także gminnym zasobem mieszkaniowym. To pozwoliło „w jednym ręku” skoncentrować większość procesów inwestycyjnych – po „przetarciu szlaku” kolejne działania potoczyły się gładko, według tego samego schematu. Wypracowanie tej powtarzalności powinno być inspiracją dla poszukiwania

rozwiązań, które pozwolą według podobnych mechanizmów wykorzystywać środki europejskie tam, gdzie mają one trafiać do szerokiego grona partnerów.

Realizacja powyższego działania przyniosła niewątpliwie pozytywne efekty. Miernikiem sukcesu jest to, że praktycznie dwukrotnie wzrosło zainteresowanie wspólnot mieszkaniowych sięganiem po środki na prace modernizacyjne – dotyczy to zarówno wspólnot, które już otrzymały środki w perspektywie 2014 – 2020, jak i nowych podmiotów. Zainteresowania, jakie zostało wzbudzone, na pewno nie uda się zaspokoić dostępnymi środkami europejskimi.

Rewitalizacja w Malborku nie ogranicza się do realizacji projektu zintegrowanego z RPO WP. I to także należy potraktować jako dobrą praktykę. Wprawdzie wyjściowe założenie systemu rewitalizacji w Polsce polegało na tym, że Fundusze Europejskie są katalizatorem procesów rewitalizacji, ale równocześnie zakładano wykorzystanie innych źródeł finansowania i prowadzenie procesu rewitalizacji nie w cyklu zdeterminowanym dopływem środków europejskich. Niestety w wielu miastach tak się jednak nie dzieje. Malbork podchodzi jednak do rewitalizacji inaczej; uznając ją za długofalowe narzędzie doskonalenia miasta. Włącza więc w ten proces pojawiające się instrumenty i możliwości. Rezultatem jest udział Malborka w sieci „Rewitalizacja” w ramach Partnerskiej Inicjatywy Miast (programu prowadzonego aktualnie przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej) oraz w projekcie KAIROS w ramach programu URBACT.

Partnerska Inicjatywa Miasta przyniosła między innymi sformułowanie w Malborku koncepcji Rozproszonego inkubatora przedsiębiorczości, opracowanie założeń programu inkubacji młodych przedsiębiorców i NGO na obszarze rewitalizacji oraz jego późniejsze wdrażanie, opracowanie katalogu zachęt i preferencji oraz systemu korzyści dla lokowania działań i usług na obszarze rewitalizacji, a także stworzenie bazy lokali i obszarów do inwestowania na OR, które mogą być wynajmowane/dzierżawione na preferencyjnych warunkach. W tych pracach aktywny udział brała Rada Gospodarcza Miasta Malborka, co ujawnia znaczenie funkcjonowania w mieście tego typu ciał – bez nich skuteczne dotarcie do odpowiedniej grupy interesariuszy jest znacznie trudniejsze.

Ponadto w rezultacie tego procesu podjęto działania (zlecane w konkursie ofert organizacjom pozarządowym) służące pobudzaniu przedsiębiorczości i budowaniu postaw przedsiębiorczych na obszarze rewitalizacji. Zwłaszcza to ostatnie działanie okazuje się ważną inicjatywą w przypadku odbiorców przyzwyczajonych do otrzymywania bezpłatnego wsparcia – służy przystępnemu tłumaczeniu mechanizmów ekonomicznych i przywracaniu „zdrowego” systemu wartości.

W ramach projektu „KAIRÓS - Heritage as Urban regeneration” Miasto Malbork było partnerem projektu dofinansowanego z URBACT III 2014-2020 (bazującego na współpracy miast z różnych krajów UE). Celem projektu było wzmocnienie dziedzictwa

kulturowego miast historycznych poprzez opracowanie strategii rozwoju małych i średnich miast europejskich na rzecz integracji i spójności gospodarczej i społecznej oraz zrównoważonego rozwoju. W jego ramach wypracowano ramy – wpisane w filozofię rewitalizacji - rozwoju strategicznego Malborka, które posłużyły opracowaniu strategii rozwoju miasta.

Ponadstandardową jakość malborskiej rewitalizacji podkreślają nagrody, które zostały przyznane miastu w związku z przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi. Chodzi w szczególności o dwie nagrody:

- „Pomorskie Sztormy” – nagroda w plebiscycie Marszałka Województwa Pomorskiego i Gazety Wyborczej, w kategorii „Euroinspiracje” za pomysł na zintegrowany projekt rewitalizacyjny.
- "Zabytek zadbane" – nagroda w ogólnopolskim konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków w kategorii „Zabytek techniki” za wzorowe prace remontowe i konserwatorskie wieży ciśnień w Malborku, pozwalające na utrzymanie integralności zabytku wraz z jego wyposażeniem oraz za umiejętne dostosowanie nowych funkcji społecznych i użytkowych do specyfiki obiektu.

Ważniejsze niż nagrody jest to, że proces rewitalizacji w Malborku toczy się wielotorowo i jest kontynuowany czy wręcz rozwija się, niezależnie od przerw w dopływie finansowania. Stąd też słowo „CIĄGŁOŚĆ” jest kluczowe z punktu widzenia wartości malborskiej dobrej praktyki.

Słupsk – ZAUFANIE

Doświadczenia z ostatnich kilkunastu lat procesu rewitalizacji w Słupsku dowodzą, że kluczem dla powodzenia tego procesu jest niesłabnące zaangażowanie rewitalizatorów i rewitalizatorek, które umożliwi kontynuację spójnych działań na rzecz poprawy jakości życia mieszkańców na obszarze rewitalizacji.

Na etapie wyznaczania obszaru rewitalizacji i obszaru zdegradowanego w Słupsku, co miało miejsce w 2016 roku, wewnątrz Urzędu Miejskiego zawiązała się nieformalna sieć osób przekonanych do idei rewitalizacji i znaczenia tej polityki w rozwoju Słupska. Osoby te, należąc jednocześnie formalnie do Komitetu Sterującego oraz Zespołu Koordynującego wdrażanie i monitoring GPR przejęły znaczną część organizacji i koordynacji procesu rewitalizacji w Mieście. Trzon tej sieci stanowią osoby z Wydziału Zarządzania Funduszami (w strukturze tego wydziału znajduje się Biuro Rewitalizacji Miasta Słupska), oraz Wydziału Polityki Przestrzennej, a ich bliskimi współpracownikami są m.in. pracownicy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Słupsku, Słupskiego Centrum Organizacji Pozarządowych i Ekonomii Społecznej, Przedsiębiorstwa Gospodarki Mieszkaniowej oraz jednostek odpowiedzialnych za realizację inwestycji.

Przyjęty model organizacji pracy w Urzędzie Miejskim zakłada koordynację przez te same jednostki nie tylko realizacji zadań związanych z rewitalizacją, ale też prac nad przygotowaniem i wdrażaniem innych kluczowych dokumentów strategicznych i planistycznych, takich jak strategia rozwoju miasta, plan adaptacji do zmian klimatu, czy też plan ogólny. Pracownicy merytoryczni cieszą się również dużym zaufaniem ze strony władz miasta, co sprzyja elastyczności w planowaniu i realizacji działań oraz powoduje, że rewitalizacja jest jedną z głównych polityk rozwoju miasta.

Podejście do prowadzenia polityki rozwoju w Słupsku jest na różnych poziomach powiązane z rewitalizacją. Można to dostrzec już na poziomie głównego hasła/wizji rozwoju Słupska, jakim jest „Miasto bliskie”. Pod hasłem tym kryje się bowiem silny nacisk na społeczny wymiar rozwoju lokalnego, tj. budowanie miasta bliskiego potrzebom, troskom i marzeniom mieszkańców. Ponadto, w mieście tak zwartym jak Słupsk problemy i wyzwania natury społecznej, demograficznej, czy też infrastrukturalnej na obszarze rewitalizacji trudno jest wyizolować od pozostałej części miasta. Prowadzenie realnych i konsekwentnych działań na obszarze rewitalizacji stanowi zatem element szerszego budowania wizerunku Słupska jako miasta dobrego do życia i zakładania rodziny. Jest to szczególnie istotne w kontekście wyzwań demograficznych, ponieważ Słupsk jest dotknięty m.in. procesem intensywnej migracji do gmin ościennych, a obecnie mierzy się równoległe z wyzwaniem integracji imigrantów zarobkowych z państw Ameryki Łacińskiej i Ukrainy.

Celowe uczynienie rewitalizacji jedną z głównym polityk rozwoju w mieście należy zatem uznać za dobrą praktykę i jeden z głównych warunków powodzenia procesu rewitalizacji w Słupsku. Wyznaczone w ten sposób ramy zarządzania miastem przekładają się między innymi na ilość i wielkość realizowanych w Słupsku inwestycji. Przyjęto bowiem założenie, zgodnie z którym dla osiągnięcia celów rewitalizacji i rozwoju miasta kluczowe znaczenie mają liczne projekty, często o relatywnie niewielkiej skali (zajęcia integracyjne, ścieżki rowerowe, nowe nasadzenia), które są jednak na co dzień zauważalne przez mieszkańców i poprzez skoncentrowane oddziaływanie w widoczny sposób przeciwdziałają negatywnym zjawiskom na obszarze rewitalizacji.

Strategiczne znaczenie dla osiągnięcia celów procesu rewitalizacji w Słupsku i wdrażania „Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Słupska 2017-2025 +” miała realizacja projektu zintegrowanego pn. „Łamiemy bariery, łączymy pokolenia-rewitalizacja obszaru Podgrodzia, Starego Miasta i Śródmieścia Miasta Słupska”, współfinansowanego w ramach RPO WP. Całkowita wartość projektu wyniosła ponad 100 mln zł. W ramach tego projektu zrealizowano takie działania jak np.: zagospodarowanie Bulwarów rzeki Słupi; kompleksowa poprawa stanu zagospodarowania przestrzeni i poprawa dostępności usług społecznych w rejonie ul Długiej poprzez zagospodarowanie podwórek, remont i przebudowę obiektu na

potrzeby utworzenia Placówki Wsparcia Dziennego „Dom Sąsiedzki” oraz przebudowę infrastruktury w pasach drogowych; remont elementów wspólnych w około 50 budynkach mieszkalnych (komunalnych i wspólnot mieszkaniowych) wraz z zagospodarowaniem otoczenia budynków; jak również remont i przebudowę wnętrza kamienicy Otto Freundlicha na potrzeby utworzenia Centrum Wsparcia.

Jak wynika z samej nazwy projektu zintegrowanego, jego efekty oddziałują na różne wymiary życia mieszkańców i percepcji przestrzeni na obszarze rewitalizacji. W ramach realizacji projektu doprowadzono między innymi do znacznej poprawy wizerunku rejonu ul. Długiej, który do niedawna był uznawany za bardzo niebezpieczny i nieprzyjazny do życia. Poprawie stanu i budowie nowych budynków mieszkalnych (ze wsparciem środków Banku Gospodarstwa Krajowego) towarzyszyły prowadzone od lat i zakorzenione lokalnie działania społeczne, realizowane między innymi w „Domu Sąsiedzkim” przy ul. Długiej. Działania integracyjne adresowane m.in. do młodzieży i seniorów korzystnie wpłynęły na budowanie dialogu społecznego i zaufania do władz publicznych w zakresie planowanych kierunków interwencji w ramach procesu rewitalizacji. Zarówno młodzież, jak i seniorzy, korzystają z tych samych przestrzeni „Domu Sąsiedzkiego”, co jest dobrym przykładem optymalizacji zasobów i kosztów eksploatacyjnych. Można więc ocenić, że ma to istotny wpływ na wysoką efektywność kosztową realizowanych działań.

Rysunek 17 Uczestnicy zajęć w „Domu Sąsiedzkim” przy ul. Długiej w Słupsku

Źródło: opracowanie własne -Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Za dobrą praktykę w odniesieniu do procesu rewitalizacji w rejonie ul. Długiej w Słupsku należy zatem uznać faktyczne umieszczenie mieszkańców w centrum przedsięwzięć rewitalizacyjnych, co wzmacnia efekty zmian infrastrukturalnych polegających m.in. na budowie nowego i poprawianiu stanu istniejącego zasobu mieszkaniowego (finansowanie ze źródeł prywatnych i publicznych – BGK).

Ważnym wymiarem przedsięwzięć rewitalizacyjnych w Słupsku, realizowanych z wykorzystaniem środków RPO WP, jest zarówno budowanie i rozwijanie relacji pomiędzy mieszkańcami, jak i realne „zszywanie” różnych części miasta. Działania w tym zakresie obejmują równolegle m.in. przeciwdziałanie negatywnej stygmatyzacji dotyczącej rejonów takich jak np. w okolicy ul. Długiej oraz tworzenie nowych ciągów komunikacyjnych, łączących różne części miasta. Przykładem takiego działania, znajdującego się w centralnej części obszaru rewitalizacji, są Bulwary rzeki Słupi. W ramach tej inwestycji, bazującej na wynikach konkursu architektoniczno-urbanistycznego, utworzono m.in. trzy kładki łączące Miasto lokacyjne i Śródmieście z Podgrodzem, co pozytywnie wpływa na ożywienie społeczno-gospodarcze obszaru rewitalizacji.

Rysunek 18 Bulwary nad rzeką Słupią w Słupsku

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Ważnym aspektem inwestycji w Bulwary było zastosowanie rozwiązań przyjaznych klimatowi i dążenie do zachowania starych przedwojennych drzew. Podejście takie wpisuje się w koncepcję zarządzania miastem oraz podejście do prowadzenia dialogu z mieszkańcami. Jak bowiem pokazują słupeckie doświadczenia, działania przez zieleni (animacyjne przekształcenia podwórek, słupeckie kliny zieleni, ogrody deszczowe i in.) są bardzo dobrym pretekstem do dyskusji z mieszkańcami i ich bezpośredniego włączenia w proces rewitalizacji. Bazując m.in. na doświadczeniach z wdrażania projektu zintegrowanego, w Urzędzie Miejskim w Słupsku opracowano wewnętrzne wytyczne dotyczące postępowania ze starymi drzewami przy realizacji nowych inwestycji. Do wycinki konkretnego drzewa konieczne jest wykazanie przez projektanta, że inne rozwiązanie nie jest możliwe.

W świetle powyższych uwag za dobre praktyki należy uznać wykorzystanie terenów nadwodnych i lekkiej, przyjaznej zieleni infrastruktury do pokonywania barier przestrzennych oraz realizację niewielkich projektów związanych z wykorzystywaniem zieleni w celu integracji mieszkańców i rozwijania partycypacji społecznej na obszarze rewitalizacji.

Kolejnym bardzo dobrym przykładem działań z wykorzystaniem zieleni, który zaszyły na obszarze rewitalizacji w okresie wdrażania RPO WP, są przekształcenia ulicy Małachowskiego. Nasadzenia nowych drzew (finansowane ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko) i montaż oświetlenia (środki RPO WP) przy tej ulicy spowodowały, że kolejne wspólnoty mieszkaniowe z własnych środków podjęły się remontów elewacji budynków, co znacznie poprawiło ich estetykę. Jest to zatem bardzo dobry przykład oddolnej, organicznej rewitalizacji. Inwestycje przy ul. Małachowskiego uzupełniła przebudowa drogi gminnej z Rządowego Funduszu Rozwoju Dróg i remont chodnika ze środków własnych Miasta (program chodnikowy). Podobne procesy mają obecnie miejsce na ul. Niemcewicza. Przekształcenia na obydwu ulicach są również dobrymi praktykami w zakresie realizacji zasady dodatkowości i komplementarności źródeł finansowania rewitalizacji.

Rysunek 19 Zmodernizowana ul. Małachowskiego w Słupsku

Źródło: Urząd Miejski w Słupsku

Oddolne zaangażowanie wspólnot mieszkaniowych w różnych częściach obszaru rewitalizacji jest wyrazem zaufania dla urzędników i władz miasta odnośnie do celów i zakresu przedsięwzięć realizowanych na obszarze rewitalizacji. Wiarygodność osób i instytucji odpowiedzialnych za rewitalizację przekłada się z kolei na większe zainteresowanie mieszkańców procesem rewitalizacji. Świadczy o tym np. ich aktywny udział i wysoka frekwencja w pracach Komitetu Rewitalizacji oraz spacerach badawczych po obszarze rewitalizacji (prowadzonych np. przez pasjonatów historii, botaników, specjalistów w zakresie zmiany klimatu). Budowanie kultury otwartości i współpracy z interesariuszami poprzez aktywne zabieganie o dialog z mieszkańcami na tematy związane z rewitalizacją jest dobrą praktyką i wyróżnikiem rewitalizacji w Słupsku.

Rysunek 20 Uczestnicy spaceru badawczego po obszarze Podgrodzia w Słupsku

Źródło: Facebook/Rewitalizacja Słupsk

Kolejna dobra praktyka związana ze słupską rewitalizacją to trwające opracowanie master planu dla Podgrodzia. To dokument o charakterze przestrzennym, ale uwzględniający kontekst i potrzeby społeczne, który będzie stanowił podstawę do przekształceń części obszaru rewitalizacji podczas wdrażania FEP. Przygotowanie master planu dla Podgrodzia należy uznać za pomost pomiędzy okresami programowania 2014-2020 oraz 2021-2027 i inicjatywę opierającą się na dotychczasowych doświadczeniach wskazujących, że należy szukać kompleksowych i partycypacyjnych narzędzi wypracowywania rozwiązań rewitalizacyjnych. Jak bowiem wynika ze obserwacji rewitalizatorów i rewitalizatorek w Słupsku, dla efektywności procesu rewitalizacji istotne znaczenie ma odpowiednie komunikowanie składowych procesu nie tylko do mieszkańców, ale i do różnych wydziałów i jednostek organizacyjnych w Urzędzie Miejskim oraz w innych instytucjach publicznych. Master plan będzie w tym zakresie użytecznym narzędziem.

Za inne dobre praktyki związane z procesem rewitalizacji w okresie wdrażania RPO WP w Słupsku należy uznać także m.in. rozwijanie infrastruktury i oferty Słupskiego Centrum Organizacji Pozarządowych i Ekonomii Społecznej oraz przekształcenia podwórek na cele integracyjne (w tym pomiędzy ul. Partyzantów i Szkolną). W obydwu przypadkach realizacja przedsięwzięć rewitalizacyjnych – kontynuowanych do dzisiaj – rozpoczęła się

przed wdrażaniem RPO WP, a środki z tego okresu były wykorzystywane przy ich kontynuacji, co stanowiło realizację zasady komplementarności międzyokresowej.

Rysunek 21 Podwórko pomiędzy ulicami: Partyzantów i Szkolną

Źródło: opracowanie własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Rysunek 22. Lokalny zakład ceramiczny z produktami nawiązującymi do słupskiego dziedzictwa

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Tczew - „SZYTE NA MIARĘ”

Na pierwszy rzut oka rewitalizacja w Tczewie nie bardzo różni się od działań rewitalizacyjnych podjętych w wielu miastach województwa pomorskiego. Niemniej bliższa analiza ujawnia kilka aspektów, które należy traktować jako dobrą praktykę i stanowić inspirację dla innych miast-rewitalizatorów.

Obszar rewitalizacji w Tczewie wyznaczono jako zwarty teren, niepodzielony na podobszary – tak przynajmniej ilustruje to mapa. Tymczasem, na obszar rewitalizacji

składają się dwie dzielnice o bardzo odmiennej charakterystyce. Obie wprowadzie odznaczają się niekorzystnymi wartościami wskaźników społecznych (co było konieczne do zakwalifikowania ich jako obszar zdegradowany), ale czynniki, które na to wpłynęły, jak i inne aspekty funkcjonowania tych dzielnic były bardzo odmienne. Podobnie niejednakowo wyglądała także interwencja rewitalizacyjna na ich terenie.

Interwencja ta została zaplanowana w „Gminnym Programie Rewitalizacji Miasta Tczewa na lata 2016 –2030”. Zwraca uwagę, że miasto wybrało w tamtym czasie trudniejszą formalnie ścieżkę rewitalizacyjną, nakładając na siebie obowiązki (jak np. powołanie Komitetu Rewitalizacji), które nie były wymagane w formule „Lokalnego Programu Rewitalizacji”.

Sercem pierwszego z tych dwóch części obszaru rewitalizacji jest tczewskie Stare Miasto. Mimo, że stanowi ono centrum i powinno być miejscem koncentracji usług i aktywności gospodarczej, to jednak sytuacja wygląda nieco inaczej. Jego program usługowy nie jest dostosowany do rangi i funkcji miejsca. Uznawane jest za niekorzystne miejsce do inwestycji i umiarkowanie atrakcyjne do spędzania czasu, między innymi z tego powodu, że za zmianami infrastrukturalnymi nie nadążają zmiany w tkance społecznej. Ambicją miasta jest, aby na tym obszarze zwiększała się liczba punktów gastronomicznych i kawiarni, organizowane były wydarzenia kulturalne i rozrywkowe.

W ramach rewitalizacyjnego projektu zintegrowanego na terenie Starego Miasta zaplanowano kilka punktowych działań o zróżnicowanym charakterze. Rozporoszone interwencje miały jednak układać się w całościowy pomysł zmian nakierowanych na ożywienie obszaru i odpowiedź na występujące problemy społeczne.

Pierwsza grupa działań dotyczyła adaptacji lub modernizacji oraz wyposażenie obiektów na potrzeby funkcji społecznych. Inwestycjom towarzyszyły naturalnie komplementarne działania społeczne ujęte w projekcie „Społeczna od-nowa” (którego wartość to ponad 1 mln zł) również składającego się na projekt zintegrowany. Należy w tej grupie wskazać następujące przedsięwzięcia:

- Centrum Wspierania Rodziny – Forum Inicjatyw Społecznych. Przy ulicy Łaziennej 5 powstało miejsce świadczące usługi społeczne dla rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym (warsztaty dla rodzin, pomoc psychologiczna oraz poradnictwo specjalistyczne). Równocześnie uruchomiono Centrum Aktywności Lokalnej, gdzie realizowano działania z zakresu animacji społeczności. Wśród animatorów inicjujących działania i czuwający nad ich realizacją znaleźli się między innymi tczewscy seniorzy. Nowe funkcje uzupełniły wcześniejszą działalność Forum Inicjatyw Społecznych.
- Centrum Wspierania Rodziny – budynek przy Podgórznej 8. Dawny budynek mieszkalny został zaadaptowany na funkcje społeczne dwa tymczasowe

pomieszczenia mieszkalne dla osób wymagających pomocy oraz pomieszczenie do prowadzenia wsparcia dla osób będących w kryzysie oraz działań w zakresie przeciwdziałania przemocy.

- Centrum Wspierania Rodziny – pomieszczenia biblioteczne. Działanie objęło modernizację budynków Miejskiej Biblioteki Publicznej, zlokalizowanych przy ul. Dąbrowskiego 6 (ostatecznie tego budynku nie objęło finansowanie z RPO WP) oraz na ul. Kościuszki 2. W jego rezultacie poszerzono dotychczasowe funkcje biblioteki, uwzględniając potrzeby wynikające z zamiaru prowadzenia usług społecznych dla rodzin zagrożonych wykluczeniem. W głównym budynku przy ul. Dąbrowskiego 6, który dostosowano do potrzeb osób z niepełnosprawnościami urządzono nowe sale spotkań warsztatowych i integracyjnych, duża sala konferencyjna, sala wystawiennicza oraz mediateka. Natomiast obiekt przy ul. Kościuszki 2, w którym mieści się filia dla dzieci i dorosłych, a także Sekcja Historii Miasta, miał stać się nowym ośrodkiem życia kulturalnego Starego Miasta. Salę ekspozycyjną przeznaczono na różnorodne zajęcia i spotkania. Jest ona również udostępniana mieszkańcom na ich aktywności.

Rysunek 23 Zmodernizowany budynek Miejskiej Biblioteki Publicznej przy ul.
Dąbrowskiego 6 w Tczewie

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Należy odnotować, że po zakończeniu projektu finansowanego z RPO WP działania społeczne w zrealizowanych obiektach kontynuowane są ze środków własnych gminy miejskiej Tczew przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. W tym wypadku sprawdza się (nie będąc regułą w skali kraju) założenie, że Fundusze Europejskie mają być czynnikiem uruchamiającym procesy rewitalizacji, a nie je warunkującym.

Na terenie Starego Miasta w ramach projektu zintegrowano przeprowadzono także kilka interwencji infrastrukturalnych. Uwagę zwraca nowa aranżacja ulic Krętej i Podgórznej, obu o charakterze spacerowym. Było to komplementarne działanie w stosunku do tego, co udało się zrealizować w poprzedniej perspektywie budżetowej UE. W procesie określania kształtu obu ulic wykorzystano wyniki konkursu urbanistyczno-

architektonicznego. Ulice zostały przekształcone z uwzględnieniem dążenia do tego, aby mieszkańcy chcieli spędzać na nich czas.

Rysunek 24 Przebudowana ulica Podgórna w Tczewie

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Drugą dzielnicą Tczewa objętą rewitalizacją jest Zatorze – położone peryferyjnie historyczne osiedle mieszkaniowe wielorodzinne oddzielone od miasta torami kolejowymi. Oprócz innych problemów występował tam brak dobrze funkcjonującej infrastruktury społecznej (instytucji z ofertą dla mieszkańców) oraz niska jakość przestrzeni publicznej i infrastruktury technicznej.

Podejście do sformułowania zadań do zintegrowanego projektu rewitalizacyjnego było odmienne niż na Starym Mieście. Tu zastosowano podejście obszarowe. Uwzględniając dostępność środków zdecydowano się na działania, które dały odczuć mieszkańcom to,

że zmiany dokonały się w praktycznie całej dzielnicy. Badanie pokazało, że pozytywnie należy ocenić stosunek poniesionych kosztów do osiągniętych efektów – zmiany jakościowej wywołanej w przestrzeni publicznej. Kluczowe znaczenie miało w tym zakresie przedsięwzięcie obejmujące wykonanie systemu monitoringu i oświetlenia oraz poprawę infrastruktury drogowej (dotyczące większości ulic znajdujących się w tej części miasta) oraz zagospodarowanie placu zadworcowego. Było realizowane etapami i ostatecznie, mimo zastosowania skromnych i niekrzykliwych rozwiązań, dało spektakularny i całościowy efekt z punktu widzenia poczucia bezpieczeństwa oraz jakości przestrzeni publicznej (zarówno pod względem estetyki, jak i funkcjonalności).

Rysunek 25 Rodzinny Klub „Zatorze” w Tczewie

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

To szeroko zakrojone przedsięwzięcie zostało uzupełnione przez inne punktowe działania również poprawiające lub uzupełniające przestrzeń publiczną w rejonie Zatorza. Były to: budowa kładki pieszo-rowerowej łączącej osiedle z ogródkami działkowymi wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu oraz plac zabaw z elementami street workout przy ul. Łąkowej oraz ul. Żuławskiej.

Działaniami dotyczącym przestrzeni publicznej towarzyszyły przedsięwzięcia nakierowane na lokalną społeczność. Chodzi o uzupełniające się elementy zintegrowanych projektów „Miasto od-nowa” oraz „Społeczna od-nowa”. Nieużytkowany i zdewastowany budynek przy ul. Elżbiety 19 b wraz z otoczeniem został zaadaptowany do nowych funkcji społecznych. Powstał Rodzinny Klub „Zatorze”, administrowany przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej i prowadzony przez organizację pozarządową. W klubie odbywają się spotkania, warsztaty i inne działania służące integracji mieszkańców osiedla Zatorze (np. terapia indywidualna dzieci i młodzieży oraz dorosłych, warsztaty rozwojowe wspierające proces terapeutyczny oraz animacje społeczności lokalnej).

Na całym obszarze rewitalizacji, a więc zarówno w jednostce Stare Miasto, jak i Zatorze, znajdowały się budynki mieszkalne, które były przedmiotem ostatniego komponentu tczewskiego projektu zintegrowanego, o którym należy wspomnieć. Przedsięwzięcie dotyczyło zagospodarowania podwórek i części wspólnych w budynkach wspólnot mieszkaniowych, które zostały zakwalifikowane do udziału w projekcie w drodze otwartego konkursu. Ostatecznie w przedsięwzięciu wzięło udział 15 wspólnot mieszkaniowych i 1 spółdzielnia mieszkaniowa. Z projektu sfinansowano prace dotyczące elementów wspólnych w wielorodzinnych budynkach mieszkalnych oraz zagospodarowania bezpośredniego ich otoczenia.

Działania rewitalizacyjne w Tczewie, które zostały wsparte środkami z RPO WP, były z jednej strony zróżnicowane, a z drugiej wewnętrznie zintegrowane. To, co wyłania się na plan pierwszy, jako istota dobrej praktyki, jest to, że przeprowadzone działania były SZYTE NA MIARĘ. Nawet w skali jednolitego obszaru zdegradowanego przyjęto całkiem odmienne podejścia do rewitalizacji na terenie poszczególnych dzielnic – w przemyślany sposób kształtując możliwie najbardziej efektywne działania rewitalizacyjne.

Czarne – DOBRY POCZĄTEK

Gmina miejsko-wiejska Czarne w powiecie człuchowskim, leżąca na południowo-zachodnim krańcu województwa pomorskiego, zamieszkała jest przez ok. 8,5 tys. osób, z czego ok. 5,6 tys. osób w mieście Czarne. Gmina prowadziła rewitalizację w oparciu o Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Czarne na lata 2016-2023. Cele szczegółowe programu to: Cel 1: Zmniejszenie skali negatywnych zjawisk społecznych, wzrost aktywności społecznej i przedsiębiorczości; Cel 2: Zwiększanie aktywności społecznej mieszkańców poprzez zwiększenie dostępu do usług społecznych, kulturalnych, oświatowych, rekreacyjnych; Cel 3: Poprawa warunków zamieszkania na obszarze poprzez stanu technicznego obiektów mieszkalnych, zagospodarowanie przestrzeni wspólnych oraz poprawę estetyki.

Dobra praktyka: wskazywanie znaczenia spójności społecznej jako głównego aspektu „rewitalizacji 2.0” poprzez wskazania tej sfery w pierwszym celu LPR.

Cele programu rewitalizacji były realizowane przez 13 przedsięwzięć podstawowych. Ich rdzeń, podobnie jak w innych miastach regionu, stanowiły przedsięwzięcia w ramach projektu zintegrowanego, wypracowanego przez Gminę wspólnie z Zespołem ds. Rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim o wartości 7,6 mln zł. Należy zaznaczyć, że środki zainwestowane w małym mieście charakteryzują się wyższym efektem mnożnikowym oraz proporcjonalnie większym wpływem na lokalną społeczność niż analogiczna kwota wydatkowana w większych ośrodkach miejskich. Z tego względu należy wysoko ocenić stosunek kosztów do osiągniętych korzyści w Czarnem.

Na szczególną uwagę zasługują następujące przedsięwzięcia, w realizacji których można odnotować dobre praktyki:

- Remonty budynków mieszkalnych przy ul. Zamkowej 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13; Mickiewicza 3, 5, 7, 9, 11 oraz Cichej 1 i 3, wraz z remontami podwórek, miejsc pomiędzy obiektami mieszkalnymi, przestrzeni wspólnych;
- Utworzenie Centrum Wsparcia Rodziny i Dzieci w Czarnem w dawnym mieszkaniu i salce katechetycznej wraz zagospodarowaniem przynależnego terenu przy ulicy Cichej 1;
- Przebudowa Placu Wolności, tak by stał się centrum miasta sprzyjającym integracji społecznej.

Remonty budynków mieszkalnych odbyły się w sposób możliwie kompleksowy. Obejmowały one całe pierzeje kamienic. Stanowiło to znaczące wyzwanie i wysiłek dla władz Gminy i zarządcy nieruchomości komunalnych, czyli Przedsiębiorstwa Gospodarki Mieszkaniowej Sp. z o.o. Zróżnicowana forma własnościowa powodowała bowiem nieraz trudności w osiągnięciu jednorodnej decyzji wspólnot o przystąpieniu do projektu. Mimo przeciwności, zrealizowano remonty w sposób całościowy.

Rysunek 26. Kamienice przy ulicy Zamkowej w Czarnem – przed i po remoncie

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

Dobra praktyka: Przywództwo i umiejętności partycypacyjne (komunikacja, negocjacje itd.) władz Gminy i zarządcy nieruchomości gminnych zaowocowały całościowym efektem projektu.

Remonty obejmowały też przestrzeń podwórkową i bezpośrednie otoczenie nieruchomości objętych remontami. Wizja lokalna podczas prac ewaluacyjnych potwierdziła trwałość projektu i jego oddziaływanie na mieszkańców. Przestrzenie podwórkowe są zadbane, co więcej – zawierają elementy środowiskowo-klimatyczne, jak np. beczki do zbierania deszczówki. Daje to wartość dodaną projektu, zarówno w warstwie bezpośredniego działania środowiskowego, jak i edukacji klimatycznej.

Rysunek 27. Podwórka na obszarze rewitalizacji

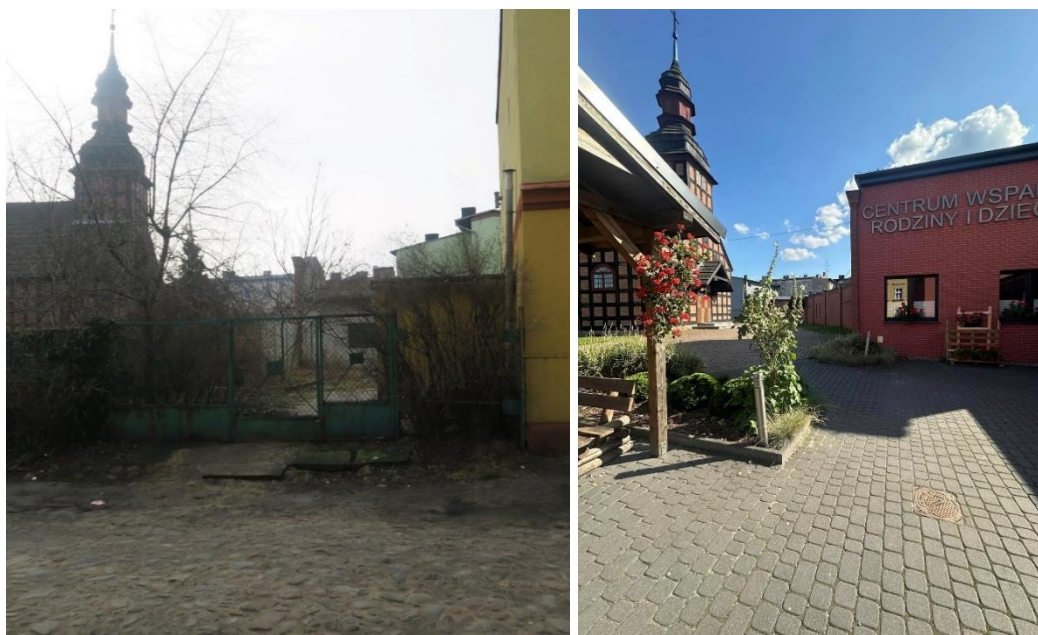
Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański / Projekty Miejskie

Na obszarze rewitalizacji powstały ponadto, z udziałem mieszkańców obszaru, skwery, ławki (al. Św. Józefa, ul. Podmurna/Zamkowa, ul. Mickiewicza). Stanowi to zarazem poprawę przestrzeni publicznej, rozwijanie miejsc integracji, ale równocześnie budowanie współodpowiedzialności za swoje sąsiedztwo oraz poczucie sprawczości u mieszkańców.

Sukces projektów remontowych uruchomił popyt i oczekiwanie mieszkańców i władz gminy na dalsze środki zewnętrzne na kompleksowe remonty nieruchomości na obszarze rewitalizacji.

Kolejnym przykładem wyjątkowo udanego i skutecznego przedsięwzięcia jest utworzenie Centrum Wsparcia Rodziny i Dzieci w Czarnem w dawnym mieszkaniu i salce katechetycznej wraz zagospodarowaniem przynależnego terenu przy ulicy Cichej 1.

Rysunek 28. Lokalizacja Centrum Wsparcia Rodziny i Dziecka – przed i po utworzeniu Centrum

Źródło: materiały Urzędu Miasta w Czarnem /materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Centrum Wsparcia Rodziny i Dzieci w Czarnem, które powstało w ramach projektu zintegrowanego, zrealizowało szeroką paletę działań na rzecz rodzin z obszaru rewitalizacji. Na uwagę zasługują takie działania jak kompleksowe wsparcie 20 rodzin z obszaru rewitalizacji, obejmujące pomoc psychologa, prawnika – cieszące się dużą popularnością i skutecznością; zajęcia dla matek z dziećmi; wyjazdy i wycieczki – na lodowisko, do kina, wycieczki rowerowe; warsztaty kulinarne i inne. Odbiorcy wsparcia wyrażali duże uznanie dla działań w ramach projektu. Dobrą praktykę stanowi fakt, że Centrum działa nieprzerwanie po zakończeniu Projektu, prowadząc różnorodną działalność finansowaną z własnych środków Gminy. Jest to dobitny przykład dodatkowości środków FE.

Rysunek 29. Wydarzenia w Centrum Wsparcia Rodziny i Dziecka w Czarnem

Źródło: materiały Urzędu Miasta w Czarnem

Dodatkowo, bardzo dobra praktyką jest stworzenie działającego w Centrum Stowarzyszenia „Idea”, które pozyskuje i angażuje środki i zasoby lokalne i zewnętrzne.

Rysunek 30. Ogród sensoryczny stworzony rękami dzieci i młodzieży

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Dobra praktyka: rozpoczęcie działalności miejsca integracji społecznej, a następnie kontynuowanie jego działania nieprzerwanie po zakończeniu projektu finansowanego z Funduszy Europejskich.

Inny przykładem przedsięwzięcia w ramach projektu zintegrowanego jest przebudowa Placu Wolności, stanowiącego centralny punkt miasta. Remont Placu uwzględnił czynniki funkcjonalne i środowiskowe. Po remoncie Plac „zazielenił się”, stając się dużo bardziej popularnym niż wcześniej miejscem spotkań i spędzania czasu mieszkańców. Co więcej, Plac Wolności jest od czasu remontu miejscem licznych wydarzeń integracyjnych i kulturalnych, takich jak jarmarki, kiermasze, upamiętnienia historyczne, festiwale foodtrucków itd.

Rysunek 31. Plac Wolności w Czarnem po przebudowie

Źródło: materiały własne Konsorcjum Wolański/Projekty Miejskie

Wśród działań rewitalizacyjnych w tej niewielkiej miejscowości znalazło się jeszcze wiele innych, wśród nich np. *przebudowa i remont pomieszczeń po miejskiej bibliotece publicznej wraz z zagospodarowaniem przynależnego terenu przy ulicy Kościuszki w Czarnem, gdzie aktywnie korzystają i działają seniorzy z obszaru rewitalizacji.*

Dobra praktyką, wartą promowania w innych, zwłaszcza niewielkich samorządach, jest także wydobycie potencjału działalności społecznej wśród osób zajmujących się sferą społeczną i kulturą w gminie – dzięki realizacji projektu zintegrowanego w gminie Czarne powstały dwie organizacje działające nieprzerwanie do dziś. Są to: wspomniane wcześniej Stowarzyszenie „Idea” oraz działające w sferze kultury i integracji Stowarzyszenie „Inspiracja”. Ich działalności uzupełnia i wzbogaca działalność Gminy.

Dobra praktyką w Czarnem jest przywództwo władz Gminy, zwłaszcza aktywność i ciągła obecność Burmistrza na obszarze rewitalizacji. Udowadnia to znana już od lat w środowisku rewitalizacyjnym tezę, że „rewitalizacji nie da się dobrze robić z za biurka”.

Wizyta studyjna w Czarnem po raz kolejny przyniosła potwierdzenie zadowolenia samorządu lokalnego z formuły uzgadniania ZPR i wymagającej, ale korzystnej i efektywnej współpracy z Zespołem ds. Rewitalizacji. Gmina oczekuje na dalsze wsparcie, akcentując wysokie koszty i potrzeby działań w sferze infrastrukturalnej.

„Natomiast wniosek jest prosty, że żeby dobrą rewitalizację zrobić, no to myślę sobie, że dobre 100 milionów zł na takie miasteczko jak my, w tym na infrastrukturalne projekty

50 milionów, żeby była równowaga, i pokażemy wam, jak się robi rewitalizację. Berlin zachodni będzie się chował”. (Włodarz)

5.2. Założenia dot. wsparcia procesu rewitalizacji w ramach perspektywy 2021-2027 – kluczowe obszary i rekomendowane działania

W podrozdziale odpowiedziano na pytania:

Biorąc pod uwagę efekty wdrażania RPO WP, na które rodzaje interwencji w ramach zatwierzonego programu FEP w obszarze rewitalizacji należy położyć szczególny nacisk i dlaczego? Jakie działania wspomagające należy wdrożyć, aby zwiększyć efekty przewidzianej interwencji w tym obszarze?

Jakie czynniki będą determinowały wsparcie w zakresie rewitalizacji w perspektywie finansowej 2021-2027? Jakie działania w związku z tym należy uwzględnić w systemie wdrażania FEP (poziom dokumentów wdrożeniowych)?

Czynniki, które będą determinowały wsparcie w ramach perspektywy finansowej 2021-2027, które nie występowały dotychczas w tak dużym natężeniu, to:

1. **Kondycja finansowa JST.** Jest ona generalnie słaba od lat, co powoduje, że większość zasobów finansowych gminy przeznaczają na działalność bieżącą, natomiast inwestycje realizują licząc głównie na środki zewnętrzne, z FE na czele. Dodatkowo, inflacja, szok pandemiczny i inne czynniki powodują pogłębienie się problemów finansowych gmin. Oznacza to potrzebę dalszego wsparcia rewitalizacji z FE (równoległe ze staraniami rządu w zakresie reformy finansów JST). Należy podkreślić, że w toku ewaluacji, małe gminy wskazywały, że zmniejszenie poziomu dofinansowania (np. z 80 do 60%) powodowało u nich już kilka lat temu zagrożenie rezygnacją z ZPR z powodu stanu finansów gminy.
2. **Starzenie się społeczeństwa i zapaść demograficzna kraju.** Zapaść ta dotyczy znacznej części miast Województwa Pomorskiego, szczególnie oddalonych od Trójmiasta. Oznacza to potrzebę dalszego akcentowania potrzeb seniorów, integracji społecznej, poszerzenia wsparcia wytchnieniowego itd. Równocześnie, rewitalizacja powinna być odpowiedzią na zapaść demograficzną poprzez zwiększenie atrakcyjności mniejszych miast regionu jako miejsca zamieszkania dla obecnych i nowych mieszkańców. Wymaga to utrzymania kompleksowości i wielotorowości działań rewitalizacyjnych. Kwestia demograficzna (coraz więcej osób starszych w populacji) oznacza nadanie jeszcze większego znaczenia działaniom z zakresu dostępności.
3. **Kompleksowe wsparcie rodzin.** Mimo wielu działań i projektów społecznych, innowacji społecznych (Centra Integracji Społecznej itd.), na obszarach rewitalizacji istnieje duża potrzeba całościowego wsparcia rodzin jego

potrzebujących. Praca z rodzinami z dysfunkcjami, zapewnianie opieki psychologicznej, prawnej, edukacyjnej itp. to działania, które są nadal potrzebne praktycznie w każdym obszarze rewitalizacji.

4. **Działania klimatyczne w ramach rewitalizacji.** Świadomość zmian klimatycznych i ich wpływu na obecne i przyszłe warunki życia staje się powszechna w społeczeństwie. Idą za tym oczekiwania poważnych zmian odnośnie prowadzenia różnych polityk rozwojowych w miastach (przestrzennej, transportowej i in.). Jest to zadanie trudne dla władz. Rewitalizacja, która prowadzona jest zawsze w niewielkiej części miasta, może być bardzo dobrym procesem stanowiącym kanwę testowania i prototypowania działań klimatycznych w mieście. Ponadto, świadomość klimatyczna mieszkańców i uwrażliwienie na tzw. „betonozę” powodują oczekiwanie, by szeroko pojęte zazielenianie miast stało się jednym z wiodących aspektów rewitalizacji.
5. **Kształtowanie przestrzeni obszarów rewitalizacji.** Stopniowo wyczerpuje się pole do punktowych interwencji w przestrzeni publicznej na obszarach rewitalizacji. Po pierwsze, bo wiele takich przestrzeni zostało już przekształconych. Po drugie i ważniejsze, pojawiające się wyzwania (jak np. adaptacja do zmian klimatu) wymuszają działanie w wymiarze obszarowym. Warto więc promować i wspierać modele całościowej (w tym partycypacyjnej) pracy nad przestrzenią obszaru rewitalizacji – przekładać się to będzie na wysoką jakość przyszłych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.
6. **Mieszkalnictwo.** Aktualna szeroka i powszechna debata publiczna na temat potrzeby wsparcia mieszkalnictwa oraz najbardziej oczekiwanych form tego wsparcia powoduje, że zagadnienie to jest uznawane za istotne przez polityków z różnych opcji politycznych i należy zakładać, że w najbliższych latach uruchomiony zostanie różnorodny, szeroki nurt narzędzi wspierających mieszkalnictwo z poziomu krajowego. Istnieje prawdopodobieństwo, że w takim przypadku możliwe będzie jeszcze szersze wsparcie procesów rewitalizacyjnych w komponencie tkanki mieszkaniowej.
7. **Przedsiębiorczość na obszarach rewitalizacji.** Jeśli rewitalizacja przynosić ma realne, całościowe efekty, większy nacisk powinien być położony na tę sferę rewitalizacji, w której najtrudniej o spektakularne sukcesy. Wynika to z szeregu przyczyn, które należy zgłębiać i lokalizować tematycznie względem odpowiednich mechanizmów w ramach FE, zdolnych do zachęcania przedsiębiorców do aktywnego udziału w procesach rewitalizacji i skutecznego wpływu na ożywianie gospodarcze obszarów rewitalizacji.
8. **Migranci, którzy często zamieszkują obszary rewitalizacji (centra miast).** Dynamiczny, niespotykany wcześniej w Polsce, napływ migrantów (uchodźcy wojenni z Ukrainy, migranci zarobkowi ze wschodu i południa) powoduje nową

potrzebę: integrowania i wsparcia migrantów oraz potrzebę budowania zdolności dialogu międzykulturowego we wspólnotach lokalnych.

- 9. Potrzeba uelastycznienia instrumentów terytorialnych.** Instrumenty terytorialne w ramach krajowej polityki regionalnej i unijnej Polityki Spójności, w założeniu miały być bardzo elastyczne i dające się dopasowywać do warunków danego terytorium, jednak w rzeczywistości są obudowane wieloma procedurami, sztywnymi ograniczeniami czy wymogami identycznymi dla wielkich miast i małych gmin. Oznacza to konieczność uelastycznienia i zwiększenia „przyjazności” regulacji dotyczących tego ważnego nurtu rozwoju regionalnego i lokalnego.

Ww. czynniki należy uwzględniać w programowaniu poszczególnych elementów systemu wsparcia rewitalizacji w Województwie Pomorskim w całym okresie wdrażania FEP. Obecne czasy cechują się niespotykaną dotąd dynamiką procesów społecznych, gospodarczych i politycznych, co powoduje jeszcze większą niż dotąd potrzebę uważności i elastyczności reagowania i dostosowywania strumieni FE w regionie.

Dodatkowo, warto rozważyć opracowanie Regionalnej Polityki Rewitalizacji, uwzględniając ambicję i dokonania Urzędu Marszałkowskiego oraz miast w regionie w zakresie rewitalizacji, jak również dążenie do tego, aby rewitalizacja w miastach regionu stawała się stopniowo coraz mniej zależna od FE, zgodnie z zasadą dodatkowości.

Biorąc pod uwagę efekty wdrażania RPO WP oraz warunki zewnętrzne, w ramach FEP należy położyć szczególny nacisk na:

- (1) Wsparcie mieszkalnictwa w różnych formach, dla różnych grup społecznych – ze względu na fakt, że potrzeba schronienia jest jedną z podstawowych potrzeb ludzkich i bez jej zapewnienia inne działania rewitalizacyjne mogą być nieskuteczne lub nietrafne; a także ze względu na dążenie do odwrócenia negatywnych trendów migracyjnych, zwłaszcza w małych miastach;
- (2) Przedsięwzięcia (w tym pilotażowe i eksperymentalne) w zakresie ochrony środowiska i klimatu – ze względu na pokoleniowe wyzwanie klimatyczne oraz oczekiwania społeczeństwa w tym zakresie;
- (3) Dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami – ze względu na obowiązującą od 2019 roku ustawę o zapewnianiu dostępności ww. osobom oraz ze względu na dynamiczne starzenie się społeczeństwa;
- (4) Ochronę i wykorzystanie potencjału dziedzictwa – ze względu na fakt, że bardzo często obszary rewitalizacji są równocześnie obszarami o największym skupieniu obiektów i elementów dziedzictwa materialnego, a także ze względu na nieoceniony potencjał dziedzictwa jako bazy budowania poczucia tożsamości lokalnej.

Pożądane jest, aby miasta analizując wszystkie powyższe zagadnienia i poszukując optymalnych rozwiązań, czyniły to obszarowo, biorąc „na warsztat” fragmenty lub całe obszary rewitalizacji (a nawet wykraczając poza nie). W ten sposób w praktyce realizowana będzie zasada zintegrowanego podejścia, a uzyskane rezultaty wewnętrznie spójne, logiczne i skoordynowane. Takie podejście miast powinno być promowane i w miarę możliwości wspierane w ramach FEP, gdyż prowadzi do maksymalnie efektywnego wykorzystania środków wydatkowanych na dobrze przygotowane przedsięwzięcia.

Warto przy tym wdrożyć działania wspomagające dla zwiększenia efektywności interwencji w sferze rewitalizacji. Działania te powinny dotyczyć:

- Ciągłego (lub cyklicznego) rozwoju kompetencji i postaw osób zajmujących się rewitalizacją w JST i nie tylko (interesariusze społeczni, Komitety Rewitalizacji i in.);
- Prowadzenia cyklicznych wizyt Zespołu ds. Rewitalizacji w miastach prowadzących rewitalizację, dla wsparcia doradczego na miejscu oraz dla zwiększenia orientacji Zespołu w lokalnych i powszechnych wyzwaniach rewitalizacyjnych;
- Rozwijania sieci osób z JST (gmin, powiatów, województwa) i innych jednostek publicznych, zajmujących się rewitalizacją, w celu wymiany wiedzy, inspiracji, wypracowywania pomysłów i innowacji w tej sferze;
- Indywidualnego, dedykowanego wsparcia doradczego dla JST w zakresie konkretnych realnych wyzwań rewitalizacyjnych, przed którym stoi konkretne miasto;
- Rozwijania współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa, który jest najaktywniejszą ogólnopolską instytucją publiczną wspierającą gminy w aspekcie styku dziedzictwa i rewitalizacji;
- Ustanowienia regionalnej nagrody dla miast i osób (urzędników) najskuteczniej i najaktywniej prowadzących rewitalizację, honorującej wysiłek i determinację oraz promującej ideę rewitalizacji.

6. Wnioski i rekomendacje

Realizacja badania pozwoliła na sformułowanie kluczowych wniosków i rekomendacji przedstawionych w kolejnej tabeli.

Tabela 6. Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
1	Badanie pokazało, że decyzja o wspieraniu rewitalizacji poprzez projekty zintegrowane spowodowała realną kompleksowość i prawdziwie zintegrowane działania rewitalizacyjne w miastach. Urukomiło to realizację złożonych i ambitnych przedsięwzięć dot. spójności społecznej, których w niektórych miastach, bez zastosowania projektów zintegrowanych, nie byłoby w tej skali lub nie byłoby w ogóle.Co	Kontynuacja formuły zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych	Należy kontynuować wspieranie rewitalizacji poprzez stosowanie projektów zintegrowanych. Ze względu na obecne i przyszłe wyzwania rozwojowe Pomorskiego i miast w regionie, rekomenduje się rozszerzenie zakresu zintegrowanych projektów rewitalizacyjnych o przedsięwzięcia z zakresu: (1) mieszkalnictwa np. na wzór Społecznych Agencji Najmu; (2) ochrony środowiska i klimatu; (3) dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami; (4) dziedzictwa.	Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027	III kwartał 2025	Programowa operacyjna	Rewitalizacja

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	więcej, kompleksowość, zintegrowanie i ciągłość procesów rewitalizacji w województwie pomorskim jest przeciętnie lepsza niż w innych regionach.						
2	Badanie pokazało, że Zespół ds. rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim (nazwany nawet w jednym z miast „Departamentem Współpracy”) działał aktywnie i ambitnie, wspierając miasta w komponowaniu projektów zintegrowanych, równocześnie aktywnie zachęcając do realizacji szerokiej palety, nieraz innowacyjnych, projektów. Można postawić tezę, że klucz do sukcesu rewitalizacji w	Kontynuacja funkcjonowania Zespołu ds. Rewitalizacji i większe wykorzystanie jego potencjału	<p>Rekomenduje się kontynuację funkcjonowania Zespołu ds. rewitalizacji.</p> <p>Równocześnie rekomenduje się aktywny dialog i wspieranie gmin przez cały okres realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych, m.in. poprzez coroczne lub co dwuletnie wizyty monitoringowo-doradcze przedstawicieli Zespołu ds. rewitalizacji we wszystkich miastach prowadzących rewitalizację w oparciu o FE i projekty zintegrowane. Pozwoli to na zwiększenie trwałości projektów i wsparcie doradcze władz lokalnych i urzędników w miastach.</p>	Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027	I kwartał 2025	Programowa operacyjna	Rewitalizacja

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	<p>pomorskich miastach leży w długofalowej współpracy Urzędu Marszałkowskiego z gminami, które podjęły „wyzwanie rewitalizacyjne”. Wytworzona w ten sposób pogłębiona „rewitalizacyjna świadomość” w miastach przełożyła się na to, że na Pomorzu prawie nie obserwuje się, częstych w innych województwach, „nieudanych” rewitalizacji, tj. takich, które przerwano, porzucono, zapomniano o nich lub nie zrozumiano istoty rewitalizacji.</p>						
3	<p>Badanie pokazało, że FE na rewitalizację w ramach RPO WP to środki wykorzystane w pełni i</p>	<p>Zwiększenie wiedzy i możliwości w zakresie pozyskania wsparcia finansowego na</p>	<p>Rekomenduje się przeznaczanie jak największych części środków FE w regionie na rewitalizację, ponieważ skala potrzeb jest ogromna, a miasta udowodniły efektywność wykorzystania FE na rewitalizację (zwiększanie puli</p>	<p>Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027</p>	<p>I kwartał 2027</p>	<p>Programowa operacyjna</p>	<p>Rewitalizacja</p>

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej
rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich
w ramach RPO WP

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	<p>cieszące się dużym popytem.</p> <p>Badania pokazało również powszechny deficyt środków w miastach w stosunku do potrzeb i oczekiwań „uruchomionych” w gminach przez RPO WP. We wszystkich badanych miastach istnieje duża tzw. luka remontowa w zasobie mieszkaniowym. Sukcesy rewitalizacji ujawniły skalę potrzeb i spowodowały zwiększony popyt na środki dotacyjne wśród interesariuszy publicznych i niepublicznych (np. wspólnot mieszkaniowych) na obszarach rewitalizacji.</p>	<p>działania rewitalizacyjne</p>	<p>środków na rewitalizację może odbywać się m.in. poprzez przesuwanie środków niewykorzystanych z innych działań z FEP na rzecz działań rewitalizacyjnych).</p> <p>Rekomenduje się, w celu zwiększenia dodatkowości FE oraz zwiększenia efektywności środków, np. różnicowanie wysokości wsparcia w zależności od zamożności lub wielkości miasta (więcej dla mniej zasobnych, trochę mniej dla zasobniejszych miast).</p> <p>Ponadto, rekomenduje się ciągle informowanie miast prowadzących rewitalizację o pojawiających się możliwościach finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych (jak np. Instrument Zielonej Transformacji Miast, Premia MZG BGK, Premia Społeczna itd.) oraz promowanie wśród miast (zwłaszcza mniejszych) udział w projektach sieciujących i eksperymentalnych (np. URBACT, PIM, Europejska Inicjatywa Miast).</p>				

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	Równocześnie, głównie ze względu na stan finansów JST, małe miasta przeznaczają relatywnie nieduże środki własne na rewitalizację.						
4	Zapewnianie środków zwrotnych na rewitalizację możliwe było tylko w kilku województwach w Polsce, w tym w pomorskim. Dostępność takich środków to bardzo ważny instrument z korzyścią dla mieszkańców obszarów rewitalizacji. Rozwijanie instrumentów zwrotnych to ważny element zwiększania dostępności środków na rewitalizację, a także bardzo ważny aspekt stopniowego odchodzenia od dotacji	Kontynuacja i zwiększenie dostępności środków zwrotnych na rewitalizację	<p>Rekomenduje się dalsze prowadzenie wsparcia rewitalizacji w województwie pomorskim poprzez środki zwrotne.</p> <p>Rekomenduje się zwiększenie ilości środków zwrotnych na działania rewitalizacyjne.</p> <p>Rekomenduje się szerokie informowanie i promowanie dostępności środków zwrotnych, zarówno dla JST, jak i innych podmiotów: przedsiębiorstw, wspólnot mieszkaniowych, spółdzielni itd.</p>	Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027	2027+ (kolejna perspektywa finansowa)	Programowa operacyjna	Rewitalizacja

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	w Funduszach Europejskich.						
5	Przeprowadzone badania pokazały, że zainteresowanie przystąpieniem do projektu jako partner wśród wspólnot mieszkaniowych było w miastach wielokrotnie wyższe niż dostępna alokacja na projekty. Nadal istnieje duże zapotrzebowanie na podejmowanie tego typu działań.	Finansowanie mieszkalnictwa w ramach rewitalizacji	Zapewnienie dalszych możliwości finansowania (w szczególności poprzez atrakcyjne instrumenty finansowe) dla remontów części wspólnych w budynkach mieszkalnych. zwłaszcza będących w zasobie komunalnym.	Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027	2027+ (kolejna perspektywa finansowa)	Programowa operacyjna	Rewitalizacja
6	Wyniki badania ankietowego z przedstawicielami JST wskazują, że ok. 58 % badanych uważa, że realizowane projekty przyczyniły się do poprawy dostępności budynków do potrzeb OzN, a 84% zwraca	Większe uwzględnienie potrzeb osób z niepełnosprawnościami – obowiązkowe audyty projektów	Uwzględnienie potrzeb osób z niepełnosprawnościami w procesie planowania inwestycji infrastrukturalnych – planowane inwestycje powinny być poprzedzone audytami dostępnościowymi (podobnie jak obecnie w programie FEnIKS – audyt na etapie przygotowania dokumentacji przetargowej OPZ w celu oceny przyjętych rozwiązań i później na etapie	Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027	III kwartał 2025	Programowa operacyjna	Rewitalizacja

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	<p>uwagę na zwiększenie dostępności przestrzeni publicznych do potrzeb OzN. Badania terenowe pokazują jednak, że zastosowane rozwiązania w projektach, w wielu miejscach nie odpowiadają na potrzeby osób z niepełnosprawnościami, w wielu miejscach nie zastosowano odpowiednich oznaczeń czy udogodnień. Nie stosowano się do zasad projektowania uniwersalnego. Stosowane rozwiązania – jeśli były – cechowała niska jakość wykonania, która, choć w teorii powinna, nie odpowiadała na potrzeby osób o ograniczonej mobilności.</p>		<p>projektowania – spełnienia ich założeń) – obligatoryjny we wniosku o dofinansowanie, współfinansowany częściowo ze środków projektu. Audyty powinny być wykonywane przez podmioty posiadające doświadczenie w zakresie rozwiązań z osobami z niepełnosprawnościami i angażować udział w ocenie osób z niepełnosprawnościami. Pożądane byłoby, aby beneficjent wyłaniając wykonawcę (nawet w trybie zapytania ofertowego) stosował klauzule społeczne.</p>				

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej
rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich
w ramach RPO WP

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
7	Wizje terenowe pokazały, że część inwestycji nie jest utrzymywana w odpowiednim stanie technicznym, niedokonywane są naprawy i zmiany w przestrzeni, nie ma również dbałości o nasadzenia. Zjawiska te są obserwowane mimo obowiązującego nadal na inwestycjach okresu trwałości.	Efektywna dbałość o wcześniejsze inwestycje	Zobligowanie zespołu ds. rewitalizacji do uwrażliwienia beneficjenta na dbałość o zrealizowane we wcześniejszych latach inwestycje np. poprzez poruszanie tego aspektu podczas prowadzonych działań szkoleniowych Częstsze kontrole stanu utrzymania infrastruktury w czasie trwania okresu trwałości.	Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027 Miasta wdrażające działania rewitalizacyjne - beneficjenci	I kwartał 2025	Programowa operacyjna	Rewitalizacja
8	Badania pokazało, że generalnie wiedza o rewitalizacji w miastach regionu jest duża i dość powszechna, lecz jednocześnie w naturalny sposób następują zmiany kadrowe, rotacje, zmiany struktury urzędów miejskich. Istnieje zatem silna potrzeba ciągłego szkolenia urzędników i	Rozwój kadr dla rewitalizacji	Rekomenduje się prowadzenie cyklicznych szkoleń dotyczących różnych aspektów rewitalizacji dla urzędników zajmujących się rewitalizacją w miastach, ale także dla przedstawicieli jednostek miejskich (np. MOPS) czy spółek miejskich (TBS itd.) oraz dla innych interesariuszy rewitalizacji. Rekomenduje się prowadzenie mentoringu dla urzędników	Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027	IV kwartał 2026	Programowa operacyjna	Rewitalizacja

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	<p>innych interesariuszy (np. członków komitetów rewitalizacji) z różnych aspektów rewitalizacji i na różnych poziomach zaawansowania. Badania pokazało także, że rewitalizacja to zadanie trudne i wymagające ogromnej energii i zaangażowania urzędników, co przyczynia się nieraz do tzw. wypalenia zawodowego lub zniechęcenia w przypadku niekorzystnych sytuacji czy niewspierającego otoczenia.</p>		<p>rozpoczynających pracę związaną z rewitalizacją.</p> <p>Rekomenduje się sieciowanie urzędników z miast regionu zajmujących się rewitalizacją poprzez spotkania, konferencje, wymiany stażowe, wizyty studyjne itp.</p> <p>Rekomenduje się wprowadzenie dorocznej, prestiżowej, regionalnej nagrody honorującej najciekawsze przedsięwzięcia rewitalizacyjne w regionie i ich autorów.</p>				
9	<p>W wywiadach wielokrotnie wskazywano, że dotychczasowa formuła instrumentu elastyczności była zbyt mało elastyczna – bardzo</p>	<p>Większa elastyczność instrumentu elastyczności</p>	<p>Rozszerzenie katalogu działań wskazywanych jako możliwe do podjęcia w ramach instrumentu elastyczności, w szczególności: organizacja działań kulturalno-</p>	<p>Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027</p>	<p>III kwartał 2025</p>	<p>Programowa operacyjna</p>	<p>Rewitalizacja</p>

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat	Termin wdrożenia - kwartał	Klasa rekomendacji	Obszar tematyczny
	wąski był katalog działań możliwych do podjęcia – skoncentrowany na opracowaniu projektów i koncepcji zagospodarowania terenów zieleni i przestrzeni publicznych we współpracy z mieszkańcami wraz z ich realizacją. Dla części miast instrument w założonym kształcie nie odpowiadał na ich potrzeby (a także identyfikowano trudności ze znalezieniem podmiotu, który mógłby zrealizować działania w zakładanym kształcie).		integracyjnych dla społeczności obszaru zdegradowanego.				

Źródło: opracowanie własne

Dodatkowo w formie zaleceń sformułowano propozycje działań: ukierunkowanych najczęściej do innych niż IZ FEP 2021-2027 podmiotów np. MFIPR bądź miasta objęte działaniami rewitalizacyjnymi, nie odnoszących się bezpośrednio do polityki spójności oraz innych zagadnień, których wdrożenie w perspektywie 2021-2027 wydaje się utrudnione.

Tabela 7. Zalecenia

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
1	<p>Badania pokazało, że rewitalizacja, mimo że jest procesem długotrwałym i złożonym, już teraz poprawiła, a czasem nawet odmieniła, życie wielu mieszkańców pomorskich miast. Poprawiła także znacząco przestrzeń na obszarach rewitalizacji. Przyczyniła się także do poprawy substancji zabytkowych i lepszego wykorzystania elementów dziedzictwa materialnego.</p>	Potrzeba kontynuacji wspierania rewitalizacji	<p>ZALECENIE SYSTEMOWE: W kolejnej perspektywie finansowej należy przeznaczyć jak najwięcej środków FE na rewitalizację we wszystkich regionach.</p> <p>Rewitalizacja to bowiem skuteczny i bardzo trwały proces poprawiania życia osób i grup najuboższych, najmniej samodzielnych, najbardziej wymagających pomocy; a równocześnie rewitalizacja to instrument kompleksowej poprawy jakości przestrzeni miejskiej i usług publicznych.</p> <p>ZALECENIE: Należy promować sukcesy pomorskiej rewitalizacji nie tylko w Polsce, ale też za granicą – w krajach UE (pokazując jak skutecznie i dobrze wydatkowane są środki europejskiego podatnika) jak i poza UE (np. w Mołdawii i Ukrainie, które uczą się rewitalizacji od Polski i przygotowują się do akcesji do UE).</p>	<p>Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego</p> <p>MFIPR</p>
2	<p>Badania pokazało, że środki unijne stanowią w województwie pomorskim istotne źródło finansowania działań rewitalizacyjnych.</p>	Nowy mechanizm finansowania ze środków krajowych – krajowy fundusz rewitalizacji	<p>Utworzenie mechanizmu finansowania działań rewitalizacji ze środków krajowych.</p>	MFIPR

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
3	Należy zaznaczyć, że istotnym wyzwaniem, z którym mierzyły się miasta przygotowując delimitację obszarów: zdegradowanego i rewitalizacji była dostępność danych. W rejestrach krajowych (np. urzędy skarbowe, geoportale geośrodowiskowe, System Informacji Oświatowej) są zgromadzone dane – często dokładnością do poszczególnych punktów adresowych, z których można byłoby bezpośrednio korzystać do robienia diagnoz delimitacyjnych i pogłębionych, gdyby były wypracowane procedury i narzędzia i możliwości sięgania po nie. Doświadczenia pokazują, że dotychczas nie stworzono jednolitej procedury ich	Podjęcie działań służących wdrożeniu w skali całego kraju mechanizmów i narzędzi informatycznych wspierających i ułatwiających przygotowywanie diagnoz i prowadzenia monitoringu i oceny w procesach rewitalizacji	Stopniowe tworzenie w ramach cyfryzacji administracji publicznej narzędzi informatycznych (łączenie baz danych z narzędziami GIS) które pozwalałby w efektywny sposób wykorzystać dane w rejestrach krajowych (np. dane z urzędów skarbowych, dane o środowisku, dane edukacyjne, dane o przestrzeni, itd.) i znacznie usprawnić prace przy diagnozach rewitalizacyjnych, monitoringu i ocenach oraz istotnie podnieść jakość rezultatów tych prac	MFIPR, MRiT we współpracy z innymi resortami i podległymi im jednostkami

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	pozyskiwania i łatwych w obsłudze narzędzi informatycznych do ich analizy. Wykorzystanie danych pozwoliłoby miastom na przygotowanie bardziej szczegółowych diagnoz i zaadresować precyzyjniej wsparcie.			
4	Zachęcanie miast do stosowania konkursów architektonicznych do określania rozwiązań przestrzennych w ramach procesów rewitalizacji dało w większości przypadków bardzo dobre efekty, czego jednym z dowodów są liczne nagrody dla realizacji projektów (Gdynia, Słupsk i in.). Nie wszystkie przypadki zakończyły się jednak sukcesem. Zwłaszcza w mniejszych ośrodkach	Kształtowanie przestrzeni w ramach rewitalizacji	<p>Zaleca się kontynuację „instytucjonalnej troski” o jakość przestrzeni obszarów rewitalizacji ze strony UM. Powinna ona mieć jednak bardziej elastyczny i zindywidualizowany charakter, aby można ją było dopasować do konkretnych potrzeb i planów danego miasta.</p> <p>Zaleca się także przygotować systemowe mechanizmy wsparcia (np. podręcznik czy manual procedur), które pozwalałyby korzystać ze zdobytego przez innych know how mniejszym ośrodkom miejskim, w których zasoby kadrowe utrudniają podejmowanie ambitnych i dotąd niesprawdzonych mechanizmów i modeli działania.</p>	<p>Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego</p> <p>MFIPR</p>

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	<p>bywały z tym problemy z uwagi na zawiłość lub niezrozumienie procesu albo zbyt skromny zakres obszaru objętego konkursem. W nowej perspektywie (2021-2027) zainteresowanie konkursami jest znacznie mniejsze, nawet wśród tych, co odnieśli sukcesy. Obecnie w większości poszukują oni innych narzędzi dających możliwość elastycznego, partycypacyjnego kształtowania rozwiązań obszarowych dla znaczących fragmentów obszarów rewitalizacji.</p>		<p>Konieczne jest również zwrócenie uwagi na aspekt uwzględniania projektowania uniwersalnego – we wszystkich projektach finansowanych ze środków unijnych oraz programów krajowych.</p>	
5	<p>Propagowanie wiedzy rewitalizacyjnej ze szczebla Urzędu Marszałkowskiego (choćby w ramach Regionów Rewitalizacji) przynosi pozytywne efekty. Z drugiej strony takie wsparcie</p>	<p>Dodatkowe modele wsparcia miast w rewitalizacji</p>	<p>Kierowanie dedykowanego wsparcia doradczego w odniesieniu do konkretnych realnych wyzwań rewitalizacyjnych, przed którym stoi konkretne miasto (patrz np. rekomendacji dot. kształtowania przestrzeni).</p>	<p>Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego</p>

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	systemowo skazane jest na ograniczoną efektywność, gdyż z uwagi na różne czynniki (rotację kadrową, czasem przypadkową rekrutację na szkolenia, brak woli do podejmowania działań na szczeblu decyzyjnym) wiele z przekazanej wiedzy nie udaje się wykorzystać w praktycznych działaniach.		Przebieg i wyniki takiego wsparcia (które powinno prowadzić do konkretnego rezultatu) mogłyby być elementem szkolenia przedstawicieli innych miast, np. współuczestniczących w niektórych aktywnościach, warsztatach, itp.	
6	Indywidualna praca IZ z miastami nad programami rewitalizacji i projektami zintegrowanymi, a także prowadzone później inne działania w zakresie transferu wiedzy dały w wielu przypadkach bardzo dobre efekty. Miasta takie prowadzą procesy rewitalizacji fachowo, kompleksowo i z zaangażowaniem, co przekłada się na pozytywne zmiany	„Dojrzałe” rewitalizacyjnie miasta jako dobry partner w realizacji FEP	<p>Sugeruje się uwzględnienie w procedurach tego, że miasta osiągające w rewitalizacji sukcesy i prowadzące dotąd ten proces we właściwy (merytorycznie i formalnie) sposób zasługują na większe zaufanie niż „miasta początkujące”. W szczególności powinny mieć większą swobodę w proponowaniu przedsięwzięć rewitalizacyjnych do współfinansowania z FE.</p> <p>Ponadto powinny być preferowane poprzez dostęp do dodatkowych środków, np. wynikających z oszczędności lub przesunięć w ramach FE WP 2021-2027 (dedykowane środki lub "zamknięte" konkursy, itp.) bo wydatkowanie środków FE przez</p>	Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	<p>zachodzące w tych miastach. Pojawia się więc pytanie, czy w kolejnej perspektywie należy powtarzać z takimi miastami model szczegółowego uzgadniania zakresu projektu zintegrowanego. Czy nie ma możliwości okazania im – formalnie - „zaufania” i pozostawienia swobody w ubieganiu się o FE na rewitalizację? A uwolniony w ten sposób czas ekspertów IZ spożytkować na miasta rewitalizacyjnie początkujące?</p>		<p>sprawdzonego partnera i w oparciu o sprawdzony GPR gwarantuje racjonalne wydatkowanie środków na zintegrowane (efektywne) działania. Przykładowe kryteria identyfikacji zaawansowanych miast-rewitalizatorów: kilkuletnia realizacja GPR z wypełnianiem obowiązków ustawowych (Komitet Rewitalizacji, cykliczne oceny, prowadzenie monitoringu, brak istotnych uchybień w procedurach), środki UE to mniej niż 50% wydatków w ramach realizacji GPR</p>	
7	<p>Badanie pokazało, że partnerzy realizowanych projektów – w szczególności wspólnoty mieszkaniowe miały problemy z podejmowaniem efektywnych działań z</p>	<p>Wsparcie prawno-proceduralne dla partnerów</p>	<p>Zapewnienie wsparcia prawno – proceduralnego dla partnerów projektów – np. przy zamówieniach publicznych, poprzez wyłonienie w drodze postępowania przetargowego podmiotu świadczącego takie usługi na rzecz beneficjentów z konkretnym katalogiem działań, z których mogą korzystać oraz pulą godzin</p>	<p>W zależności od wybranego modelu: Instytucja Zarządzająca FEP 2021-2027 bądź</p>

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	uwagi na brak znajomości i doświadczenia w aspektach prawno – proceduralnych i związanych z wydatkowaniem środków unijnych. Dla podmiotów tych (zwłaszcza małych) wyzwaniem było zastosowanie prawa zamówień publicznych, a brak znajomości przepisów powodował np. trudności z rozliczeniem.		„elastycznych” do wykorzystania w celu zareagowania na problemy i wyzwania, które nie mogły być wcześniej zidentyfikowane Wdrożenie rozwiązań formalno-organizacyjnych pozwalających uniknąć każdemu z partnerów projektów potrzeby „uczenia się na tych samych błędach” np. wykorzystanie operatora do świadczenia wsparcia na obszarze całego województwa	Miasta wdrażające działania rewitalizacyjne
8	Badania pokazało, że efektywny udział Komitetów Rewitalizacji w procesach rewitalizacji jest bardzo zróżnicowany. W części miast Komitety są faktycznie ważnym partnerem władz miasta w kształtowaniu procesu rewitalizacji. Gdzie indziej to się nie udaje – z przyczyn leżących po	Wsparcie Komitetów Rewitalizacji	Rekomenduje się, aby aktywność i działalności Komitetów Rewitalizacji, jako obligatoryjnych składników partycypacji społecznej w rewitalizacji, znalazła się na stałe w sferze zainteresowania Zespołu ds. Rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim. Powinno to się przejawiać m.in. kierowaniem do członków Komitetu Rewitalizacji oferty szkoleń i wizyt studyjnych lub zajęć warsztatowych, w których wypracowywano by skuteczne sposoby angażowania się Komitetu w nadawanie kierunku działaniom	Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego Miasta wdrażające działania rewitalizacyjne

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	<p>stronie Komitetu Rewitalizacji (np. mała aktywność i inicjatywa członków) lub po stronie miasta. W tym drugim przypadku czasem jest to pochodną braku pomysłu na realne włączenie Komitetu w rewitalizację, ale zdarzały się przypadki, gdy było to rezultatem świadomego pomijania Komitetu w procesach decyzyjnych związanych z rewitalizacją.</p>		<p>rewitalizacyjnym. Nie mniej ważne byłoby wymaganie od miast, aby Komitety Rewitalizacji były traktowane jako poważny partner – przykładowo fakt, że władze miasta ignorują Komitet Rewitalizacji powinno być czynnikiem eliminującym możliwość otrzymania przez miasto podnadstandardowego wsparcia w zakresie rewitalizacji.</p>	
9	<p>Jeżeli wsparcie miast ze strony Zespołu ds. Rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim ma być jeszcze efektywniejsze niż dotąd, powinno dotyczyć nowych zagadnień, często wykraczających poza wąsko pojętą problematykę wykorzystania FE. Dwa przykłady: NID aktywnie</p>	<p>Koordinacja wybranych zagadnień ze szczebla wojewódzkiego</p>	<p>Zaleca się, aby Zespół ds. rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim rozszerzył zakres swoich działań w duchu prowadzenie "regionalnej polityki rewitalizacyjnej" i zaangażował się w działania organizatorskie (uwzględniając kompetencje i możliwości działania Marszałka Województwa), które będą systemowo wspierać procesy rewitalizacji w miastach lub stwarzać warunki dla prowadzenia w gminach coraz skuteczniejszych procesów rewitalizacji, w tym przy wykorzystaniu FE. Katalog potencjalnych działań jest otwarty, ale</p>	<p>Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego</p>

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	<p>włącza się w problematykę rewitalizacji, ale z doradztwa Centrum Kompetencji NID samorzutnie dotąd nie skorzystała żadna gmina woj. Pomorskiego. Indywidualna dobra praktyka z Malborka ujawnia, jaki potencjał kryje się w potencjalnym zaangażowaniu ZHP w rewitalizację (zwłaszcza gdy brak innych NGO) – efekt mógłby być znacznie głębszy, gdyby określone działania czy mechanizmy zaplanować ze szczebla wojewódzkiego z udziałem Zespołu ds. Rewitalizacji.</p>		<p>mógłby dotyczyć np.: 1. współpracy z NID na rzecz zastąpienia dziś „statycznej” gotowość NID do doradzania miastom poprzez wpisanie aktywności NID (wsparcie, doradztwo, weryfikacja) w mechanizmy przygotowania przedsięwzięć i projektów zintegrowanych w miastach ubiegających się o FE na rewitalizację (w tym negocjacje prowadzone przez Zespół ds. Rewitalizacji) 2. Współpracy w celu uzgodnienia z WKZ mechanizmów jego angażowania się w proces przygotowania GPR (zgodnie z ustawą powinien uczestniczyć w procesie partycypacyjnym) 3. Podobnych ustaleń z innymi potencjalnie ważnymi partnerami procesów rewitalizacji, w tym podmiotami podległymi Marszałkowi (np. ZDW, instytucje kultury) 4. Współpracy np. z ZHP (jako przykładowym podmiotem prowadzącym w skali województwa działalność społecznie użyteczną, która może wspierać i wzmacniać procesy rewitalizacji) w celu zachęty do angażowania się tej organizacji w działania społeczne w ramach rewitalizacji w miastach Pomorza (potencjalny efekt skali)</p> <p>W prace Zespołu powinny zostać włączone również inne departamenty – nie wchodzące obecnie w skład Zespołu oraz</p>	

Ocena wpływu interwencji w zakresie kompleksowej rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich w ramach RPO WP

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
			instytucje publiczne (nie jako stali członkowie, ale grupa "przyjaciół rewitalizacji", którzy byliby zapraszani na współpracy w zależności od potrzeb)	
10	<p>Dane statystyczne i prognozy pokazują, że kwestią, która w najbliższych dziesięcioleciach będzie wpływać na sytuację społeczno – gospodarczą jest starzenie się społeczeństwa. Przedstawiciele miast wskazywali, że w perspektywie 2014-2020 podejmowane działania nie były dedykowane tej grupie społecznej, a widzą istotne potrzeby w zapewnianiu opieki i wsparcia coraz większej liczbie osób w wieku poprodukcyjnym.</p>	Wzmocnienie wsparcia dla seniorów	<p>Realizacja wsparcia w większym niż dotychczas stopniu ukierunkowanego na seniorów m.in. poprzez dostosowanie infrastruktury do potrzeb starzejącego się społeczeństwa, zwiększenie dostępu do usług opiekuńczych, usług asystenckich</p> <p>Nadanie priorytetu działaniom skierowanym do seniorów „nieaktywnych” (starszych, wykluczonych społecznie, nie integrujących się)- docieranie do nich i zaspokajanie ich potrzeb trudniejsze niż „seniorów aktywnych”</p>	Miasta wdrażające działania rewitalizacyjne i ich partnerzy
11	W ramach badania wskazywano, że założenia interwencji	Zindywidualizowane wsparcie aktywizujące	Kontynuacja zindywidualizowanego wsparcia w ramach aktywizacji społeczno – zawodowej i ukierunkowanie na konkretne	Miasta wdrażające działania

LP.	Wniosek	Zalecenie	Propozycja sposobu wdrożenia	Adresat
	<p>tworzone na początku perspektywy nie odpowiadały w pełni sytuacji na jej końcu, w szczególności w odniesieniu do zmian na rynku pracy. W obliczu malejącego bezrobocia trudno było znaleźć odbiorców na działania, które nie były profilowane i dopasowane do potrzeb indywidualnej osoby. Jednocześnie część badanych wskazywała, że oferowane wsparcie nie pozwoliło na znalezienie im zatrudnienia – nie było odpowiednio ukierunkowane, ich zdaniem, na sytuację na rynku pracy.</p>		<p>potrzeby wspomaganej osoby – m.in. poprzez przygotowanie indywidualnych planów działań i ich regularne konsultowanie/aktualizowanie.</p>	<p>rewitalizacyjne i ich partnerzy</p>

Źródło: opracowanie własne